Franciſci Robortelli Vtinenſis

PARAPHRASIS IN LIBRVM HORATII, QVI VVLGO DE ARTE POETICA AD PISONES INSCRIBITVR.

EIVSDEM EXPLICATIONES

DE SATYRA
DE EPIGRAMMATE
DE COMOEDIA
DE SALIBVS
DE ELEGIA.

Quæ omnia addita ab authore fuerunt, ut nihil quod ad poeticam ſpectaret deſiderari poſſet: Nam in iis ſcribendis Ariſtotelis methodum ſeruauit: & ex ipſius Libello de arte Poetica principia ſumpſit omnium ſuarum explicationum.

Francisci Robortellii Vtinensis

PARAPHRASIS IN LIBELLVM HORATII, QVI VVLGO DE ARTE POETICA INSCRIBITVR.

ETSI libellus hic de arte poëtica inſcribitur, videtúrque ipſa inſcriptio præ ſe ferre methodo quadam certa, & ordinata præceptiones tradi ſcribendorum poëmatum, puto tamen ego inſcriptionem illam à poëta non fuiſſe appoſitam. neque, cum ad PISONES ſcriberet, in animo habuiſſe artem vllam, aut methodum præclaræ huius facultatis tradere; nam ſi id efficere voluiſſet; ab initio omnia repetens, & naturæ ordinem ſequens præceptiones omnes ſingillatim eſſet perſecutus, quæ ad poëma recte ſcribendum ſpectant; hac enim commodiore ratione potuiſſe artem poëticæ facultatis deſcribi ab Horatio ſatis patet. Nunc verò quis credat hominem doctiſsimum de arte tam confuſe fuiſſe locutum? ſic igitur omnino ſentiendum. Cum Romæ ſua ætate videret Horatius eſſe multos, qui poëtæ nomen ſibi falsò vendicabant; diésque totos in ſcribendo aliquo poëmate ponebant, & ignorabant tamen, quanto in verſibus ſcribendis opus eſſet artificio, diutius illorum inſcitiam, & inſolentiam æquo animo cum ferre non poſſet; ſermone hoc ſatis longo cum Piſonibus habito, eos reprehendere inſtituit, ac ſingillatim omnes illorum errores demonſtrare, quibus patefactis dat operam, vt eos ad meliorem frugem reducat, præſcribens rectam rationem ſcribendi poëmatis; in eo præſertim, in quo eos labi animaduerterat; quo fit, vt ego exiſtimem, temere à multis libellũ hunc in plurimas, ac minutiſsimas præceptiones fuiſſe diſſectum; cum miro ordine totus liber ſit contextus, perpetuámque præ ſe ferat, & minime interpellatam de eâdem re orationem, vt conabor oſtendere, ac facile perſpicient ii, & probabunt, opinor, qui cognitam habent ſcribendi rationem, quam vbique ſecutus eſt Horatius in Epiſtolis.

Omnes poëtæ in ſcribendo certum ordinem, ac ſeriem rerum in primis ſeruare debent; nam qui ſuum poëma non diſtinguit rectè, neque in conuenientes partes diſponit, vt altera alteri aptè cohæreat, non admodum diſsimilis eſt illius pictoris, qui monſtrum aliquod huiuſmodi in tabula pinxerit, vt caput quidem hominis ſpeciẽ præ ſe ferat; ceruix verò equi: inferiórque corporis pars piſcis formam referat; & ſicuti nullus eſt, qui ſine riſu tam monſtruoſam picturam ſpectare poſsit; ita par eſt, vt omnibus riſum concitet poëma ex diuerſis, ac diſsimillimis inter ſe partibus concinnatum. hoc enim in primis in poëmate requiritur, vt omnia ſibi conuenientia ſint, & ſingulæ partes cognatione veluti quadam inter ſe

coniungantur, nam si secus fuerit, meritò cum somnio ægrotantis hominis poterit comparari; tanta enim vis morbi est sæpe in corporibus, vt animo spectra horribilia offerat, atq. huiusmodi portenta videre cogat, quæ in rerum natura neque sunt, neque esse possunt: Quòd si aliquis indoctos hos poëtas ita fortè excusare conetur, vt dicat poëtis nihil non esse concedendum, posséque eos pro suo arbitratu, sicuti pictores noua quædam formarum genera confingere; is sciat velim ea lege poëtis hanc veniam dari; vt nouum aliquid confingant, modo, ne æquam naturæ legem transgrediantur, quod etiam pictori, qui vere ea tantum, quæ à natura fiunt, imitari studet, diligenter est seruandum; fieri enim non potest, vt quispiam satis probet, aut rectam naturæ imitationem agnoscat in ea pictura, in qua simul commisceantur, quæ diuersi sunt generis, diuersísque aluntur cibis, & diuerso generantur modo, vtpote serpentes, & aquilæ. tygres, & agni. leones, & cerui: & quæ eiusmodi sunt. Nostra quidem ætate præterquàm quòd portentosa, qualia descripta sunt superius, videre est multorum poëmata; illud quoq. magna est reprehensione dignũ, quod vulgò faciũt mali poëtæ, qui cum grande aliquod poëma Epopœicum, qualis Homeri Ilias est, & Odyssea, de magnis rebus gestis sibi scribendum proponant, grauiter quidem exordiuntur, & magna profitentur ab initio, mox instituti operis obliti excurrunt in locos quosdam tenues, vbi omnes suos consumunt fucos, ac myrothecias, tanquàm si eius in primis rei tam pusillæ gratia negociũ tam magnũ fuisset susceptum; Huiusmodi vero poëtarum genus, si quis diligenter attendat, non dissimile est ab iis pictoribus, qui cum omnia imitari nesciant, sed in aliqua tantum re, & ea quidem tenui, exprimenda se per omne vitæ suæ tempus exercuerint; conantur in quauis tabella eam ipsam effingere, quàmuis neque rerum similitudo, neque temporis, neque naturæ ratio id postulet. Cupressum aptè pingit aliquis, quòd in ea exprimenda multum operæ posuerit; cætera non satis aptè; Quòd si huic pingendam locaueris tabulam votiuam naufragi alicuius hominis, quæ in templo Neptuni sit appendenda, statim rogabit ineptus, velis'ne in ea tabella appingi cupressum; verùm quid cupresso simile est cum naufragio; nihil planè; Sed id, in quo se excellere putat, quamuis tenue sit, & maximè alienum; omnibus in locis apponere cupit; Poëtæ quoque, de quibus loquimur, planè idem faciunt; cum enim parum exercitati sint in aliquo grandi volumine; & poëmate conscribendo, omnes autem ingenii sui vires consumpserint in breuibus quibusdam, ac iocosis rebus exprimendis, statim, dum grande illud opus describunt, digrediuntur ad id, in quo se putant excellere; & lucum aliquem vmbrosum; aut aram Dianæ, aut riuulos leniter fluentes per herbosa prata; aut iridem, eiúsq. colores varios; aut Rhenum amnem aut Padum politissimis quidem, & ornatissimis verbis describunt. Sed quorsum hæc; aut quid commune habent cum grandi eo poëmate. Sunt quidem descriptiones fluuiorum, syluarum, montium,

&

& eiuſmodi rerum valde aptæ ad poëma exornandum, ſed aſpergi tantum debent, ſicuti colores quidam aliquot in locis. Verum hi longè ſecus faciunt; nam immemores facti eius, in quo potiſsimum erat laborandum; centonem veluti quendam centoni ex lucida purpura aſſuentes illuſtrare ſe poſſe putant ſuum poëma, quod alioqui, neque aptè diſpoſitum, neque integrum fuerit. Siquis autem huius rei probabilem aliquam afferre velit rationem, cur poëtæ hi in tantum delabantur errorem, nullam ego probabiliorem proferri poſſe exiſtimo, quàm quòd maxima pars poëtarum decipiuntur ſpecie recti; & omnes, nimio, peccant, dum id rectum eſſe exiſtimant, ac laudabile, quod nequaquam eſt. Exempli cauſa; Breuitas quidem in oratione ſumma virtus eſt, ſi ſuis locis aptè adhibeatur, ſed eam dum aliqui ſectantur, & plus nimio affectant; ſæpè in obſcuritatem incidunt; itidem hoc ipſum contingere videmus, vt, dum quiſpiam ornatas nimium, & expolitas efficere ſtudet deſcriptiones, in eo nulla appareat rerum grauitas; eiúsque oratio inſtar ſit picturæ alicuius, quæ quòd nimium lucens, politáque ſit, nullos oſtentat lacertos; neque venas, neque oſſa, neque neruos. Eâdem ratione labuntur etiam illi, qui grande aliquid profitentur, idipſum plus nimio affectantes; nam turgidi fiunt; Similis eſt ſcriptorum conditio, qui humilia ſequi volunt; nam eorum oratio ſæpè ob nimiam tenuitatem, & humilitatem aſpernabilis fit. Atque vt alio exemplo res eadem apertius demonſtretur; etiam qui rem aliquam nimium variare ſtudent, ſæpè prodigioſam videre eſt illorum narrationem. Quamobrem veriſsimè concludi poteſt, maximam ſcriptorum partem in vitia hæc prolabi, dum alterum vitiorum genus longè diuerſum vitare cupiunt, & ideo nulla adhibita moderatione, id quod diſsimillimum eſt, probant, & efficiunt; Atque ita ſane omnes decipiuntur, ſicut & hi, de quibus paulò ante loquebamur, poëtæ; qui grande aliquod poëma aggreſsi ſcribere; ignari, qualis in eo requiratur diſpoſitio; mox digrediuntur in leuem aliquam deſcriptionem, quæ ad partem, ſeu particulam, potius, quàm ad totum poëma ſpectat; Non admodum diſsimiles hi dici poſſunt fabri illius ærarii, qui IMVS appellabatur, officinámque habebat circa Aemylium ludum; is enim perite admodum, & artificioſe, vngues & capillos exprimebat in ſuis ſimulacris, quæ particulæ quædam ſunt totius corporis valde exiguæ totum autem ſimulacrum, & primarias ipſius partes, vt pote vultum, ceruicem, pectus, & brachia effingere prorſus neſciebat. Quòd ſi alicui ſanæ mentis homini optio detur, non magis, velit huic ſimilis eſſe, quàm corpus quidem habere ab aliqua parte formoſum, atque laudatum; ab aliqua verò parte deforme, ac ridiculum, quales ii ſunt, qui nigros oculos, & capillos habent, diſtortum autem, & prauum naſum; Quamobrem rectè aliquis huiuſmodi poëtas monere poſsit, vt ne tam grandia ſibi proponant poëmata ſcribenda; ſed materiem ſuis viribus parem aſſumant, & diu, multúmque conſiderent, quantum ſuo ingenio aſſequi

posſint; ii enim qui ſuis viribus omnia metiuntur, neque maius ſubeunt onus, quàm ſuſtinere posſint; & in narrando ſatis facundi, & vberes ſunt; neque ordinem rerum, in quo ſumma virtus eſt, peruertunt. Siquis autem quærat, qualis ordo in poëmate requiratur grandi, & Epopœico, ſciat velim, hunc potiſsimum requiri, vt res quidem ipſas non ita perſequatur, aut narret, ſicuti deinceps geſtæ fuerunt; hoc enim hiſtorici eſt, non poëtæ; ſed aliqua quidem arripiat dicenda, quamuis ab extremo deſumpta, mox redeat ad prima, & rurſus, quæ conſequi videbãtur, in aliud differat tempus; Hoc vero qua ratione fiat, facile perſpiciet, qui Homeri poëmata diligenter obſeruarit, & ſcierit Epopœicum poëma per annunciationem, vt Ariſtoteles in Poët. docet, proferri, eundémq. diuerſis ſuſceptis perſonis, varios referre ſermones, quod ipſum ſanè facit, vt pulcherrimus in hoc genere poëmatis ordo conſtituatur, quem qui ſequuti non ſunt, neſcio quidem, an poëtæ vix ſint appellandi; Vergilius certe in Aeneide ſequutus eſt, ſicuti patet lib. i. ii. iii. & iiii. Apollonius, qui Argonautica ſcripſit, hunc ordinem non adhibuit in ſuo poëmate, quàmuis in reliquis mirifice exequatur poëtæ munus. Atque hæc quidem hactenus à nobis dicta ſint de ordine Epopœici poëmatis, quod temere multi poëtæ aggrediuntur ſcribendum, cũ neſciant, quanto artificio ſit opus. Non minus vero iidem reprehendendi ſunt, quòd temere verba noua confingere ſtudent; non quidem quòd dictiones nouas proferre non liceat; ſed modus in hac re adhibendus, videndúmq. vt id caute, & raro fiat. Duabus in primis de cauſis concedi poteſt verborum innouatio, vel cum iunctura verborum, quorum ſignificatio ſuapte natura vix videtur cohærere poſſe, nouitatem quandam præ ſe fert; vt ſi quis comas arborum dicat, quod ipſe protulit Horatius; in hac enim iunctura verborũ nouitas ineſt; quia non eſt ante vſitatum, vt coma arborum diceretur, ſed hominũ tantummodo; tametſi hoc etiam referri poteſt ad iuncturam, hoc eſt, compoſitionem verborum, quæ ſæpe facit, vt verbum ex duobus vſitatis compoſitum, nouum appareat; quale illud eſt Catulli MVLTIVOLA eſt mulier. & illud Vergilii: VELIVOLVM mare. Altera cauſa, propter quam licet innouare verba, hæc eſt, cum cogimur res obſcuras, neque ab aliis antè dictas nouis dictionibus explicare; hinc Ciceroni licuiſſe videmus, quàmuis id pudenter faciat, & niſi petita prius venia, in philoſophia veterũ Græcorum mandanda literis Latinis. nouas ſubinde proferre dictiones, quod ipſum etiam facit Lucretius; ne multa ſilere cogeretur. Propter egeſtatem linguæ. Siquis normam hanc ſequatur, & cautionem in verbis innouandis, quæ maiorum ſuorum ætate nunquàm fuerint prolata; hic, me iudice, non errauerit. Verba autem noua, quoniam ſæpe reiici ſolent ab hominibus, videndum eſt quo modo probari posſint; Atque, vt ſummatim id dicã, eius rei videtur hæc vna eſſe ratio, ſi videlicet ex Græcorum fontibus deriuentur; atq. id parcè tamen, nam ſi quis aſſerat, nobis non licere vllum innouare verbum; is mihi reſpondeat

deat velim, cum id licuerit efficere CAEcilio, & PLauto, qui prius vixerunt; cur itidem non liceat VERGILIO & VARIO? Atq. vt hos prætercam doctiſsimos viros, quib. id fortaſſe pro ſuo iure concedatur propter ſingularem eruditionem, & ſummam in literis authoritatem & dignitatem; cur non etiam cuiuis hoc ipſum concedatur? & cur inuideatur is, qui poſsit doctè & aptè fictas nouas aliquot dictiones comparare? Nam ſi CATO; & ENnius, cæteriq. ſuperioris ætatis homines Latinum ſermonem locupletarunt, & multa nomina noua rerum protulerunt; non eſt, cur cæteris hoc idem ius denegetur; & innouandorum verborum poteſtas eripiatur. Licuit certè, & ſemper licebit etiam poſthac nouas dictiones confingere; modò agnoſcant homines, cuius ætatis illæ ſint, non ſecus ac numiſmata ſolent agnoſci ex nota, quam præſeferunt; Nam ſicuti arborib. folia modò decidunt, modò renaſcuntur pro diuerſa temporum ratione; ita etiam verba, alia quidem intereunt, & abolentur; alia verò rurſus enaſcuntur, & floreſcunt. Quid verò mirum, ſi hoc contingit? nam ipſimet homines morti addicti ſunt; & res ipſæ etiam naturales mutationem & interitum patiuntur. Sæpè videre eſt, vbi terra erat, eò mare influxiſſe, & rurſus, vbi aquoſæ erant paludes; ibidem deſiccatis aquis, opimos, ac feraces eſſe agros, arationi, & ſatiani aptos. Fluuiorum quoq. curſus ſæpè mutantur, & alio decurunt alueo, ſiue in ſpontè fiat; ſiue hominum labore, & opera, qui, quòd viderent eorum inundatione ſegetes perimi, & arua prærodi; aliò magna vi aquarum fluxum impulerunt; Quòd ſi in his rebus tanta mutatio, & viciſsitudo eſt, quis ſperare debeat, ſermonis Latini eandem ſemper fóre ſpeciem; & eius venuſtatem nunquàm interituram? Res quidem aliter ſeſe habet, nam multæ dictiones, quæ iam obſoletæ erant factæ, rurſus priſtinam acquirent dignitatem; multæ quoq. quæ nunc in magno ſunt honore, contemni incipient, ſic volente ipſo vſu, qui arbiter eſt veluti quidam, & ſummus magiſter loquendi, & normam pro ſuo arbitratu hominibus ſingularum dictionum præſcribit. Atq. hæc quidem à nobis hactenus dicta ſint de verborum innouatione, in qua imperiti illi poëtæ, quòd nihil non putabant ſibi licere, valde decipiebantur. Non minus verò peccant iidem poëtæ, qui cum res geſtas magnorum Regum, & Ducum, pace, belloq. ſcribant, alio quouis vtuntur metro, quàm quo vti decet, quòd ſi id ignorabant, diſcere tamen poterant à præclariſsimo omnium poëtarum Homero, qui primus monſtrauit, quo metrorum genere bella poſſent deſcribi. heróo ſcilicet, & hexametro, quod ideo huic poëmatum generi aptum eſt, quia multũ in ſe ponderis, & firmitatis habet, Sicuti etiam præclarè docet Ariſt. in Poët. Atq. id ſanè optima factum eſt ratione, nam ſingula poëmatum genera proprios habent numeros, & metra, quib. proferri debent, pro materie earum rerum, de quib. agitur; Hinc factum eſt vt olim elegis verſibus lugubres næniæ, & querimoniæ ſcribi cæperint;

tametsi postea amores, & lusus quidam iocosi eo genere metrorum in clusi sunt, vt facilè iam obseruare posśit aliquis, quæ materies elegis apta sit: qui quidem, si quæras à quo primùm inuenti fuerint; ignorare me ingenuè fateor; nam de ea re adhuc inter se certant grammatici: & nondum lis est diiudicata. IAmbici versus, quibus ante poëtæ vsi sunt, & Archilochus in primis, ad maledicendum, vndè & ipse Iambus appellatus est. Sicut in Poët. docet Aristoteles aliquantò post asciti fuerunt à Comicis, & Tragicis poëtis ad sua poëmata scribenda; nam vt etiam Aristoteles ait in Poët. Iambus proximè accedit ad solutam orationem, & homines inter se colloquentes in quotidiano conuictu multos sine vlla meditatione proferunt iambos: Quoniam igitur in Comœdia, & Tragœdia inest imitatio earum rerum, quæ ab hominibus fiunt, dum inter se colloquuntur; eo opus fuit metro in tali poëmatum genere. Adde quòd metrum hoc, tametsi simile est solutæ orationi, vincit tamen popularem illum loquendi modum; & aliquantulum à vulgari consuetudine recedit; vt enim poëma aliquod dicatur, non tantum imitatione opus est, sed etiam metro; non quidem quòd metrum absque imitatione poëtam vllum efficiat; Sed & ipsum requiritur tamen, ne nimium soluta sit oratio, sicut etiam in Poët. innuere videtur Aristoteles. Lyrico poëmati aptissime inseruntur Deorum, & Heroum laudes; nec non etiam iis celebrare licet, qui in Olympiis, aut cestu, aut quadrigis, aut cursu extiterit victor; possunt etiam hoc genere poëmatis amores iuuenum decantari, & lasciua carmina describi. Hæc quidem, vti diximus, ita distinguenda sunt; & singula singulis adaptanda; Quòd si quis hæc distinguere nesciat, omniáque perturbet, atque commisceat sua inscitia, non debet is inter poëtas connumerari; Atque eò magis sanè hoc hominum genus detestandum videtur, quia in suo errore pugnaces sunt; maluntque perperàm scribere, & defendere ea, quæ praua sunt, quàm discere id, quod rectum est. Versibus Tragicis res Comicæ tractari non debent: nec è contrario res Tragicæ versibus Comicis; sed & his, & illis suus tribuendus est honos. non negarim tamen interdum sermonem in comœdia assurgere, & pleniorem fieri, cum præsertim delitigantem aliquem senem iracundum, aut militem suas res gestas iactantem inducimus; In Tragœdia quoque plerunque humilem, & tenuem proferri orationem simillimam Comicæ, cùm præsertim Herôes calamitate aliqua presśi, dolentes, & opem implorantes inducuntur; tunc enim minimè opus est vti turgido, & nimis elato sermone; alioqui auditorum animos non commouerent, neq. commiseratione digni viderentur, si inflata & grandia proferrent verba: qualia ipsis conueniebant, antequàm in miseriam laberentur. Obiiciat se mihi hoc loco aliquis, & dicat, si id fiat, corrumpi omnem venustatem & grauitatem poëmatis Tragici, quod nihil nisi grande & elatum recipit;

Huic

Huic ego ita respondendum puto, non satis esse, vt poëmata venusta sint, & dignitatem suam seruent; nam dulcedine quoque, & suauitate quadam sunt conspergenda, vt posint auditoris animum inflectere in quancunque voluerint partem; ita enim comparatum est natura, vt homines eodem genere perturbationis moueantur, quo illum moueri vident, qui loquitur; Hinc fit, vt ridenti arrideant & flenti flentes ipsi quoque præsto sint; Si igitur in tragœdia vllus est Heros, quàmlibet summo loco natus, qui alios ad fletum, & commiserationem impellere velit, ipsi nimirum est primùm flendum, ac lugendum, talísque eius debet esse oratio, vt non imperiosa, sed remissa; non elata, sed humilis appareat. quòd si secus loquetur, ac fortune miserabilis exitus postulat, spectatores aut non satis attentè audient, aut ridebunt etiam; ei enim qui aduersa conflictatur fortuna, præterquàm quòd vultu mœstitiam præ se ferre debet, conuenit etiam sermo tristis, ac lugubris. Homini vero, qui ira fuerit succensus, sermo attribuendus est minarum plenus. Iocosis hominibus, & ludere volentibus lasciua, ac petulca verba competunt; sicuti seueris grauia.. Neque vero hæc temere fiunt; nam ita postulat non solum artis, sed etiam naturæ ratio; Natura enim ipsa primum intimos hominum animos effingit, & impellit modo ad hunc, modo ad illum habitum, vt vt res vel secundæ fuerint, vel aduersæ; Hinc fit vt aut lætitia euehantur, aut ira concitentur, aut graui aliquo mærore presi iaceant. Porrò ex huiuscemodi animorum affectionibus varii existunt sermones; lingua enim veluti quidam interpres animi est; & quicquid animo prius homines conceperint; ipsa postea profert, & explicat; Si igitur disidium fuerit inter linguam, & pectus; verbáque non videantur competere interioribus animorum habitibus, & affectionibus, meritò ab omnibus fuerit explodendus, & ridendus ille poëta, qui artis huius ignarus longè diuersam sequutus fuerit viam, & rationem in scribendo; hoc vero vt commodius fiat; præterquàm quòd ad interiores animi affectiones respiciendum est, personarum quoque conditio, studium, natio & ætas est consideranda; nam pro harum rerum diuersitate diuersos quoque mores existere necesse est; de qua re copiose etiam Aristoteles agit in Poëtica, vbi de moribus loquitur, quídque in his seruandum sit docet. Atque id vt exemplis apertius fiat, aliter loqui inducitur Deus aliquis, & Heros; multóque aliter senex, ac iuuenis, qui adhuc florente sit ætate, & cupiditatibus ferueat; longéque diuersus sermo attribui debet matronæ alicui, quæ nobilis fuerit, ac potens; atque nutrici, quæ in primis sedula, & officiosa effingi debet; Alio etiam vtitur sermone mercator, qui multas per regiones peregrè profectus fuerit, & rusticanus agrorum cultor; Disimiles quoque erunt in sermone Persæ ac Macedones; Colchi, & Assyrii; Thebani, & Argiui; cæteríque, qui aut natione, aut patria inter se differunt; Quare ego scriptores poëmatum monuerim, vt in personis effingendis magnã adhibeant diligentiam,

quod vt facilius intelligatur, ita puto distinguendum. Persona, quæ loquens inducitur à poëta, duplex est, aut vetus, aut noua; Veterem appello, quæ ab aliis poëtis antè fuerit sæpe induċta. Nouam verò, quæ tūc primum effiċta sit. Exemplum veteris fuerit huiusmodi. Achilles apud Homerum primùm, deinceps apud alios omnes poëtas iracundus, acer; impiger ad labores suscipiendos, inexorabilis effingitur, eóque ingenio præditus, vt legibus se velit esse superiorem, & robore corporis, atque armis fretus, nihil non putet sibi licêre. Medea in veterum tragœdiis ferox, & áspera; atque, vt Euripides vocat, μεγαλόσπλαγχος. Ino flebilis. Ixion perfidus. Iò vaga. Orestes tristis, & furiis maternis exagitatus. Atque hæc quidem de persona veteri dicta sint. Si vero noua effingitur persona, quod rarò accidit in tragœdiis; quia vt Aristoteles ait, paucarum familiarum sunt, & nomina noua confingi non possunt; In comœdia verò frequenter; nam pro arbitratu suo vnusquisque & argumentum comminisci, & nouarum personarum nomina excogitare potest. Si igitur hoc fiat, diligenter videndum est, vt mores earum personarum sibi constent, & seruent eam, quam Aristoteles in Poëtica ὁμαλίαν vocat. turpe enim fuerit, & indecorum, si diuersa conspiciatur in extremis actibus; ac ab initio processerit in medium; multo verò difficilius est nouum tractare argumentum, & nouas effingere personas, quàm insistere veterum poëtarum vestigiis; nullúsque est, qui non possit aptius multò, & facilius tractare res Troianas antè ab Homero descriptas, & ex ipsis sibi desumere dramata tragica, quàm proferre res ignotas, neque prius auditas; Quòd siquis ideò nolit hoc efficere, quòd putet non satis magnam sibi proponi laudem in exprimendis alienis fabulis; is sciat velim, posse multis quidem modis materiem, quæ ab aliis fuerit tractata, propriam effici. Atque id sanè continget; si poëta noluerit immorari ei rei, in qua ille, qui prius scripsit, multum operæ posuit. Si neglexerit itidem singillatim omnia vertere, tanquàm interpres, qui ab aliorum præscripto nunquàm discedit; si præterea seipsum non intruserit in angustias, vnde exilire postea non posit, & cogatur, velit, nolit, aliena scripta exprimere imitando, ne vno quidem prætermisso verbo; Optimum quoque fuerit, si ab ipso statim initio poëmatis se pollicitatione aliqua grandi & inflata non obstrinxerit ad omnia persequenda, qui enim sub exordium operis turgidè, ac magnificè nimium aliquid fuerit pollicitus, non potest id sine magna reprehensione prætermittere; quo vitio olim laborauit Antimachus poëta, cognomento Cyclicus dictus, qui ita exorsus est,

» Fortunam Priami cantabo, & nobile bellum.

Quid enim tāto erat opus hiatu, aut quid tandem præstiterit vir hic egregius, quod tam inflatis verbis par esse posit; planè, quod in veteri adagio circumfertur, verum esse perspicietur, ex montium partu murem nasci exiguum, quod non minus aptè in huiusmodi poëtam retorqueri

poterit

poterit, ac olim à Tacha rege in Agesilaum dictum fuit his verbis. ὤδινεν ὄρος. Ζεὺς δ' ἐφοβεῖτο: ἔτεκε δὲ μῦν. Quanto venustius, & verecundius ,, exorsus est Homerus omnium poëtarum facilè princeps; qui cum nihil moliretur impudentur, hoc leni vsus est principio.

Dic mihi musa virum, captæ post tempora Troiæ ,,
Qui mores hominum multorum vidit, & vrbes. ,,

In hoc tàm leni exordio quis non perspiciat, quale sit doctissimi poëtæ ingenium, quàm prudenter omnia egerit; non enim cogitabat ex fulgore fumum, sed ex fumo lucem dare; vt siquid speciosum postea deprompturus esset; maiore animos audientium voluptate afficeret, quæ alioqui prorsus fuisset sublata ab inani aliqua, & turgida pollicitatione. Hinc cernere est, quanta cum venustate, quasi præter omnem spem audientium narret de Antiphate: Scylla, & Charybdi. de Cyclope & aliis huiusmodi; Nec suas narrationes ab vltimo repetit initio rerum; nam cum de reditu loquitur Diomedis, non orditur ab interitu Meleagri, Troianum verò bellum descripturus non repetit à Ledæ partu; sed pleno semper gradu ad exitum festinat, & medias ipsas res aggreditur exponendas, non secus ac si ex prioribus auditori notæ essent; Quæ verò videt ornatum recipere non posse, nec sua tractatione illustrari, prætermittit; nam in minutissimis quibùsque rebus videbat sibi non esse immorandum; Iam verò si mendacium vllum profert, id aptissime facit, nam falsa veris miscet, diligentérque cauet, ne medium à principio, aut finis à medio discrepet; atque idem planè fecisse videtur, quod Aristoteles in lib. Poët. obseruauit, vbi docet, quomodo mendacia à poëtis per paralogismum proferri debeant; Verùm, postquàm à superiore sermone digressi satis multa de his rebus diximus, non inutile fuerit, si demonstratis malorum poëtarum erroribus, ipsis certam normam scribendi poëmatis præscripserimus, breuitérque declarauerimus, quid in dramatico poëmate, non solùm in epopœico seruandum sit. Si quis est igitur, qui spectatorum gratiam inire, & plausum, atque acclamationem ab iis elicere in recitatione sui poëmatis cupit, debet is in primis singularum ætatum quales mores sint, obseruare, vt in omnibus personis describendis illud à Græcis appellatum τὸ πρέπον vbique exprimat; Non grauabor itaque breuiter singula explicare in gratiam eorum, qui poëmata scribunt, sicut Aristoteles in Rhetoricis ad Theodecten oratorum commodis inseruiens explicat. Puer, qui adhuc tenera est ætate, neque multum tamen ab adolescentia abest, qui & fari optimè iam didicit, neque incessu vacillat, libentissimè cum suis æqualibus colludit, & ad iram facillime irritatur, quam mox acceptæ iniuriæ immemor deponit, & in horas mutatur. De hac quidem ætate nullam Aristoteles in Rhetoricis facit mentionem, quia oratoris non est eius ætatis mores adnotare, quæ nihil prudenter, aut quòd in iudicium venire possit; agit; Poëta verò minutius singula persequitur, nec

tamen ipſe,quàmuis multum in omnibus elaboret,inania quæ ſunt, conſiderat; quid enim attinet infantium naturam, aut mores obſeruare; quorum nulla in poëmate eſſe poteſt imitatio; cum eorum ſermo,quòd voces effingere neſciant exprimi non poſsit; Iam verò iuuenes adulti, & impuberes, poſtquàm à latere magiſtrorum diſceſſerunt,liberámque inierunt viuendi rationem, omnem ſuam curam, & ſtudium in equitatione, & venatione, quæ duo ſpeciem quandam ſimilem bello, & præliis habent,ponũt; & in gramine Campi Martii palæſtra,diſco,iaculo,& ſaltu ſe exercent; Iidem facilè in vitiũ flectuntur, monitorémque,& reprehenſorem pati non poſſunt; pigri verò,ac tardi ſunt in parandis iis, quæ ipſis aliquando vtilia eſſe poſſe videantur; Rem à maioribus partam profundunt, pecuniæ parandæ minime intenti; Multis hos videas ſemper agitari cupiditatibus, ferocíque eſſe animo, ac ſpiritu; vehementer aliquid appetere, quod cum fuerint adepti, mox præ nimia mentis inconſtantia faſtidire, ac negligere incipiunt. Virilis autem ætas,in qua iam deferbuêre cupiditates, longè diuerſa ſequitur, nam & diuitias in longos vſus ſibi parare ſtudet, & gratiæ hominum ineundæ, quacunque poteſt ratione,intenta eſt, intelligens, quàm firmum præſidium homini propoſitum ſit in rebus aduerſis,ſi amicis, quorum ſe fidei ſuáq. credere poſsit, abundauerit; honoris verò appetentior eſt, nulláque in re maiorem adhibet diligentiam,quàm vt ne cui videatur inconſtans;turpe enim putat aliquid committere, quod poſtea non probarit: Senem autem,vtpote qui iam vergente eſt ætate,multa incommoda circumueniunt, Rebus partis vti neſcit; vel vt verius dicam, non vult,ab ipſis tanquàm à rebus ſacris abſtinens; omniáque timidè agit, Negocium aliquod,prius quàm conficiat, ſæpe in longius differt tempus; Tantum verò abeſt, vt, quamuis propè abſit à morte,mori cupiat, vt etiam ſperet, ſe multos victurum annos; In conuictu difficilis eſt; moroſus, ſempérque habet in promptu,de quo conqueratur, Rerum antèactarum libenter meminit; ſuæque ætatis mores ſemper laudat,& reprehendit præſentem viuendi rationem; Sed nimirum adueniens ætas,& ad maturitatem tendens multa affert hominibus commoda; decedens autem,& ad ſenectutem inclinans, non modò commoda aufert, quæ attulerat; ſed & multis incommodis homines afficit; miriſq. quibuſdam diſcruciat modis. Summa igitur omnium præceptionum noſtrarum hæc fuerit: quatenus ad varias hominum ætates ſpectat, vt poëta diligenter caueat,ne ea,quæ iuueni conueniunt,ſeni attribuantur; aut quæ virorũ propria eſſe videntur,puero mandentur; ſemper enim ea,quæ ſingulis ætatibus adiuncta ſunt,ſequi debemus, & ipſis, conuenientia quæ videri poſsint, aſsignare. Aliud quoque poëtæ ſcribenti tragœdiam diligenter conſiderandum eſt, nequid abſurdum fiat. Hoc verò quale ſit, breuiter explico. Res aut agitur ab hiſtrionibus in ſcena, aut intus acta nunciatur, atque exponitur; ita autem comparatum eſt natura, vt minus moueant animos, quæ audiuntur, quàm

quæ

quæ oculis cernuntur; certius enim, & expreſsius cognoſcuntur ea, quæ viſu percipimus, quàm quæ auribus; illa enim ipsémet ſpectator ſibi propoſita arripit, atque cognoſcit; hæc verò aliunde in animum per aures intruduntur; Debebit igitur attentè operam dare poëta, vt internoſcat, quæ agenda, quæ'ue non agenda ſint in ſcena; nonnulla enim intus occultanda ſunt, nec in ſcenam promenda; Atque vt ne ignorentur, cum fuerint ex oculis ſublata, peropportune hoc à veteribus excogitatũ fuit; vt ab aliquo narrentur, poſtquàm acta ſunt, neq. enim humanitas, & mollitudo animorum patitur, vt Medea coràm populo filios ſuos trucidet; aut Atreus vir maxime nefarius Thyeſtæ fratris ſui filium enectum palàm coquat, & patri comedendum apponat; aut Progne plumas induat, & in auem vertatur; Cadmus autem in anguem; ſi enim huiuſmodi ſpectanda præbuerit poëta in ſcena; quæ crudelitatis pleniſsima ſunt; præterquàm quòd illa ſua atrocitate animos offendent ſpectatorum; hæc quoque non erunt ſimilia vero; neceſſe eſt igitur, vt & nulla fide dignus appareat, & multum in ſe concitet ſpectatores. Eſt & aliud, in quo vigilet oportet tragicus poëta, ſi modo ſibi laudem parare ſtudet, non enim decet pauciores, aut plures quinq. actibus in fabula poni; nam hæc fuerit iuſta ipſius magnitudo. Quatenus verò ſpectat ad machinam, è qua cælitus Deus aliquis in ſcenam ducitur, ſciendum quidem eſt, conſuetudinem hanc à veteribus introductam, qui putabant fabulam aliter ſolui non poſſe, propter maximas contentiones, & turbas, quæ ſæpe inter homines exiſtunt; huius rei exemplum qui volet, ſibi ſumat ex Euripidis Iphigenia, ſub finem; itidem in Helene; nam Minerua, Caſtor, & Pollux Dii per machinam inducuntur, ea ipſa de cauſa, quam diximus. Cenſemus igitur non vbique machinam adhibendam, ſed tum ſolummodo, cum aliquid inciderit, quod labore hominum, & induſtria confici non poſsit, Deorúmque ope, ac potentia egeat. Ariſtoteles tamen in lib. Poët. totam hanc conſuetudinem reprehendit, putátque omnino eſſe è medio tollendam tum, quòd præter veriſimile ſit; tum quòd ingenioſo poëtæ opera danda eſt, vt ſolutionem fabulæ non extrinſecus, nam id parum artis in ſe habet, ſed ex ipſamet fabula petat, quod videtur diligenter à Sophocle ſeruatum. Non minimum quoque ad artem ſpectat, vt quarta perſona, quæ in collocutionem venerit, pauca loquatur; nam ſicuti ſcribit Iulius Pollux lib. iiii. Si quartus hiſtrio aliquid profert, idipſum παραχορήγημα vocatur, & quoniam in tragœdiis inſeritur chorus; huc quoque operam ſuam conferet poëta, vt omnia ſummo artificio facta videantur. Debet chorus ſuaſoris velut cuiuſdam, & monitoris partes ſuſtinere; grauitatémque, & conſtantiam omnibus in rebus præ ſe ferre, qualis maxime decet fortes viros. Illud in primis cauendum, nequid inter medios actus concinat, quod non cohæreat cum fabula, & ſpectet ad id, quod ſibi ab initio tranſigendum propoſuerunt perſonæ illæ Dramaticæ. Et ideo prudenter, doctéq. monet Ariſt. in Poët. Oportere

choros tragicos συναγωνίζεσθαι, vti videre eſt apud Sophoclem; nam Euripides alicubi diuerſam ſecutus eſt rationem, quæ ſatis probari non debet; Cum enim in tragico poëmate imitatio ſit hominum, qui inter ſe negociantur, ac colloquuntur de re ſeria, & graui, nihil ab iis debet proferri, quod cum reliquo ſermone non ſit coniunctum. In primis vero chorus faueat bonis, & aduerſetur improbis, & eos, qui in rebus agendis ancipites fuerint, ſuo conſilio iuuet; Iratos homines blando ſermone molliat, ac mitiget; eorúmque ſe ſemper ſtudioſum præ ſe ferat, qui ab omni vitiorum genere abſtinent; laudet frugalitatem in conuictu; ebrietatem, & nocturnas compotationes deteſtetur. Iuſtitiæ, & æquitati faueat; leges tueatur; ciuium concordiam foueat, & bella propulſet, vt ſuis in ocio viuere liceat, & omni metu liberi ſint; qui ab hoſtibus grauis ſæpè impendêre ſolet. Eius fidei, ſi quod arcanum fuerit commiſſum, conſtanter tegat. Demum Deos immortales oret, vt bonos viros è calamitatibus ereptos, priſtinæ reſtituant felicitati; ſuperbos vero, & inſolentes homines graui aliquo incommodo vrgeant, ne ſuo faſtu cæteris nocere poſſint. Hæc atque huiuſmodi choro attribuenda ſunt in tragœdia; nam qui hæc ſeruarit, laudatiſsimus poëta ab omni fuerit parte, eiúsq. ſcripta ſæculis permanebunt innumerabilibus. Verum his omiſsis reliqua perſequamur. In tragœdia paulatim, ſicuti in cæteris artibus, omnia inuenta ſunt, & aucta; & quæ ab initio rudia erant, atque exigua, ſuum incrementum, & ornatum adepta ſunt, quod ex tibiis ſatis demonſtrari poteſt; erant enim olim tenues, ac ſimplices, neque multa habebant foramina; ſonúmque emittebant adeò exilem, vt choris quidem ſatis eſſet; ſed magna theatra, & ſpiſſa ſedilia, quæ poſtea extiterunt, complere non poſſent; carebántque eo ornamento, quo nunc exornari ſolent; orichalco ſcilicet; ſed ita ſanè ferebat ea ætas, vt rudes eſſent, & inornatæ; poſtea autem magnitudine adeò creuerunt, vt cum tubæ ſonitu facile certarent; neque verò theatris magnis, aut grandibus tibiis olim opus fuit; cum Romæ non innumerabilis, vt nunc, eſſet populus; ſed paruus; neque delitiis, & luxu circumflueret, ſed frugi, caſtus, & verecundus; Poſtquàm enim imperii fines propagari cœperunt, & murorum ambitus, qui vrbem cingerent, amplior factus eſt, creſcente in dies multitudine; & feſtis diebus in honorem Genii ſacra inſtituta ſunt; in quibus omnia ſumma cum hilaritate, & impunitate fiebant; numeris quoque tibiarum, & modulationibus mollioribus; minúſque grauibus vti cœperunt; Neq. verò hoc mirum cuiquàm videri debet; nam nullus eſt ſanæ mentis homo, qui ab indocta multitudine, quæ ex vrbanis, & ruſticis hominibus commiſta ſit; ſi præſertim omnium curarū & laborum vacationem habeat; quamuis autem non deeſſent viri graues, & honeſti, qui ea non probarent, non poterant tamen alios cohibere, aut moderari; ita igitur factum eſt, vt tibicines, neglecta priſca numerorū grauitate mollius, ac laſciuius canerent; & ad luxuriam augendam talares veſtes, & ſyrmata

indutus per pulpita incederet. Non dissimili ratione etiam lyrica poësis aucta fuit,& cum antea omnis ipsius oratio præceps esset, & extemporaria, meditata diu,& bene composita vti cœpit; vt non multum differret à Delphicis carminibus, quibus oracula dantur. Tragœdia quoque amplificata est, nam inseri cœperunt satyricæ recitationes; quod hac de causa videtur factum. Spectatores tragicarum rerum, quæ seueræ sunt & atroces, imitatione,& recitatione sæpè defatigabantur. Erant igitur illorũ animi relaxandi iocoso aliquo sermone, vt attentius, veluti renouati,& recreati reliqua audirent, & spectarent; Fuisse verò hoc necessarium factũ quis neget? si consideret, non nisi post sacra peracta,& libationes bene potum, quasi omnibus solutum legibus spectatorem illis recitationibus interesse consueuisse. Aristoteles quoq. in Poët. innuere videtur, satyrica tragicis immista, sed mox sublata; neq. enim cõueniebant, quòd satyrica poësis magis esset saltatoria,& tetrametro vteretur versu, qui propter suã longitudinem maxime aptus est ad saltationem; Quatenus verò ad consuetudinẽ hanc spectat intermiscendi satyràs, quæ lasciuæ sunt, tragœdiis, quibus nihil est grauius,& magis seuerum. Ego ita sentio, dandámq. esse hanc veniam, modò cachinnus, atq. dicacitas satyrica eòusq. progrediatur, vt non corrumpat tragicam grauitatem; neq. nimis magna repente mutatio fiat rerum grauiũ in res leues; & sermo, qui ante seueritatis erat plenus ad infimam humilitatem redigatur; & dum grauia vitare studet inania sequatur. Adhibendus igitur erit modus in satyricis his recitationibus, vt & breues sint,& aliquanto minus mordaces. Tragœdia enim instar est matronæ alicuius, quæ festis tantum diebus domo egreditur; magnáq. cum dignitate incedit; pudoris sui vbiq. rationem habens; Quantum verò ad dictiones spectat, quibus vti debemus in satyris scribendis; non satis est, vt simplices sint,& propriæ; multúmque dissimiles à tragicis, quæ fucatæ,& grandes esse solent; Sed videndum quoque, vt ne declinent ad comicam humilitatem; Satyricus enim sermo à comico multum differt, mediúmq. veluti quendam locum obtinet inter tragicum,& comicum. Qui igitur satyricum scribit poëma, dabit operam, vt nota quidem tractet, non secus, ac comici,& humilia, nam materie parum differunt; non tamen notis verbis, sed fictis,& alio quodã modo rem eandem adumbrantibus, quod sermonis genus in primis lepidum est,& suaue, quali vsus est Horatius ipse vbiq. in Satyris,& Epistolis; atq. in hoc ipso etiam libello Poët. sicuti vnusquisque per se potest cognoscere; atq. vt ne exemplo locus hic careat; quemadmodum ipsemet Horatius in hoc libello populares homines, ac plebeios volens significare ait. Nec siquid fricti cice »
ris probat aut nucis emptor. Eius generis sermonis, de quo loquor, hæc »
summa virtus est, vt quilibet quidem legens eo modo se scribere posse speret, sed si periculum faciat, nõ assequatur; & idem planè ei contingat, quod Cicero de optimo orat. sermonis genere loquens, ait, Cogitanti »
quidem multa esse facilia; experienti autem nihil minus. Optimum enim »

illud eſt loquendi genus, quod ſua facilitate incautos homines decipit. Eſt & aliud quiddam diligẽter obſeruandũ in ſatyrico poëmate, nequid præter decorum fiat; Cum enim perſonæ Satyrorum, qui in ſyluis, & locis agreſtibus educati verſari ſolent, loquentes inducantur, non eſt ipſis attribuendus ſermo vrbanus, ac penè forenſis, tanquàm ſi in triuiis ciuitatis, & angiportu aliquo verſarentur; nam ſi Satyrorum ſermo, nimium mollis, ac laſciuus fuerit, obſcenitatémq. magis vrbanam, quàm ruſticanam præ ſe tulerit; equites, & ſenatores, qui aliqua dignitate ſunt, & authoritate præditi; poſſúntque doctè de literis iudicare, æquis animis ipſum non audient, neque vlla laude, aut præmio dignum cenſebunt, tametſi fortaſſe vulgus hominum rude, quod in iudicãdis poëtarum ſcriptis parum omnino perſpicit, quid rectum, quid'ue non rectum ſit, idipſum loquendi genus probarit. Verum de ſatyrico poëmate hactenus dictum ſit. Nunc redeo, vnde digreſſus fueram; & de tragœdiæ artificio loquor, quod quia magna ex parte conſiſtit in numerorum, & verſuum apta concinnitate; de ea quoque breuiter eſt dicendum; quandoquidem multi peccare viſuntur. Dictum eſt à nobis antè ad tragica poëmata ſcribenda Iambicos verſus aſcitos fuiſſe, quòd orationem redderent ſimilem ſolutæ. Iambus pes; quoniam ſyllabam longam habet alteram breui ſubiectam, celer eſt, & rotatili quadam volubilitate; Ab eo trimetri verſus, qui ſenis conſtant pedibus, iambici dicti. Sed quoniam iamborum celeritate nimium leuis efficiebatur oratio, vt aliquanto grauior, & tardior eſſet, ſpondæi intermiſceri cœperunt, qui ſtabiles ſunt, ac lenti; ſed ea tamen lege, vt ſecunda, & quarta ſedes iambis ſemper reſeruaretur; in reliquas admitterentur, & iambi, & ſpondæi; Ennii, & Accii verſus raros habent iambos; & ideo, quòd grauiores ſunt, laudatiores quoque; videndum tamen, vt in hac re moderatio adhibeatur; Nam ſi abundarint, plus nimio, ſpondæis verſus tragici, & magno cum pondere pronunciati fuerint, quia non expriment imitationem quotidiani ſermonis; duplicem ſubibunt reprehenſionem; nam incuſabitur primum poëta, qui tales fecerit verſus, quòd impatiens moræ ſit, neq. multum operæ ponat in ſuis verſibus expoliendis; ſi enim elimare eos voluiſſet, amouendi erant ſpondæi; etiam ſi id magno interdum fit labore, & ipſorũ loco iambi reponendi. Verum qui laborem ſubterfugit elimandi verſus ſuos; eóſq. ſpectandos offert, ac legendos ea forma, qua primum celeritate quadam mentis fuerint effecti, nil mirum ſi in hanc incurrit reprehenſionem. Deinde non carebit ſuſpicione ignoratæ artis; quæ quidem res multum in ſe turpitudinis habet; Hoc enim ars poſtulat, ſicuti ante diximus, vt poëticus ſermo proxime accedat ad ſimilitudinem quotidiani, quo inter ſe colloquentes homines vtuntur; Frequentia igitur illa ſpondæorum hanc imitationem tollit; plures enim iambos proferimus, dum inter nos colloquimur. Dicet fortaſſe aliquis, me nimis accuratum eſſe in numeris etiam ipſis ponderandis, & potuiſſe hoc facile prætermitti, nam magni nõ refert, tardior'ue an celerior verſus ſit, modo

aptè ſententiam de quauis re exprimat; Huic ego reſpondendum puto, verum quidem illud eſſe; non ab omnibus perſpici malè modulata poëmata; & ideo ſæpe à maioribus noſtris datam veniã indoctis poëtis; cum tamen dari non debuiſſet; Sed quid tum poſtea? Iccircóne aliquis putet ſibi licere vagari, nullámq. certam ſequi normam in ſcribendo poëmate; quod certò ſciat à paucis ſua errata perſpectum iri. vel ſi etiam perſpiciantur, ſperet ſe veniam conſecuturum. Atqui non ſatis eſt reprehenſionem euitare, ſi laudem etiam non paraueris; Quamobrem ego huiuſmodi poëtas monuerim, vt Græcorum ſcripta, die, noctúque legant, ii enim optimi ſunt ſcribendi magiſtri; nihilque vnquàm protulerunt ſine ſummo artificio. Hos igitur velim ſibi proponant imitandos, qui laudem aſſequi voluerint; & obſeruent, quibus verbis, qualibúſque numeris vſi fuerint. Aetate noſtrorum maiorum, plurimi, ac ferè omnes, quòd non multum iudicio valerent, nimium, ſicuti mihi videtur, patienter audierunt, & approbarunt ſales, & numeros Plauti; nam & in iocis immodicus eſt, ſæpe etiam inſulſus; in numeris verò parùm inſeruiſſe videtur auribus doctorum hominum; Quare ſatis mirari maiorum noſtrorũ inſcitiam non poſſum, qui Plauto tãtum tribuerint; Sed nos, qui aliquanto diligentius rem conſiderauimus, illum planè damnandum cenſemus, hocque non minus verè, quàm liberè proferimus, vt, ſi ſe res aliter habeat, non recuſemus magno etiã cum diſcrimine noſtræ dignitatis, iudicandi hanc aleam ſubire, vt quantum de hoc noſtro iudicio, tantum de eruditione, & dignitate noſtra dematur; ſed non vereor, ne id quod diximus, non placeat doctis viris, qui ſales vrbanos ab inurbanis, et ſalſos ab inſulſis diiudicare ſciunt, & aures ita habent aſſuetas; vt legitimum numerorum ſonum ſtatim dignoſcant. Apud Græcos numeroſa poëmata ſunt, ac bene modulata; eo planè, quo antè diximus, modo; ſed neque id ſtatim ab initio fecerunt; nam Theſpis primus tragici poëmatis imitationem excogitaſſe fertur, & homines, qui verſus recitarent inconditos, nec ſatis cultos; plauſtro vexiſſe per vrbem, non perſonatos quidem, ſed fece illitos vultum. Verum aliquãto poſt Aeſchylus, & perſonas, & pallam, & pulpiti ædificationem; aliaq. quàmplurima inuenit, vt non immerito à veteribus Græcis tragœdiæ parens fuerit appellatus. Ipſe verò in primis docuit, quo genere ſermonis ſcribenda eſſet tragœdia, et numeros adhibuit maxime conuenientes; Non multò poſt eam ætatem in lucem prodiit comœdia; quæ vetus dicta fuit poſtea; magnoperéque aliquandiu placuit; ſed improbari cœpit propter nimiam dicacitatem; impune enim, etiã ipſis nominibus prolatis, huic, & illi maledicebant. Eò igitur res redacta eſt, vt lege cautum ſit, ne quis huiuſmodi poëmata, iniuſſu magiſtratus in ſcenam deduceret; & ſic comœdia vetus paulatim negligi cœpit; ſicut etiam Ariſtoteles in Poët. ſcribit. Verum qualecúnq. id fuit poëmatis genus, viguit aliquandiu; & Latinis imitandi occaſionem præbuit; nihil enim intentatum reliquerunt; Nam quicquid auſos fuiſſe Græcos videbant, ipſi quoq. audere

cœperunt; imò tantus ipsis inerat scribendi ardor, vt etiam, sine Græcorum præscripto, de rebus Romanis comœdias cōscripserint, quæ prætextatæ, & togatæ postea dictæ sunt; nam quas à Græcis transtulerant palliatas vocabant; Nec sanè parum laudis ipsis, vel ob hoc vnum, tribui debet; magnum enim specimen sui ingenii, & eruditionis dederunt; Cum Romanarum rerum argumenta scribentes, cum Græcis ferè de summa laude concertarunt; Ac nimirum Latini homines nō minus eloquentia, et artificio scribendi, quàm armis, et rei militaris scientia Græcos excellerent, si nostrates poëtæ in elimandis, & corrigendis suis scriptis operam ponerent; neque statim, quod semel ab ore exiit, quamuis non satis meditatum probarent. Sedulitas in corrigendis versibus hoc assequeretur, vt & multæ dictiones aptiores, lucidiorésque ponerentur, ac veluti de loco non suo minus aptæ truderentur, numeríque, id quod in primis postulabamus, suauiores essent, & accommodatiores imitationi effingendæ. nam nullum poëma satis probandum est, nisi multa meditatione fuerit scriptū, ac magno labore emendatum. adeò vt adhibita litura quàmplurima fuerint ex eo sublata; & multa immutata, vt tum demum probetur, cum in eo nihil obscurum; nihil rude, nihil asperum appareat; sed omnia sint lucida, & expolita, instar marmoris, quod ad vnguem elaboratum sit.

Inualuit inter homines vetus quædam opinio, quæ à Democrito primū fluxit, ingenium plus conferre poëtis ad scribendum, quàm ars; fortunatósque esse, & omni copia abundare, qui ingenio valent; Artem verò ab iis tantùm necessario adhiberi, qui cum tardi sint, & hebetes, velint, nolint coguntur multum adhibere cogitationis; & ab arte ipsa, cum nullum à natura habeant, adiumentum aliquod petere. Idem Democritus in numero poëtarū eos non censebat esse ponendos, qui furore aliquo non agitarentur, & mente essent sua abalienati; Hinc videas multos, qui videri student poëtæ, barbam alere, vngues non recidere; solitudinem petere, vitare forum, curiam, & balnea; vt prorsus insanire videantur; Sed agant vt lubet; Ego enim malo ineūte vere, sicuti meus est mos, quotannis atrā bilem aliquo pharmaco purgare, quàm ea non eiecta μελαγχολᾶν, si modo verum est, melancholicos solos ingeniosos esse; Quòd si non potero laudatum aliquod scribere poëma; rectè tamen diiudicabo aliorum scripta; ac veluti censor quidem, & Aristarchus adnotabo, quid rectè, quid perperam dictum sit. Præceptionésque volentibus tradam; quas si fuerint secuti, aptè scribant; vt cum ego parum idoneus ad scribendum sim; alios tamen iuuem meis præceptionibus, neq. multum coti dissimilis sim, quæ cum ipsa ob duritiem suam, & hebetudinem secare non possit; ferrum exacuit, quo omnia secantur; Docebo igitur in primis, vnde sibi aliquis verborum, ac rerum copiosam supellectilem parare possit; quídque sit, quod poëtæ ingeniū alat, effingat, & confirmet. Demonstrabo etiam quid deceat in poëmate sequi, quid non, & quantum momenti in se habeat, ac ponderis recta ratio scribendi, & deniq. quàm diuersum ad finem

dedu

deducantur homines, qui errore lapſi temerè ſcribunt. Atque vt hac de re in præſentia ſummatim aliquid dicamus, ſapientia non eſt ab eloquentia diſiungenda; Qui enim pectus multarum rerum cognitione non habet imbutum, inania neceſſe eſt proferat verba; Videndum igitur ſcribenti primùm, vt habeat rem, de qua loquatur; neque ei deſint multa ornamenta, quibus eam locupletare poſsit; Hoc verum eſſe facile aliquis intelligat ex Socratis diſputationibus, neque ſanè eſt, quòd quiſquàm vereatur, ne in dicendo diſertus, atque eloquens eſſe poſsit, ſi maximarum rerum ſcientiam ſibi comparauerit, in primíſque perceperit eam philoſophiæ partem, quæ de moribus agit, & ciuitate rectè adminiſtranda; docent enim ii, qui de his rebus ſcribunt, quantum patriæ, & amicis quiſque debeat; quatenúſque in rebus agendis, ſalua dignitate, homines progredi poſsint, vt ipſis vtilitatem afferant. Præſcribunt etiam, quali amore parentes, & fratres, & hoſpites complecti debeamus; multiplex enim cum ſit amoris, amicitiæq́. genus; & diuerſas habeat cauſas, quid alterum ab altero differat, quod'ue maius, minus'ue ſit, diligenter eſt conſiderandum; Proferunt quoque quid ſenatori conueniat, quale ſit iudicis officium, & imperatoris, qui bellum cum hoſtibus pro ſuorum ciuium ſalute gerat. Hæc, atq. alia omnia, quæ eiuſdem ſunt generis qui exactè didicit poëta, facile munus ſcribendi exequetur, & perſonis attribuet, quod ipſarũ proprium, vt nihil non decorum ſit, & venuſtum; Quoniam verò in comicis, tragicis, & heroicis poëmatibus, in quibus præſertim imitatio eſt actionum humanarum, perſonas loquentes facimus, vt pro dignitate ſua quilibet loqui videatur, poëtam reſpicere oportet non modo particulatim ad eam perſonam, quam effingit, ſed potius ad generale quoddam exemplar, in quod intuens omnem vitæ, & morũ ipſius rationem aptè, & doctè imitetur; itáq. loquentem faciat, vt iam non fictus, ſed verus videatur ſermo, nam ſi fabulæ oratio præ ſe tulerit ſuis locis aptè locata ornamenta; fuerítq. morata (ſicuti etiam in lib. Poët. declarat Ariſtoteles) debet enim in primis oratio poëtarum, magna cum venuſtate exprimere hominum mores, quod antea à nobis copioſe expoſitum fuit, nullámque habuerit venuſtatem præterea, aut artem; multo magis oblectabit audientium animos, quàm ea fabula, quæ verſibus ſit contexta ornatis, & lucidis compoſita dictionibus, fuerit tamen inops rerum; & inanem tantummodo verborum ſonitum habeat, ex quo facile perſpici poteſt: plus momenti, & ponderis ineſſe in morũ imitatione quàm in verbis ornatis; non quidem quòd etiam hoc non requiratur, ſed quia illud in primis efficiendum eſt; neque verò eſſet neceſſe tales dare præceptiones hominibus peritis, & exercitatis in ſcribendo, ipſi enimmet hæc optimè norunt, quales Græci fuerunt, qui in ſcribendis verſibus maximè excellunt; nec mirum; nam contempto omni genere diuitiarum, lucri minimè appetentes, totos ſe contulerunt ad laudem parandam, huiúſq. vnius cupiditate inflammati, maximos ſuſceperunt labores; noſtræ vero ætatis homines in ciuitate

poëtarum nonnullos errores leues, quibus venia danda eſt; nam nullus eſt artifex, aut profeſſor ſtudii alicuius, qui ſemper aſſequatur quod velit; Fidicines non ſemper eam attingunt chordam manu quam ſibi propoſuerant; & cum graui opus eſſet ſono, ſæpè eam attingunt, quæ acutum emittit; ſagittarius quoque quàmlibet peritus non ſemper ſcopum ferit; ſic etiam poëte non ſemper id aſſequuntur, quod ab omni parte decorum, venuſtúmque ſit; Quamobrem ſi in illorum ſcriptis plurima fuerint laudanda; non reiiciam, etiam ſi leues aliquæ maculæ fuerint inſperſæ; neque ea de cauſa totum poëma improbabo, nam ſæpe fit, vt homines aut incuria labantur, aut ſuaptè natura nonnulla parum perſpiciant; Sed quemadmodum librarius, aut ſcriptor aliquis, ſi in ſcribendo peccet; ſæpéque monitus non deſiſtat tamen; Citharœdus quoque, qui eadem ſemper chorda oberrat, quamuis ſæpè fuerit reprehenſus; venia digni non ſunt; ſic poëta, qui multis labitur in locis, maximè ridendus eſt, & explodendus, qualis olim narratur Cherilus fuiſſe; qui grandi illo ſuo volumine, vix duos, aut treis verſus habet venuſtos, & elegantes. Huius poëtæ ſcripta quotieſcunque lego, & mihi poſt multum ſpatii verſus aliquis occurrit non malus; non ſine maximo riſu admirari ſoleo; præter enim conſuetudinem ſuam videtur feciſſe; Quòd ſi Homerum legens aliquem offendero verſum minus elegantem, & politum; illi ſubiraſcor; animóque meo exoritur grauis indignatio; quandocunque illum, qui peccare nunquàm conſueuit in ſcribendo, alicubi video dormitaſſe, & propter incuriam lapſum; Malus quippè poëta, qui nullum laudabilem facit verſum, ſi fortuitò bonum faciat; ridiculus eſt. Bonus autem aliquis poëta, qui ſuo ingenio omnia perſpicit; magnúmque ſæpè ſuæ virtutis ſpecimen dedit in verſibus ſcribendis; ſi fortè errauerit, fautores ſuos, qui illius laudes apud omnes prædicauerant, non parùm offendit; cum enim certò ſciant, illum peccare non ſolere, indignantur, ſi peccantem viderint, quòd paulò fuerit præter morem negligentior, Huius rei exemplum nobis afferre poteſt ille à Vergilio optimo poëta in laudatiſsimo poëmate ſemel admiſſus error; vbi INARIMEN in- „ ſulam appellat, quæ ARIME erat dicenda; deceptus videlicet verbis „ Homericis, εἰν ἀρίμοις; in quibus non animaduertit, quàmuis oculatiſsimus eſſe ſoleret; non vnam illam eſſe dictionem, ac ſimplicem, ſed duas, atque inter ſe diſiunctas. Verùm excuſatione, ac venia digniſsimus eſt doctiſsimus poëta, qui ſemel tãtum peccauit in tàm longo poëmate. Sed nimirùm quo differunt inter ſe modo pictura, eodem etiam modo differre videmus poëmata, nam ſicuti aliqua pictura eſt, quæ ſi propius ſteteris, te magis oblectabit, aliqua verò longiore interuallo ſpectari vult; Itidem alia in loco obſcuro, non omnino improbanda videtur; alia, quæ omnium fuerit laudatiſsima ſi in lucem proferatur; eò ornatior apparet, neque in ſe quippiam habet, quod

vel ab acutiſsimo homine & maxime perſpicaci poſsit reprehendi; Eſt & alia quædam inter picturas differentia, quòd aliquæ vno perluſtrantur intuitu; ſuíque afferunt ſatietatem ſpectantibus; Aliquæ verò, ſi vel ſexcenties ſingulis horis ſpectentur, ſemper habent, quo animos oblectent, & oculos ſpectatorum paſcant. Hæc quæ de picturis, à me veriſsimè dicuntur, ad poëſin referri debent; & vnuſquiſque facilè intelliget; quantum inter poëmata interſit; quidque alterum altero præſtet. Itaque rem miram, & incredibilem fortaſſe, ſed veriſsimam omnino hoc loco dicam; quam velim diligenter ab omnibus conſiderari; nullam eſſe artem, nullam ſcientiam, nullam facultatem, aut animi, aut corporis, in qua qui mediocria fuerint conſecuti, quàmuis à ſummis longè abſint, non videantur laudandi; Iuriſconſultus, & actor cauſarum, quàmuis ſcientia ille Trebatio, aut Caſſellio par non ſit; Hic quàmuis multo inferior ſit Cicerone, Meſſala, & reliquis, qui primas eloquentiæ partes obtinent; laudandus tamen, & aliquo in numero reponendus; idem de cæteris dicendum. Poëtica facultas ſola eſt inter omnes, quæ mediocritatem non recipit; Excellere poëtam oportet, & ſumma quæque obtinere, ſi probari vult; alioqui nullius fuerit precii; quamuis mediocria, & proxima ſummis ſit conſecutus. Neque verò hoc ipſum, quod à me dicitur, ratione caret maximè probabili, quæ huiuſmodi eſt; Poëma ea in primis de cauſa ab initio fuit inuentum, vt animos oblectaret; hoc ipſum ſi non aſſequitur, vix eo nomine appellandum eſt; Quantum enim à ſummo recedit, tanto etiam propius ad infima accedit; ſuámque omnem venuſtatem amittit: Non erit difficile intelligere, quale hoc ſit, ſi idem conſideremus in concentu, & harmonia; in vnguentis, & melle; nàm cum ad conuiuia nobiliſsimorum virorum adhiberi conſueuerit, aut vocum, aut ſonorum concentus aliquis, qui accumbentes oblectet; ſi ab aliqua parte, diſcors ſymphonia illa fuerit; iam non modo oblectat, ſed ne ſymphonia quidem eſt, aut appellari debet. Vnguenta ſi beneuolentia ſint, mirificè reficiunt homines; quòd ſi corrupta ab aliqua parte fuerint; nihil ipſis fœtidius excogitari poteſt; Quid de melle dicam? cuius dulcedine palata hominum deliniuntur; ſed ſi amaror aliquis, vel exiguus in eo fuerit inſperſus; aut minus dulce ſit, quàm natura mellis patiatur, vix amplius mel dici poteſt; Ex his, & aliis ſatis puto intelligi, quid in poëmate requiratur; vt ſcilicet ab omni parte venuſtum, & decens, doctum, & graue, elegans, & ſuaue appareat. in eóque omnia ſumma ſint; nihil mediocre, aut tenue; Cùm igitur res ita ſeſe habeat; vel hoc vnò tàm multi inepti homines; & indocti abſterreri deberent à verſibus ſcribendis, & poëmate aliquo, præſertim grandi, pangendo. Videmus eos, qui equitatione, natatione, iaculatione exercitati non ſunt, in Campum Martium non prodire, vt

cum

cum peritioribus certent; itidem illi, qui pilæ indocti sunt & trochi; discumue non didicerint in altum proiicere; prorsus ab hoc genere abstinere; ne spectatoribus risum moueant; Nullus est tamen quàmlibet indoctus, & parùm exercitatus in scribendo, qui non audeat versus effingere, & poetæ nomen profiteri. At fortasse hoc sibi licere putant, quòd summo loco nati sunt, & opibus abundant; insigni præterea sunt probitate præditi; ab omni vitiorum genere remoti. Sed quid hoc ad rem? si nobiles, si opulenti, si probi, laudandi quidem,& amandi,plurimíque faciendi, sed non propterea poetæ salutandi; nam in scribendo poëmate ingenio opus est,& singulari mentis acumine; opes verò & nobilitas nullum ad hanc rem afferunt adiumentum; Illud etiam, in quo multum nostræ ætatis homines reprehendendi, cauendum, ne quidpiam temere in vulgus edatur; sed potius domi,intus in scrinio,nouem etiam,si opus sit, annos descripta in membranis poëmata seruentur; subindéque in manus resumantur, semper enim aliquid fuerit immutandum, aut delendum, quod fieri non posset, si edita prius fuissent, & in hominum manus peruenissent: Præterea quàmuis in se ipso agnoscat aliquis tantum inesse ingenii, & iudicii, vt per se satis sua scripta iudicare, & corrigere possit; Adhibebit tamen,si poterit,docti alterius viri iudicium; sic enim fiet, vt omnia multo facilius perspiciantur, & elimatiora sint; Neque verò admirabitur aliquis, si tanto studio & labore poeticen egere diximus; est enim præclara quædam, & ampla facultas, qua nescio, an vlla maior, laudabiliorue sit, quæ hominibus quàmplurima attulit commoda; Primum quidem poetice sua vi homines è syluis euocatos pellexit ad ciuilem viuendi rationem; vnde locus fabulæ datus, vt dicatur Orpheus doctissimus vates tygres, leones, omnéq. ferarum genus suo concentu deliniuisse, & Amphion sono lyræ ipsa saxa mouisse, quæ in vnum per se congesta, muro Thebanam ciuitatem cinxerunt; planè enim efferati homines, & qui nullis moribus exculti sunt, & artibus; feris, & lapidibus, aut siquid etiam durius his est, similes dici possunt. Cum nondum iurisprudentia in lucem venisset, etiam hanc vtilitatem mortalibus attulit poetice, nam quicquid postea à iurisconsultis sapientissime cautum fuit,id multò antè cauerant poetæ, qui, quomodo publica à priuatis essent secernenda, docebant, & sacra vetabant profanis commisceri; concubitus quoque vagos, & apertos hominibus, ob turpitudinem interdixerunt; Connubiorum fœdera, certásque leges excogitarunt, qua ratione nouæ vrbes essent ædificandæ, & coloniæ deducendæ præmonstrarunt; Ipsi quoque leges ligneis tabulis incisas publicè populo legendas proposuerunt; ex quibus omnibus rebus, quis non intelligit, quanta sit poeticæ facultatis dignitas, & amplitudo; Sed et alia ex hac proueniunt commoda; nam ad fortitudinem multùm confert Homerus suis versibus, dum prælia fortissimorum virorum describit, & alios audaces in periculis subeundis; alios imbelles, & timidos describit;

legentes multum incitat ad fortitudinem, & alacritatem; à timiditate verò deterret; post Homerum extitit Tyrtæus poëta, qui vbique ad arma, bellicámque laudem homines hortatur; vt ex pauculis his ipsius versibus potest cognosci.

Ἀλλ' ἡρακλῆος γὰρ ἀνικήτου γένος ἐστὲ
Θαρσεῖτ' οὔπω Ζεὺς αὐχένα λοξὸν ἔχει
Μηδ' ἀνδρῶν πληθὺν δειμαίνετε, μηδὲ φοβεῖσθε
Ἰθὺς δ' εἰς προμάχους ἀσπίδ' ἀνὴρ ἐχέτω.
Ἐχθρὰν μὲν ψυχὴν θέμενος, θανάτου δὲ μελαίνας
Κῆρας αὐγαῖσιν ἠελίοιο φίλας
Ἴστε γὰρ ὡς ἄρεος πολυδακρύου ἔργ' ἀρίδηλα,
Εὖ δ' ὀργὴν ἐδάητ' ἀργαλέου πολέμου.
Καὶ μετὰ φευγόντων, διωκόντων τε γένεσθε
Ὦ νέοι, ἀμφοτέρων δ' εἰς κόρον ἠλάσατε.

Quid verò? Non'ne oracula, & sortes versibus describi consueuerant, vt & hac in re poëtæ præclaram suam operam ponerent; Non minor ea est poëtarum laus, quòd ipsi primùm rectè viuendi rationem hominibus proposuerunt, & nullum hominum genus fuit, quod facilius regum, principúmque iu amicitiam se insinuaret; Possent quidem innumerabiles proferri poëtæ, qui principibus charissimi fuerunt; sed breuitatis causa prætermitto; Atque vt omnibus in rebus vim suam præ se ferret poetice; Relaxandis quoque animis hominum operam suam præstitit; nam seu reges, seu priuati maximis aliquando periculis, & laboribus defatigati fuerint, non aliunde animos commodius, aut honestius recreare possunt, quàm audiendis poëtarum carminibus, quæ præsertim ad lyram concinuntur; eo enim genere; nihil suauius; nihil dulcius, vt ne quis fortasse putet, lyricam poësin esse negligendam. Cum verò tanta, ac tàm ampla sit poëticæ facultatis dignitas, ac vis; quæsierunt multi, natura'ne magis, an arte constaret; Ego, vt tantam litem breuiter diiudicem; ita sentiendum esse existimo, neque artem sine ingenio, neque ingenium sine arte multùm posse; Alterum enim alterius adiumento eget, neque si fuerint disiuncta, magnam habent vim; sed præterquàm quòd natura sibi subsidium artis postulat; multa quoque opus est exercitatione; Cursores, qui agiles corpore, & celeres pedibus esse student, abstinent à compotationibus & ingurgitationibus meri; omnem lasciuiam, voluptatémque corporis vitant; multa perferunt; multùm, diúque sudant; multùm algent ab ipsa pueritia, antequàm habili sint ad currendum corpore. Tibicines quoque, qui in Pythicis sacris, vbi certamina fiunt in Apollinis honorem, antequàm summam consequantur laudem, victorésque existant; multùm prius se in eo genere exercent; magistrorúmque, à quibus artem canendi tibiis discunt, præceptiones diligenter seruant; & illorum minas, ac ferulas exhorrescunt; nostrates autem homines, sine vlla exercitatione, ac studio poëticæ artis, temerè aggrediuntur ad scribenda

poëmata; ſatiſque magnam laudem ſe aſſequutos putant, ſi multa ſcripſerint, & verſuum numero cæteros præcurrerint; quaſi ignauos eos credant, ac deſides, qui pauca ſcribunt; Inſtar igitur eorum, qui in ſtadio currunt, alios præuertere conantur; ne extremo loco conſiſtere videantur; Adde quòd malunt turpiter profiteri id, quod nunquàm didicerunt, quàm aperte fateri, & ingenue, ſe id ignorare; Videmus quoque, non ſine riſu; ſiquis diues, qui multo abundet pecore, & auro, latóſque habeat fundos, verſus ſcribit, conuocare illum vndique ſuos aſſentatores, quibus, erogata etiam mercede, ſuos recitat verſus, accurrunt verò illi ad lucrum ſtipendiarii auditores ſibi propoſitum ab opulento poëta, non ſecus, ac plebecula ſolet ad præconem; qui merces ſub haſta vendit, licitandi gratia; Sed non video, quàm hoc rectè fiat; tametſi neque miror; difficile eſt enim opulento viro, ac beato veros amicos ab adulatoribus dignoſcere; cum præſertim multos habeat obæratos homines, & clientes multis de cauſis, ac ſummo eius aliquo beneficio obſtrictos, qui omnibus illius dictis, ac factis applaudunt; Quare monuerim eum, qui aliis ſuum poëma diiudicandum committere voluerit, vt eos in numerum cenſorum non admittat, quos ſibi viderit ſuo aliquo munere ſibi eſſe deuinctos, ſolet enim hoc hominum genus ſtatim exclamare. RECTE'. PVLCHRE'. BENE'. Nec ſatis habent voces has cum acclamatione proferre; ſed inter loquendum etiam expalleſcunt; ac præ nimia lætitia lachrymam effundunt, ſubſultant, geſticulantur; terram pede contundunt; Nec pluribus modis præficæ mulieres, quæ in funeribus clarorum virorum mercede conductæ lugent, ac plorant, conantur dolorem exprimere, atque imitari verum, quàm ii lætitiam animi nimiam præ ſe ferre; dum amici recitantur poëmata; ſed qui ſapit, huiuſmodi vitabit homines; & vel ex his ipſis ſignis paulatim diſcet, verum laudatorem ab adulatore, & deriſore internoſcere. Dicuntur reges in conuiuiis ſæpe ingenia hominum vino explorare; antequàm eos in ſuam recipiant amicitiam; Non minore ſtudio, & diligentia conabitur is, qui verſus facit, cenſoréſque ſuo adhibet poëmati, fallaces ac fraudulentos homines dignoſcere, qui nihil vnquàm ex animo loquuntur; ſed (vt Varro ait) vulpinantur, vt alios decipiant. Quintilius vir doctiſsimus, & optimus longè ſecus faciebat; Nam ſi poëta aliquis ſuos ipſi recitaſſet verſus; perhumaniter dicere ſolebat. corrige quæſo, & hoc, & illud, quòd ſi negaret poëta ſe poſſe verbum immutare, numerorum lege aſtrictum, fruſtráque ſe ſæpe id efficere conatum; ſtatim vir præſtantiſsimus magna vtens animi ſimplicitate illum monebat, vt integros deleret verſus, & alios ipſorum loco, qui magis eſſent tornati, ac expoliti, reponeret. Quòd ſi adhuc pugnax in ſua fuiſſet ſententia, maluiſsétque errata ſua defendere, quàm corrigere, tacitus hominem dimittebat, ne vno quidem amplius prolato verbo; quid enim opus eſt inanem ſuſcipere laborem corrigendi eos, qui ſibi plus nimio

placent; ſed nimirum ſuæ temeritatis pœnas demum dant; nam in maximas incurrunt reprehenſiones,& paſsim ab omnibus ridentur; ita fit, vt ſua poëmata nemo præter ipſos aut probet, aut legat. Vir igitur bonus,& prudens in corrigendo poëmate ſimillimus Quintilio erit, ſublatáque omni adulatione reprehendet verſus,qui fuerint nullo artificio efficti; dictiones nimis aſperas,& obſoletas diligenter adnotabit; inornata, & inculta verba tollet; ſuperflua quæ fuerint,& nimis luxuriantia reſecabit; obſcura,& parùm lucida illuſtrare conabitur; ambigua,quæ neſcias vtro ſenſu ſint accipienda tranſuerſo ſignabit calamo. Demùm in ſingulis adnotandis adeò erit diligens, vt olim ferunt Ariſtarchum fuiſſe, qui miro quodam acumine caſtigabat veterum ſcripta; optiméq. ſubodorabatur,ſiquid alienum,aut furtiuum clàm irrepſiſſet inter Homericos verſus. In primis vero,nihil dicet; agetue in gratiam amici,nam ſi cenſorem cæcutientem in iudicando amicitia reddiderit, magnum inde conſequetur incommodum. Fiet vtique poëta ille poſtea in ſcribendo negligens paulatímq. ita peruerſe ſcribere aſſueſcet, vt poſtea nullis amicorũ precibus,nulla hortatione, aut admonitione retrahi poſsit ad rectam ſcribendi rationem; Satius eſt igitur ab initio ſedulitate ſua in corrigendo, amicum,qui charus fuerit,offendere, quàm diſsimulatione aliqua negligentem reddere;vt poſtea ab omnibus rideatur; ſolent enim homines,ex ea re vſq. adeo inflari,& inſoleſcere, vt morbus veluti quidam planè exitialis eos occupet,aut inſania furorue aliquis: Sicuti igitur ſcabie laborantes, aut morbo regio, aut phanatico furore vexatos, nullus eſt, qui propter morbi contagionem, & periculum impendens non effugiat,cum interim à pueris paſsim exagitentur; Ita malo poëtæ,qui iam veſania credi tur aliqua,aut alio quóuis animi morbo impelli ad verſus faciendos; nullus eſt,qui faueat; ſed quid faueat, dixi? Nullus,qui non euitet, qui non exagitet,qui non oderit; planè enim digniſsimus eſt,qui à nemine ſubleuetur,non ſecus ac auceps aliquis,qui dum nimis intentus eſt in ſpectandis auibus,quæ per aërem tranſuolant,in foueam incautus, quæ ante pedes erat, delabitur; & quamuis illàc prætereuntium opem imploret,adduci tamen homines non poſſunt, vt credant illum ſatis ſana eſſe mente, qui in foueam deciderit, & hiatum adeò apertum; Ambigunt enim homines, an ſe eò volens propter inſaniam deiecerit; ſicuti de Empedocle poëta, & philoſopho ſcriptum legimus; Cum enim à mortalibus Deus exiſtimari vellet,quaſi è terra in cœlum ſubuolaſſet,et nullo in loco ipſius corpus amplius viſeretur; ſicuti Deorum ſolet,qui immortales ſunt;neq. in terris ſepulcra habent; in quibus humi putreſcant; in ardentis Aetnæ vaſtas cratéras, vnde ignis erumpebat magna vi, ſe ſponte coniecit. Liceat igitur,liceat poëtis perire,ſi voluerint,nam qui inuitum ſeruat, planè idem facit,ac ſi perimeret; Quòd ſi ſemel ſeruatus fuerit; nullam tamen ſeruatori ſuo gratiam habuerit; rursúsque conabitur vltro mortem oppetere; Non minore laborant inſania; neque minus exitiali interitu ſe

ipſos

ipſos perimunt poëtæ, qui neglectis amicorum admonitionibus, verſus ſcribunt; dignitatíque ſuæ,& famæ peſsimè conſulunt. Sed quid facias? A' ſtudio ſcribendorum verſuum deduci nulla poteſt vi; furere tantum illum cernere eſt hoc inſaniæ genere,quaſi in cineres paternos imminxerit,aut aram inceſto aliquo ſcelere polluerit, aut nefarium aliquod ſcelus patrarit, propter quod à Diis furore fuerit incitatus; Tantus veró furor eſt horum poëtarum, vt quâcunque per vrbem incedant, dum ſuorum verſuum recitatione homines inuitos detinent; & fermè enecant, ab omnibus fugiantur, ne,velint, nolint, emori cogantur audientes longas illas verſuum recitationes; iniicit enim metum iis, qui ſemel experti ſunt periculum, & fugere cogit; non ſecus ac leo aliquis, vel vrſus, inſigni ferocitate, cum effractis caueæ, qua incluſus erat clathris, per vrbem diſcurſat. Quòd ſi hominem aliquem poëtæ ii nacti fuerint, aut inuitum detinuerint, occupatum tenent ſuis inſulſis narrationibus illepidorum verſuum,miſeréque diſcruciant, neque antè dimittunt, quàm illius aures exhauſerint; ipsíquemet recitando defatigati fuerint, inſtar planè irudinis,quæ cum ſitibunda ſanguinis,cuti ſemel inhæſerit, eam non prius dimittit, quàm ſanguine fuerit expleta.

Francisci Robortellii Vtinensis

EXPLICATIO EORVM OMNIVM, QVAE AD SATYRAM PERTINENT.

NVNC dicamus de fine, origine, materia, vtilitate satyræ. & inscriptione, quam secutus videtur Horatius. Ac primum de fine. Nam eo perspecto origo qualis fuerit, & quando, facile cognoscemus. Eum habet finem satyra sibi propositum; quem tota poësis, & reliquæ omnes ipsius partes, cum & ipsa, pars sit. Is est, imitari, neque tamen quiduis, sed actiones tantùm humanas. In actionibus autem humanis quoniam alia commiserabilia. Alia horribilia. Alia ridicula sunt, & subturpicula; necesse est diuersarum rerum esse imitationem. Sed de his dicemus postea, cum de materia loquemur. Imitatio tribus modis fit ῥυθμῷ, λόγῳ, ἁρμονίᾳ, aut tribus simul iunctis, aut singulis, & binis separatim. Hæc verò omnia quomodo fiant, satis patet; nam declarauit copiose Aristoteles in libro Poët. Atque ad Poëticen adeò imitatio pertinet, vt ipsius forma verè dici debeat; Qua sublata, ne ipsa quidem poëtice dici potest. Nam eorum poëmata, qui nõ imitantur, non poëmata, non imitationes, sed narrationes potius quædam sunt. Metrum enim non est, quòd quisquàm putet tantam in hac facultate vim habere, vt poëtam ab historico distinguat, nam præterquàm quòd & oratores, & historici suas quasdam habent mensuras, quibus orationẽ dimetiuntur. Liuii quoq. & Salustii. Herodoti, & Thucydidis historia carmine potest complecti; & tamen erit nihilominus historia. Id autem, quo maxime, & verè inter se differunt poësis, & historia, Si quis quærat facile dixerim. Historia res exponit, vt gestæ fuerunt. Poësis verò vt geri potuisse videntur. Quàmuis & historico licet hoc aliquando efficere; nõ tamen in rebus gestis æquè, ac in dictis. Nam res gestæ immutari non debent, alioqui vera nõ esset narratio. Sed dicta ab historico quàmuis longè diuerso modo effingi, ac narrari possunt. quod in concionibus fecit Thucydides apud Græcos, & alii omnes apud Latinos; vt Liuius & reliqui. Vnde non immerito ob hanc causam Cicero lib. ii. de Oratore historiam concludit oratorum artificio. Quoniam vero poësis ita exponit res, vt geri potuisse videntur. Considerat magis vniuersale. vt quid cuique conueniat facere, ac dicere. Vnde existit illud τὸ πρέπον in quo omnia ornamenta sunt poëtarũ. Historia autem particulare sectatur semper. vt quid gesserit Alcibiades, Themistocles. Camillus, Fabius. Ex his verò omnibus iam satis patet, finem poëtices facultatis esse imitari actiones humanas. Satyra quoque cum particula sit poëtices, & ipsum hunc habuisse finem olim propositum, quod paulò post apertius demonstrabimus. Si

imita

imitatur ſatyra, ſicuti patet, imitatur & ipſa actiones humanas: Atque ex iis non omnes, ſed aliquas tantum de quibus poſtea dicemus, cum de materia eius in qua verſatur, loquamur, Sed & diuerſo modo imitatur, ac cæteræ imitatrices poëſis, quod vt facilius intelligatur. Sciendum eſt (ſicuti teſtatur Athenæus lib. xiiii. vbi de veterum ſaltationibus loquitur) ποίησιν aut eſſe σκηνικὴν aut λυρικήν. Lyricen, quæ harmoniam, & rhythmum habebat, non autem ſermonem.

Ea tres continet ſpecies { πυῤῥίχην / γυμνοπαιδικὴν / ὑπορχηματικήν,

Pyrrhica ſaltatio fuit ad ſonum facta, magna cum corporis mobilitate, ab armatis aliquando hominibus oſtentata, atque ideo bellica: in ea ſe plurimum exercebant Cretenſes, vt teſtatur etiam Strabo. à Curetibus primum inuenta, Qui cum armorum magno ſonitu eam ſaltarant, ne vagientis Iouis vocem exaudiret vorax pater Saturnus. Sicuti explicat Callimachus in ſuis hymnis. Vnde & iidem Corybantes dicti. Γυμνοπαιδικὴ à pueris nudis fiebat; multa cum venuſtate, & corporis decoro motu, ac planè graui. Υπορχηματικὴ ſaltatio erat valde παιγνιώδης, & ridicula, Atque hæc de lyrice & eius partibus. Scenicam verò, quæ, & harmoniam, & rhytmum & ſermonem habebat; & in ſcena agebatur; vnde etiã nomen accepit. Eius tres ſpecies ſunt τραγικὴ, κωμικὴ. σατυρικὴ. Τραγικὴ correſpondet gymnopædicæ, nam cum luctuoſas res imitetur, & magnas; Habet etiam ipſa τὸ βαρὺ, καὶ σεμνὸν. Comica correſpondet ὑπορχηματικῇ. Nam & ipſa ſcatet iocis, ac illuſionibus. Satyrica correſpondet Pyrrhichæ. nam vtraque fiebat magna cum mobilitate. Satyricam verò hanc recitationem, & ſaltationem crediderim ego omnium earum, quas expoſui, antiquiſſimam eſſe, ac prius inuentam. Idipſum vero teſtatur Ariſtoteles in lib. Poëtices, cum ait. Fabulas paulatim ad iuſtam magnitudinem prouectas ab exiguis; & ideo excluſas fuiſſe ſatyras quòd breuem quandam cõtineret imitationem, & actionem. Vnde non ſatis probo id, quod aſſerit in ſuis Succiſiuis lectionibus Franciſcus Floridus meus. Ait enim à comœdia fluxiſſe ſatyram. Cum à ſatyra paulatim ſit deuentum ad comœdiam: ſicuti patet ex eo Ariſtotelis loco. Breuia quædam fuiſſe poëmata ſatyras, & interponi conſueuiſſe in tragœdiis demonſtrat Horatius quoq. in Poëtice. Accedit huc quod ſatis conſtat poëticam primum exerceri ſolitam (vt idem affirmat) ex temporariis metris, & numeris; atque vt quiſque diuerſas res imitari cœpit; ita in multas partes diſtributam fuiſſe poëticen: Sed conuitii primum fieri imitatio cœpit, quemadmodum & hymnis laudum. Nam ὑμνογραφίαν omniũ antiquiſſimam eſſe credi poteſt. De laudibus ea agebat Deorum; ſed ὑμνογραφία vix quicquam in ſe imitationis habebat, præter eam, quæ dithyrambice continebatur, metrum tantum. Vnde Homeri hymni. Orphei, Callimachi, & reliquorum. Horatii aliquot apud Nos, & Catulli. Poëtæ enim hymnos

conſcribebant, qui inter ſacrificandum concinerentur, à choris puerorum, & puellarum. Sicuti teſtatur Horatius in Epiſt. lib. ii. cum ait.

Diſceret vnde preces, vatem ni muſa dediſſet,
Poſcit opem chorus, & præſentia numina ſentit,
Cœleſtes implorat aquas, docta prece blandus,
Auertit morbos, metuenda pericula pellit,
Impetrat & pacem, & locupletem frugibus annum.

Excepta igitur hymnographia, conuitioſum poëma primum omnium prodiit. Atq. cum multa conuitioſorum poëmatum ſpecies ſint, omnium antiquiſsima eſt ſatyrica. Teſtatur hoc Ariſtoteles in lib. Poëtices, cum ait, Senarium ex octonario ſibi feciſſe fabulas metrum; nam hoc vtebantur prius, cum Satyrica magis, & ſaltatoria eſſet poëſis. Conuitia primum iambis agitare cœptum. Vnde ἰαμβίζειν maledicere eſt apud Græcos, & conuitiari. Maledicendi vero hanc conſuetudinem, ac licentiam antiquiſsimam fuiſſe inter ruſticos aſſerit Horatius quoque in Epiſt. cum ait.

Agricolæ priſci, fortes, paruóque beati
Condita poſt frumenta leuantes tempore feſto
Corpus & ipſum animum ſpe finis dura ferentem.
Feſcenina per hunc inuenta licentia morem
Verſibus alternis opprobria ruſtica fudit.

Atque hæc ſanè origo fuit côuitioſi poëmatis. Ruſtica ac villica. poſt res, vt venuſtius ageretur, ac maiore cum riſu; atque imitatione, Introductæ ſunt ſatyrorum perſonæ. Cauſam verò huius exiſtimarim hanc fuiſſe Satyros, Faunos, Silenos, Priapos. Scimus ab antiquitate exiſtimatos mediam quandam naturam habere inter deos, & homines. Vnde teſtatur Nicephorus in Porphyrium, à Platonicis in definitione hominis additũ: diſciplinæ capax. Quod hominum videtur eſſe proprium in primis, & ſeparat eorum naturam à natura Satyrorum, Faunorum, & huiuſmodi deorum. Hæc ita exiſtimarunt Platonici. Horum deorum forma ſylueſtris erat, ac planè ridicula: vnde ſcimus cuſtodem hortorum Priapum tam magnam ſegetem veteribus poëtis Latinis dediſſe iocorum, qui Priapeio continentur carmine. Sic enim eſt prorſus exiſtimandum, vt Romæ his temporibus videmus ad Marforii ſtatuam multa affigi à multis obſcena, ac maledica carmina; ita in hortis Mecœnatis olim factum à poëtis diuerſis. Eſt apud Athenæum illud ita prolatum, πολὺ αἴσχιον σιληνῶν τῶν ἐν σατυρικοῖς. Item apud Xenoph. in Conuiuio νὴ δί' εἰ πολὺ τῶν σιληνῶν τῶν ἐν σατυρικοῖς αἴσχιστος ἂν εἴην: Hunc locum in Adagiis ſuis aduertit Eraſmus, ſed nõ videtur intellexiſſe. Sic enim vertit, Si omnium Silenorum qui inter Satyros ſunt, turpiſsimus fuero, Nam ἐν σατυρικοῖς cum dixit Xenophon, intellexit actus ſatyricos, debebat igitur ſic verti. Si omnium Silenorum, qui in actus ſatyricos à poëtis introduci ſolent, fuero turpiſsimus. Nam Satyri, & Sileni diuerſarum ſunt inter ſe formarum Dii; & omnes ſub diuerſis perſonis in ſatyricam ſcenã prodibant ſaltaturi, ſicut poſteà demonſtrabimus

mus, cum de perſonis ſatyricis ex Polluce loquemur. Sed redeo ad rem. Sileni deformes erant, Dii agreſtes ac petulci. Idem legimus de Faunis. Horatius. Fauni nympharum fugientum amator. Satyri quoque Capripedes Dii ſylueſtres, ac laſciui. Vnde apud Theocritum ille Satyriſcus vocatur, quaſi petulcus, ac laſciuus. Quæſitum inter doctos de Satyris, an eſſent in rerum natura; Lucretius doctiſsimus poëta lib. v. multis probat rationibus, Centauros, & ſimiles animantum formas fabuloſas eſſe. Quoniam eorum (vt ille ait) diſcordia membra videmus.

> Quæ neque floreſcunt pariter, nec robora ſumunt
> Corporibus, neque proficiunt ætate ſenecta
> Nec ſimili venere ardeſcunt, nec moribus vnis
> Conueniunt, neque ſunt eadem iucunda per artus.

Plinius tamen eos eſſe affirmat, & videri in Indorum montibus (ideſt in regione Caradulorum.) animal eſt perniciſsimum, quadrupes, tum etiam recte currens, humana effigie; & propter velocitatem non niſi ægri, ac ſenio confecti Satyri capiuntur. Parum me moueret Plinius ad hoc credendum. nam dum ſuum librum ex veterum lectione confecit, non tam ſedulus fuit iu rebus diiudicandis, quàm adſcribendis, & aggregandis; Sed certius teſtimonium affert de Satyris Plutarchus in vita L. Syllæ. Ait enim apud Apolloniam olim, dum dormiret, captum Satyrum, & adductum ad L. Syllam. Qui cum conaretur elicere vocem, locutum quidem illum, ſed confuſe, & cum ſonitu hinnientis equi ſimili, & hirci balantis; ea autem fuiſſe figura, qua ſolent effingi à ſculptoribus, & pictoribus. Ego ſane in antiquis numiſmatis multos ſpectaui facie humana, & corpore vſque ad vmbilicum, reliqua ex parte equo ſimiles; & caudam equinam habentes, pedes caprinos, caput cornigerum, barbam & eam quidem exiguam; & modice prolixam è media, & inferiore mandibulæ parte propendentem, vultu planè petulco, ac laſciuienti. Huiuſcemodi igitur Deorum ſub perſonis, & habitu veteres ſatyrica agebant poëmata cum ſaltatione, ſicuti ego opinor, duplici de cauſa. primum vt ab agreſti cultu talem recitationem ortum habuiſſe ſignificarent, Deinde, quòd poëma illud mordax laſciuum, ac ridiculum ſub laſciua petulcorum Deorum perſona optimè, ac maximè conuenienter recitari poſſe videbant. Nam, vt inquit Athenæus τὰ σατυρικὰ ἐμφανίζουσι τὸ ἱλαρόν. L. vero Syllam ſcimus apud Romanos huiuſmodi ſatyricis iocis delectatum, Nam librum de ea re conſcripſit, & domi multos homines aluit φιλογέλωτας, φιλοσκώμμονας, παιγνιήμονας. vel ſi alio libet quopiam nomine appellare. Appellabatur autem ab antiquis ſatyrica ſaltatio σίκιννις. vel à Sicinno inuetore Barbaro, vel vt alii ſcripſerunt, Cretenſi. Nam Cretenſes ſaltatione plurimum delectabantur. Alii non à ſicinno dictam, ſed παρὰ τὸ σείεσθαι vel ἀπὸ κινήσεως ἣν οἱ σάτυροι ὀρχοῦνται ταχυτάτην οὖσαν, οὐ γὰρ ἔχει πάθος ἡδὲ ἡ ὄρχησις, διὸ οὐδὲ ἀναλύνει. Conſtabat autem olim ex choris ſaltatio, & recitatio ſatyrica, ſicuti & τραγικὴ antiquitus. Hæc ex Athenæo. Nunc dicamus de perſonis ſatyricis. Iulius

„ Pollux lib. quarto ait σατυρικὰ δὲ πρόσωπα σάτυρος πολιός. σάτυρος γενειῶν. σάτυρος „ ἀγένειος. σιληνὸς. παππο σιληνός. id est Satyrus canescens. Satyrus adultus & pubescens. Satyrus impubis: Silenus, Papposilenus. τὴν ἰδέαν erat θηριωδέστερος aliis. sic sese habebant satyricæ personæ; de hac re etiam ita meminit Dionysius Halicarnasseus libro vii. histor. Roman. his verbis: οἱ τῶν σατυρικῶν ἐπόμπευον χοροὶ τὴν ἑλληνικὴν εἰδοφοροῦντες σίκιννιν: σκευαὶ δὲ αὐτοῖς ἦσαν, τοῖς μὲν εἰς σιληνοὺς εἰκασθεῖσι μαλλωτοὶ χιτῶνες, οὓς ἔνιοι χορταίους καλοῦσι, καὶ περιβόλαια ἐκ παντὸς ἄνθους. τοῖς δὲ εἰς σατύρους περιζώματα καὶ δοραὶ τράγων, καὶ ὀρθότριχες ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς φόβαι. Comicæ aliquando personæ iis assimilabantur in antiqua comœdia, quos carpebāt, & aliquanto etiam γελοιότερον. Tanta erat apud veteres maledicendi impunitas. Et quoniam necesse est maledicentiam satyricam aliquid habere, in quod suum illud atrum virus effundat; habet & illa materiem sibi subiectam, in qua versatur; Et quoniam sub imitationem omnes cadunt actiones humanæ; sub hanc quoque necesse est aliquos contineri. Imitatur satyra, at cum ioco & risu. Commiserabilia non excitant risum, sed potius luctum; & miseros non ridemus, sed commiseramur, non igitur satyræ hæc sunt, at tragœdiæ. Itidem horribilia, & quæ huiuscemodi. Nam terrorem incutiunt hæc; non risum mouent; Ridicula igitur ad satyram pertinent, & comœdiam, Nam ambæ ridicula tractant. at diuerso modo, sicuti patet. Ridemus autem ea, que in se turpitudinem habent, & vitii speciem, non tamen vno modo turpia sunt accipienda. nam alia risu, alia odio digna sunt. in irrisione contemptus est potius, quàm odium. In odio nulla irrisio, sed reprehensio cum seueritate: vtraque tractat Satyricus poeta; nam in peruellendis & reprehendendis hominum vitiis versatur. eorum autem alia in se turpitudinem habent dignam odio. alia dignam risu. Huiusmodi igitur habet sibi materiem subiectam satyra. Ridet enim & peruellit ambitiosos, auaros, ingratos, prodigos, periuros, rapaces, adulteros, adulatores, loquaces, stolidos, amatores, ineptos, irreligiosos, parricidas, desides, inertes, parasitos, & qui huiusmodi sunt. Hinc Iuuenalis in satyra prima sic ait.

„ Cur tamen hoc potius libeat decurrere campo,
„ Per quem magnus equos Auruncæ flexit alumnus
„ Si vacet, & placidi, rationem admittitis, edam.
„ Cum tener vxorem ducat spado, Mæuia Thuscum
„ Figat aprum, & nuda teneat venabula mamma.
„ Patritios omnes opibus cum prouocet vnus, & quæ sequuntur.
„ Difficile est satyram non scribere. etiam Persius.
„ Ah Romæ quis non? ah si fas dicere; sed fas.
„ Tunc cum ad caniciem, & nostrum illud viuere triste
„ Aspexi, & facimus nucibus quæcunque relictis. Item in aliis locis vt videre est. Horatius quoque multis in locis, sicuti notum est. Homine autem qui in hoc poëmatis genere versetur, opus est versuto, callido, sagaci, acuto, diserto; Addo etiam bono, & probo; qui cum optime alio-

rum

rum vitia perſpiciat. ipſe tamen talem ineat vitæ rationem, quæ à nullo, iurè reprehendi poſsit. Celeritatem quoque ingenii magnam requirit hoc poëmatis genus, ac mentis alacritatem. Non enim niſi φιλογέλωτες & φιλοσκώμμονες homines recte in hoc verſantur genere ſcribendi; qualem narrant veteres Amaſin regem fuiſſe. Et L. Syllam; quales Phæſtios narrat Athenæus fuiſſe, qui vſq. à pueritia ſeſe iocis, ac ſcommatis effingendis ac proferendis vſque adeò aſſuefaciebant, vt cum eos aliquando ſuæ hilaritatis, & naturæ pœnituiſſet; crederéntq. eam veluti peſtem ex ira deorum iniectam; ad oraculum Apollinis accederent, ſanari cupientes, & redigi ad ſeueritatem, neque tamen id aſſequì potuerint, vſque adeò à teneris annis eorum animis huiuſmodi natura ingenita vnà cum ætate creuerat. Contingebat autem eos ob talem aſſuetudinem ſæpe ἀκαίρως iocari, & ἀποφθέγγεσθαι Neque vero ab oratoribus quoque eſt aliena ratio hæc omnis & diſciplina iocandi, ac reprehendendi. Nam ſæpe in iis dicacitates eſſe oportet ad refellendos aduerſarios. id tamen oratores faciunt πάρεργον ὁδοῦ: Poëtæ vero ſatyrici id tanquàm peculiare habent; & in eo toti ſunt. Maledicendi vero hanc licentiam non tantum ſibi poëtæ ſumpſerunt, ſed etiam philoſophi. neque boni tantum, ſed plerunque etiam mali, neque vitia ſolum peruellendi gratia, & carpendi, ſed etiam, quod deteſtandum eſt maximè, cauſa virtutis delendæ, ac extinguendæ gloriæ optimorum, ac inſignium virorum; Id autem non niſi ab exulceratis animis eſt factum & ſubdolis. Socratem ſanctiſsimum virum maledictis ſuis violare mercede conductus non dubitauit Ariſtophanes. Epicuri laus, qui ſummum bonum ſemper in voluptate poſuit, quæ ex virtute proficiſcitur, improbitate nonnullorum, ſicuti teſtatur Laërtius, vſque adeo obſcurata fuit, vt omnes eum crediderint de nefanda, et turpi voluptate corporis locutum. Eo vitio etiam non parum laboraſſe creditur Aeſchines Socraticus; Nam & Critobulum Critonis filium, & Teleſantem, & Telaugem, & Hipponicum Calliæ filium aſperrimis maledictis eſt inſectatus, quin auſus etiam omnes Ionicas fœminas appellare μοιχάδας, & κερδαλέας. Antiſthenes quoque philoſophus miſerè diſcidit Alcibiadem ſuis conuitiis, neque Alcibiadem tantum, ſed alio in libro qui πολιτικὸς inſcribebatur omnes Athenienſium, qui vnquàm fuiſſent δημαγωγοὺς. Archelaus. Gorgiam Rhetorem. quin & Platonem nonnulli auſi ſunt Σάθωνα vocare. Non defuerunt alii, qui diuerſam ab his ineuntes rationem, non obtrectandi ſtudio, ſed potius corrigendi corruptos mores maledicentia vtebantur probitatis, ac ſanctitatis pleniſsima. Qualis Socrates, qui improbos ea de cauſa in ſe irritauit. Quales Menippus, & Diogenes Cynici. Nam hic ideo ſe Canem appellari dicebat, quòd hominum vitia morderet ac peruelleret. Qualis Democritus. qui ineptias; ſtultitiam, miſeriámque hominum ſemper ridere ſolitus erat. Qualis alter Heracletus ab eo longè diſsimilis, qui

dd

cum videret homines à virtute transuersos agi, & alia omnia sectari; eorum deflebat calamitatem. Poëtæ quoque tum comici, tum satyrici, alii quidem, vti opinor, quod eo vitio maledicendi laborarent. Alii, vt vtilitati hominum consulerent, & vitia corrigerent id genus studiorum secuti sunt. Magna certe comicorum pars, qui antiquam tractarunt comœdiam; in bonos & sanctos viros maledicta vibrarunt. Vnde non immerito Plato eos de sua rep. vult eiici tanquàm perniciosissimos homines, qui vt ait Cic. virtutis neruos omnes eliderent. Plutarchus vir prudentissimus in eo libello, in quo confert Menandrum cum Aristophane, quàm meritò, Dii boni, ob hoc ipsum illum huic præferendum putat. Quod siquis causam exquirat, cur poëtæ hoc potissimum studii genus quod est in maledicendo positum, secuti fuerint; probabilem ego mihi videor eius rei posse rationem afferre. Poëta nullus est, vt præclare ait Cic. qui, quàm se quenquàm meliorem arbitretur. Neq. vllum est hominum genus, quod sibi magis placeat. Atque hæc, sicuti puto, maxima ex parte causa est ipsorum maledicentiæ, & obtrectationis, qui enim se bonum censet, alios deteriores, maledicat aliis necesse est, & suum cum probet studium, aliorum viuendi rationem improbet. Adde quòd qui dicendo & agendo multum se consequi posse vident, iniuriam perferre diutius, (vt sapienter est ab Arist. in Rhet. dictum) non possunt, sed quàmprimum vlcisci cupiunt. Nam si inopes essent in dicendo, reconciliationem potius expeterent, quàm vltionem. Vnde eos in primis homines videmus esse iniuriis, & contumeliis expositos; qui neque opibus neq. eloquentia neq. vlla alia re muniti satis sese tueri possunt. hinc minaces videas esse poëtas. Catullus.

„ At non effugies meos iambos. Horatius libro Serm. secundo, Satyrà prima.

„ Sed hic stylus haud petet vltrò
„ Quanquàm animantem, & me veluti custodiet ensis
„ Vagina tectus, quem cur distringere coner
„ Tutus ab infestis latronibus o pater, & rex
„ Iuppiter, vt pereat positum rubigine telum.
„ Nec quisquam noceat cupido mihi pacis, at ille
„ Qui me commorit (melius non tangere clamo)
„ Flebit, & insignis tota cantabitur vrbe.

„ Hinc præclarè est à Platone dictum. Poëtam ne tibi reddas infestum. nihil enim aliud est, quàm cicadam ala tenere: cogi ad silentium nunquàm possunt, & ideo procliuiores ad maledicendum sunt, quod æternitatem sui nominis habent animo comprehensam; sperántq. sua scripta ab omnibus lectum ac probatum iri, Vnde Horatius.

„ Exegi monimentum ære perennius.
„ Quod non imber edax; non aquilo impotens.

Quòd si quis opportunè satyrica hac vtatur maledicẽtia; neq. quempiã

per iniuriam laceſſat; magnam neceſſe eſt ex ea re vtilitatem capi, nam mores deprauati, & inueterati, qui facile, vt ait Cicero, exui non poſſunt, ſæpe ob aliorum obtrectationis metum immutantur in melius. attentiúsq. pro ſe quiſq. vitat ea, quæ ab aliis reprehendi in aliquo videt, atq. ſtudet ſeſe ad virtutem conformare, paulatímque effingere. Ea ratio impulit Plutarchum vt diceret, maximam ſæpe ab inimicis vtilitatem capi, ac fortaſſe aliquando maiorem quàm ab amicis, qui ſæpe ad noſtra conniuent vitia; ſicque ea fouent, quaſi virtutes eſſent. Adde quòd opportuna maledicentia non patitur, vt ſeſe hominum animus vltra mortalitatem efferat, ſibiq. plus iuſto placeat, quaſi ab omni parte integer, ac bene cultus. Argumento nobis eſſe huius rei poteſt quòd veteres ne deos quidem ſuo Momo carere voluerunt. Erat enim Momus: vt teſtatur Heſiodus in Theogon. Deus Nocte matre, & Somno patre procreatus. huius Dei mos erat nihil agere, ſed aliorum facta reprehendere, & oblimis oculis intueri, ac ſumma cum audacia carpere: μῶμος Græce vituperatio dicitur. de eo meminit Ariſtoteles in libro iii. de partibus Animal. ait enim illum naturam accuſaſſe, quòd bobus cornua in capite, non in pectore collocaſſet. Momus cum iudex fuiſſet electus: vt teſtatur Lucianus in Dialogo περὶ τῶν αἱρέσεων, inter opera à Minerua, Neptuno, & Vulcano fabrefacta. Nam illa domum, ille taurum, hic hominem compoſuerat: in Vulcani opere, ideſt homine reprehendit, quod non feneſtratum effeciſſet pectus, innuens hominis fraudes multas eſſe; ac difficiles perſpectu. In Venere reprehendit Momus nihil præter Sandalium nimium ſtrepens. Ad hunc alluſit Cicero ad Atticum libro quinto, vt etiam Ligurino Momo ſatisfaciam. Hic erat ille Deus Momus; qui inter deos verſari dictus eſt olim ab antiquis volentibus oſtendere Adulatione nihil eſſe pernitioſius, Reprehenſione opportuna nihil vtilius. Reliquum eſt vt agamus de inſcriptione, quam ſecutus eſt Horatius. nam non ſatyras, ſed ſermones inſcripſit. Acron Horatii non contemnendus interpres ideo ſatyras ab Horatio, ſermonum nomine appellatas, ait, quòd humili vſus ſit in illis, ac remiſſo dicendi genere. Io. Britannicus ſermones ideò appellatos, & Epiſtolas ab Horatio, quod hæc ad abſentes, illi ad præſentes. Meræ nugæ. Franciſcus Floridus meus in libro ſuarum lectionum ſucciſiuarum tertio ſatis Britannicum illuſit. Idem quoque Acronis ſententiam confirmare conatus eſt, eam ſequatur qui volet, nam ſatis eſt proba. Ego tamen primum addubito an genuina ſit hæc ab Horatio appoſita inſcriptio, ſuſpicórque ab aliquo effictam vel ex eo quod Horatius alibi ait;

Nec ſermones ego mallem.
Repentes per humum quam res componere geſtas, cum alibi ipſe Horatius vocet ſatyras;
Sunt quibus in Satyra videar nimis acer, & vltra.

Vtcunque tamen ſit,in hoc enim magnopere non pugno. Eſto, quòd ſermones fuerint ab Horatio appellati;exquiramus igitur aliam etiam, ſi poſſumus,probabilem cauſam huius inſcriptionis. Sic autem opinor,imò planè affirmo. Vetus fuit mos ſatyras in ſcenam producere eo,quo ſuperius expoſitum eſt,modo, vt à choris, & perſonis ſatyrorum recitarentur. Eum morem ſublatum de medio crediderim poſt inuentam comœdiam; cum tamen adhuc poëtæ maledicentiam exercerent ſuam; Eiuſmodi mordax poëma ſatyrarum nomine appellarunt; quod perſimile foret ſatyris antiquis: Horatio nomen id non placuit ſatis,quòd videret iam non eo modo ſcribi à poëtis, aut recitari ſatyras.Sed tantum mordacitatem in eo relictam poëmate.Formam vero recitandi ac ſaltandi ſublatam, ideò affirmarim ſermones non ſatyras appellaſſe; quòd ita reprehendat, & peruellat corruptos hominum mores; quaſi ſecum loquens,& enarrans aliorum peccata. Hoc ego ita exiſtimo ſeſe habere. Alii hoc viderint diligentius. Scriptores ſatyrarum apud Latinos connumerantur hi. Lucilius. Varro. Horatius, Iuuenalis. Perſius. De aliis nunc ſilebo. De Varrone tantum illud dicam, Politiſsimè,ſuſpicari nos poſſe,eum tale poëma conſcripſiſſe,tum ex multiplici eius eruditione,tum ex nonnullis,quæ ſparſim citantur,à Non. Marcello,vbi & inſcriptiones,quales fuerint ſatyrarum, tum Græcas tum Latinas facile perſpicias. dicta illa ex ſatyris

„ Varronis bella ſunt, ac lepida: Habet quiddam ἑλκυστικὸν prouincialis
„ formoſula vxor,& illud. „ Cum hic Rapo vmbram quoque ſpei de-
„ uoraſſet, & illud. „ Vulpinare modo, & concurſa qualibet: il-
„ lud quoque. „ Propter phagones, ficedulam pinguem aut
„ turdum niſi volantem non video. Itidem & hoc inter
„ eſt inter Epicurum, & ganeones noſtros, qui-
„ bus modulus eſt vitæ culina. Itidem
„ nunc emunt Troſſuli nardo
„ nitidi vulgò, Talento
„ Attico equum.

Ex quibus facilè perſpicias,quàm lepidè carpſerit Varro ſuæ ætatis homines.

Francisci Robortelli Vtinensis

EORVM OMNIVM, QVAE AD METHODVM ET ARTIFICIVM SCRIBENDI EPIGRAMMATIS SPECTANT, EXPLICATIO.

EX ARISTOTELIS LIBRO DE POETICA; MAGNA EX PARTE DESVMPTA.

INTER tot poëmatum genera est & illud quod Epigrammata continet; de quorum artificio necesse est, vt pauca dicamus, consideremúsque primum ad quam poëseos partem spectent; Deinde exponamus, qualis sit ipsorum materies, quídque in iis scribendis aut sequendum aut fugiendum. Poëmatum genera hæc fermè connumerantur à veteribus. Tragœdia. Comœdia. Epopœia. Dithyrambica. Legum poësis. Grandia sunt hæc poëmata; sed breuia, Satyra, & quam appellauit Horatius Epistolam; & Statius Syluam. Horum omnium particulam quandam valdè exiguam existimauerim esse Epigramma; nam sicuti Comœdia; aut Tragœdia vna particula est Epopœiæ grandioris poëmatis; ducitur enim ex vno illius Episodio, vt satis patet, & apertè declarat Aristoteles in poëtice: Ita quoque Epigrammata multa ducuntur ex vna particula comœdiæ, aut tragœdiæ; adeò, vt aliquis iure appellare posit ipsum epigramma particulam vnius alicuius particulæ comœdiæ, tragœdiæ, & aliorum poëmatum. An verò contineat imitationem, siquis quærat; respondeo, aliquando quidem in epigrammate imitationem inesse aliquam; aliquando verò non esse; sed simplicem tantùm narrationem. Imitatio est in illo Epigrammate Catulli.

Acmen Septimius suos amores ,,
Tenens in gremio. Mea, inquit, Acme. ,,
Ni te perditè amo; atque amare porrò ,,
Omnes sum asiduè paratus annos, &c. ,,

In illo nulla est imitatio. ,, Chommoda dicebat.

In illo simplex est imitatio, seu allocutio potius quædam.

Mellitos oculos tuos Iuuenci. ,,
Siquis me sinat vsque basiare. ,,

Origo quidem Epigrammatis qualis fuerit, ipsum nomen demonstrat, nam inscriptiones eo fiebant modo, aut in clypeis, aut in nauibus, aut in sepulcris. Quale illud apud Pausaniam.

Τοὺς θυρεοὺς ὁ μολοσσὸς ἰτωνίδι δῶρον Ἀθάνᾳ
Πύῤῥος ἀπὸ θρασέων ἐκρέμασεν γαλατᾶν
Γαύτα τὸν Ἀντιγόνου καθελὼν στρατὸν, οὐ μέγα θαῦμα,
Αἰχμηταὶ καὶ νῦν, ὡς πάρος, Αἰακίδαι.

Quale illud Catulli
Phaſelus ille, quem videtis hoſpites. Quale illud Ennii
Aſpicite ô ciues ſenis Ennii imaginis formam.

Inſcriptiones autem hæ ferè non excedebant ad ſummum, quaternos verſus. Materies verò qualis apta ſit ad epigrammata conficienda, conſiderandum; nam ſicuti materies comica, quæ ridicula continet, & humilia, non eſt apta ad tragœdiam; neq. tragica ad comœdiam; Ita quoq. par eſt epigrammati ſuam quandam peculiarem aſsignare materiem. Materies epigrammatum multiplex eſt, nam cum ſit particula quædam exigua ſingulorum generum poëtices facultatis, nunc huius, nũc illius; planè neceſſe eſt, vt qualis in ſingulis generib. fuerit materies, talis quoq. ſit in epigrammate. Hinc fit, vt tam multa, atq. inter ſe valde diuerſa cernantur; epigrammate perbelle tractari; Atq. vt huius ſententiæ noſtræ, quæ multis iure optimo noua videri poſsit, probabilem aliquam rationem afferamus; neceſſe eſt, vt ſingillatim, ac diligenter, quoad eius fieri poteſt; ita tamen vt ne longiores ſimus; hoc in omnibus, aut aliquibus ſaltem generibus poëmatum conſideremus. Quatenus partium tragœdiæ particula eſt epigramma, primum materie conuenit cum tragœdia, ab ea enim deſumit, quod eſt ipſius proprium; Tragœdiæ quidem proprium eſt tractare res ſerias, quæ in ſe multum doloris, & commiſerationis habeant, neq. parum admirationis, ſicuti copioſè explicat Ariſt. in Poet. Dolorem afferunt omnia atrocia, vt verbera, vulnera, cædes; Commiſerationem afferunt eadem ipſa, ſi viro immerenti accidant; aut ſi inter conſanguineos, vtpotè inter matrem, & filium, vel inter fratres. Admirabilia ſunt fortuita, vt Argis ſtatua Mityi collapſa eum peremit, qui Mityum peremerat; Recipiunt enim hæc omnia pulcherrimas deſcriptiones. Multò magis admiranda ſunt, quando præter opinionem fuerit aliud ex alio dependens, quod cernere eſt in Oedipodis vita. Hæc omnia aptiſsima ſunt ad epigramma; Hinc tam multa extant epigrammata apud Græcos in Heróas, Eteoclem, Polynicen, Proteſilaum, Hectorem, Achillem, Aíacem, Priamum, & alios eiuſmodi. Apud Latinos verò tum antiquos tum recentiores, qui elegantiſsimè in hoc genere verſati ſunt; in Portiam Bruti coniugem; in Pompeium; in Cæſarem; in Catonem; Lucretiam, Verginiam, Scæuolam. Decreueram hic apponere exempla aliquot; ſed quia non nimis videbatur neceſſarium, ne prolixior eſſem, prætermiſi. A tragœdia etiam videri poſſunt deſumpta epigrammata, quæ de morte alicuius ſcribũtur, & ſepulcralia appellari poſſunt. Quatenus verò partium comœdiæ particula quædam eſt epigramma;

inde quoq. desumit materiem; suámq. facit; Est quidem (vt ait Arist. » in lib. Poet.) imitatio deteriorum, neq. tamen in omni vitiorum gene- » re, quanquàm ridiculum à turpi proficiscitur; Ridiculum enim aliquo » pacto peccatum est, & turpitudo sine dolore; Hæc ille. In comœdia igi » tur illa, quæ vetus appellatur, profitebantur veteres poëtæ impunè se vnumquemq. ridere posse, ac nominatim reprehendere, adducerćque in ludibrium, & contemptum, patefacto aliquo ipsius vitio. Hæc tota materies conuitiosa & ridicula est etiam epigrammatum, nam in his poëtæ aliena detegunt, ridéntq. vitia, & errata cum lepôre, & festiuitate non pauca; adeò, vt aliquando ne nomina quidem sileant personarum, Aliquando tamen immutent, quod se fecisse testatur Martialis in vna ex suis Epist. Leget per se vnusquisq., &, me etiam tacente, ac prætermittente exempla, animaduertet in Catullo, in Martiale, & aliis, qui epigrammata scripserunt; In maledicendo verò, & ridendo aliena peccata multo opus est lepôre, & sale, nam qui id parùm aptè faciunt, multi sunt; Ex recentioribus præsertim, qui bibliothecas referserunt suorum epigrammatum voluminibus; Lepidè ridet Catullus Rufi maleolentiam sub alis, & Gellii oris fœtidum halitum; pulcherrimè illudit Quintiæ staturam nimis longam, & Lesbiam suam laudat; salsissimè carpit Aufilenam, Cæsarem, Mamurram; Martialis quoq. aptè multis in locis; sed plerunque in iocis friget. Bellum est illud Martialis lib. vi. in Coracinum; lepidum illud in Cilicem furem, In eodem lib. salsum illud de Gellia. Frigere mihi videtur idem lib. primo, cum scribit ad Fidentium, & ad Posthumum; non nimium lepôris habet, quod scribitur ad Marianum lib. ii, Friget quod in Taurum scribitur lib. eodem; & ad Gargilianum lib. v. & in Candidum lib. eodem. Ac ne singula recenseam, poterit quilibet per se hæc facillimè diiudicare, qui veterem illam Romanorum vrbanitatem degustarit, Erat enim ferè Domitiani Imp. tempôribus abolita, quòd in Vrbem multa esset infusa peregrinitas. Præterquàm quòd vetus comœdia in maledicendo multum operæ ponebat, lasciuis quoq. vocibus, ac petulcis erat referta, quæ ipsa consuetudo etiam ad epigrammata transiit; nam sæpè videre est iis contineri res obscenas, ac lasciuiæ cuiusdā planè mimicæ plenas, quod ipsum cognosci potest apud Catullum, et Martialem adeò sæpè, vt vna hæc potiss. videatur esse epigrammatum materies, quæ planè eadem est cum comica; neq. vlla in re epigrāma differt à comœdia, præterquàm forma, et ratione tractandarum rerum, Illa enim fusius, ac per collocutionem; Hoc autem breuius, atq. simplici quadam narratione; Ac planè eadem videtur esse ratio præceptionū in epigrāmatis scribendis, quæ à veteribus, & à Cic. præsertim lib. ii. de Orat. de salibus oratoriis tradita fuit. Vno autem hoc excepto, quòd Cic. mimicos iocos interdicit oratoribus, in cæteris epigrammatū scriptores oratorib. pares sunt. in eo etiam (nam mimica ipsos non dedecent) superiores, quarè non inutile fuerit totam

" illam artem, quam conatus est Cicero de salibus oratoriis tradere, Epi" grammata volentibus scribere in promptu habere; sed cum facetia" rum duo sint genera; alterum æquabiliter in omni sermone fusum; al" terum peracutum, & breue; illáq. à veteribus superior cauillatio, hæc altera dicacitas nominetur; Hanc ego existimo non tantùm propriam esse oratoris, sed etiam eius, qui Epigrammata scribit. Facetiarum aliæ in verbo, aliæ in re positæ sunt; illarum priorum locos septem Cicero assignat; harum posteriorum locos duos & viginti, quos ego hic omnes apposuissem; sed quia illinc facilè peti possunt, satis putaui, si id subinnuerem huc spectare: Iam satis, opinor, demonstratum est partim ex tragœdia, partim ex comœdia vetere duci epigrammata, quod si patet, iam cætera multò facilius demonstrabuntur; Comœdia quoque, quæ noua dicta fuit, huic generi magnam subministrat materiem; quamuis enim mordax, & dicax non sit, habet tamen in se sermonis festiuitatem, spem, metum, suspicionem, leuitatem, grauitatem, animorum disimilitudinem, amorem, desiderium, disimulationem, subitam lætitiam, insperatum incommodum, misericordiam, fortunæ commutationem, & alia innumerabilia, quæ aptè Epigrammate comprehendi possunt; Amatoria enim in primis venatur is, qui Epigrammata scripturus est; inuestigátque, quales sint illius perturbationes omnes, quò hominem impellant, quò retrahant, quid suadeant, à quo reuocent. ex qua inuestigatione magnam sibi rerum syluam parat ad id poëmatis genus. Hæc facilè animaduertet aliquis esse verissima, si quæ à Catullo ex hoc affectionum genere deducta & scripta sunt obseruarit; ibi enim maximè excellit, ibi plurimum nitoris habet, & elegantiæ, vt in Epigrammate ad Iuuencium. O' qui Flosculus es. & ad eundem. Mellitos oculos tuos Iuuenci. & ad Ipsithyllam. Amabo mea dulcis Ipsithylla. Itidem ad Iuuencium, Nemóne in tanto. & ad seipsum. odi, & amo. Itidem de Lesbia. „ Lesbia mi dicit. & ad Iuuencium rursus. Surripui tibi, dum ludis. & ad seispum. „ Siqua recordanti. Martialis lib. primo in Epigramm. ad Flaccum. Siquis forte mihi, Itidem ad Diadumenum. „ Basia da nobis. & eodem lib. de morte Eutychi. Flete nefas vestrum. & in Afrum lib. ix. Dantem vina tuum. Itidem lib. xi. ad Romam & Dindimum. Vnctis falciferi. Ex Epopœia quoque aliquid sumit Epigramma. laudationes in primis insignium virorum, aut vrbium. Fluuiorum, portuum, & fontium, quale est illud Catulli ad Ciceronem. Disertisime Marce Tulli. Et Martialis ad Domitianum sæpè. Sed fabulosa quoque non aliunde sumuntur, quàm ex Epopœia, nam neque comœdia, neq. tragœdia recipit antiquas illas fabulas de diis, de inferis, de nymphis; & huiusmodi rebus; præter admodum pauca, quæ in tragœdiis est videre, quia poëmata hæc confinguntur ex necessario, aut verisimili, quod sit è necessario ductum; sicut satis in poëtice explicat Aristoteles. Hinc igitur fit,

vt in epigramm. loqui videas magna cum venuſtate Deum, aut Deam aliquam; Nymphas, Satyros, & huiuſmodi genus. Quin etiam aliquando præter veriſimile illud, de quo loquimur ex Ariſtotelis ſententia, perlepidè amnis, fons, arbor aliqua, vrbs, oppidum loqui inducuntur cum aliis, aut poëtæ cum ipſis. Obſeruaui tamen ego Catullum in Epigramm. ſuis deos nunquàm facere loquentes, aut nymphas. Martialem quoque haud ſatis ſcio, neque in memoria habeo id vnquàm feciſſe. Recentiores certè ſæpè id iam factitarunt; ſicuti ſatis eſt notum; Quàm verò id liceat, cæteri viderint diligentius; Ego vt non probem, non certè magnoperè improbo, quia in Græcis epigramm. video vſitatum; indéq. tota ea conſuetudo manauit; Neque verò eſt, quòd quiſquam expectet hoc loco vt aliquot ex recentioribus nominem in hoc genere poëmatis non ſatis magna cum laude verſatos; Ego enim magis quid rectum ſit conor præſcribere, quàm aut aliorum errata demonſtrare, aut corrigere. Eſt in Epigramm. Græcorum lib. tertio, in inſcriptione xiiii. εἰς ἥρωας, in Epigrammate Aſclepiadæ tale argumentum, vt inducatur ſuper tumulo Aiacis ſedens virtus, & ita loquens.

ἁδ' ἐγὼ ἁ τλάμων Ἀρετὰ παρὰ τῷδε κάθημαι
Αἴαντος τύμβῳ κειραμένα πλοκάμους.
θυμὸν ἄχει μεγάλῳ βεβολημένα, οὕνεκ' Ἀχαιοῖς
ἁ δολόφρων Ἀπάτα κρεῖσσον ἐμοῦ κέκριται.

Videndum igitur erit diligenter; quid Romanorum linguæ vſus recipiat, quidue reiiciat, quod homini exercitato non erit admodum difficile. Inducit Martialis libro primo colloquentes inter ſe leporem, & leonem, quod eſt omninò fabuloſum, ac præter veriſimile; Neque ideò mihi multum probatur. Catullus quoque ianuam loquentem facit; ſed ea fortaſſe potius elegia dici debet, quàm epigramma; quídque deceat in Elegia ſequi, aliâs commodius declarabimus. Narrat A. Gellius certamen ortum inter quoſdam doctos viros de ſuauitate Epigram. Græcorum & Latinorum, nam cum ſuauiora nonnulli Græca aſſererent, ſatis apertè eſt ab altero demonſtratum multum quoq. ſuauitatis ineſſe in Latinis, atq. ità quidem ſeſe res habet: ſed non ex iiſdem ſæpe rebus prouenit; Ideò res tota diligenter diiudicanda, nam multa habent Græci lepidiſsima, quæ alioqui apud Latinos ita relata ſalſa non ſunt; Appoſuiſſem hic exempla; ſed adnotaſſe ſatis fuerit id, quod eſt inuentu facile; Suauitas ex omnibus iis rebus oritur, quæ in ſe ſuauitatem aliquam habent ad ſenſus oblectandos; vt, riuuli fluentes, fontes, viriditas arborum, & ſegetum, oſcula, ſaltationes, & reliqua eiuſmodi; tantóque maiorem habent ſuauitatem, quantò expreſsius deſcribuntur, ac ferè ſenſibus ſubiiciuntur. Suauem reddunt, & lepidam orationem in Epigram. allocutiones ad ſeipſum conuerſæ, vt in illo Cat.

Deſinas ineptire miſer Catulle. Seu apoſtrophe in medio epigramm. aut in extremo poſita ad aliquem vel Deum, vel hominem;

Cuius rei exempla multa apud Catullum,& alios.Suauem quoq. reddunt ſermonem in Epigramm. allocutiones cum ſyluis, cum fontibus,cum inſulis,& rebus inanimatis. vt in illo Horatii.

„ O' fons Blanduſiæ.

Itidem apud Catullum ad Coloniam,& apud eundem ad Sirmionem; nam Catullus etiam ſuos alloquitur hendecaſyllabos. Venuſtum illud eſt, quod aliqua fuerit tinctum antiquitate, & eruditione, non ita paſsim cognita, vt in illo Catulli. „ Miniſter veteli. & apud eundem, cum ait,

„ Quem attractis pedibus patente porta

„ Percurrent raphani, mugilésque.

Innuit enim ῥαφανίδωσιν, de qua multa apud Græcos. Occulta etiam ſignificatio, quæ ſubeſt verbis proximè id ſignificantibus; multum in ſe lepôris habet; vt in illo Catulli de Gellio.

„ Si tria amatorum.

Delectat quoque mirum in modum,quod acutè fuerit dictum, quale illud Græcum de Cœco,& Claudo; quod vertit Auſonius; & illud Catulli de Gallo; In eodem genere ponenda ſunt ea, quæ ſunt aptè concluſa,& paria paribus habent reddita. Itidem ea,quæ redundarint aliqua animi affectione; vt in iis exprimatur aut dolor, aut mœror, aut pietas,aut commiſeratio. Aptè texuntur epigrammate res geſtæ præclari alicuius viri,ſed illud in primis requiritur,vt in fine epigramm. apponatur aliqua ἐξήγησις argutulè prolata, vt in illo Martialis de Portia.

„ I nunc & ferrum turba moleſta nega.

Itidem apud eundem libro primo de Scæuola. & Porſenna. Huiuſce autem generis epigrammatum maxima eſt apud antiquos pars,vt facilè poteſt ab omnibus obſeruari. Verba verò ipſa,quæ in epigrammate ponuntur, in primis ſplendorem quendam, & proprietatem requirunt; ſic enim res multum illuſtratur; Tranſlata quoque adhibenda, ſed molliuſcula,& apta,neq. grandia; vt in illo Catulli ad Iuuencium.

„ Surripui tibi, dum ludis. Itidem apud eundem. Iam ver egelidos re-

„ fert tepores. Ac ne ſingula perſequar; Verba debent eſſe aperta, lucida,expreſſa,rotunda,aptè ficta,non popularia, non plebeia, non ſordida,non dura,non obſoleta,non aſpera. In verbis lepôrem habet apud Græcos paronomaſia etiam frequens. vt in illo.

„ οἱ κόρις ἄχει κόρου κορέσαντό μου, ἀλλ' ἐκορέσθην

„ Α'χει κόρου κ' αὐτὸς τοὺς κόρις ἐκκορέσας.

Apud Latinos parcius poſita in duabus,aut,ad ſummum,tribus dictionibus laudabitur. Neque etiam magnopere requiro illas ἀκροστιχίδας, in quibus multi noſtræ ætatis homines laborarunt. ἀκροστιχίδα autem vocò, cum ex ordine primarum literarum,aut ſyllabarum vniuſcuiuſque verſus, colligitur dictio aliqua; aut ſententia aliquid ſignificans; qualis eſt in carmine Sibyllæ,quod circumfertur apud Græcos.Nolim

etiam

etiam admodum miſceri Græca verba, etſi Catullus ſemel μνημόσυνον dixit. nam Martialis Græcum etiam verſum miſcet. Id verò, me iudice, vitandum eſt. Cauendum autem in primis, ne res verbis ſeruiant; ſed videndum, vt res verba ſequantur; in quo peccare plurimi videntur. Multò verò diligentius videndum, ne vllum ocioſum, aut ſuperuacaneum ponatur verbum ad numerum explendum: Id enim mali poëtæ vitium eſt, quo tamen multi laborant noſtra ætate. Hæc habui quæ de artificio epigrammatis μεθοδικῶς, quoad eius fieri potuit dicerem; Reliqua attentius ſibi quilibet parare poterit ex lectione veterum poëtarum, & exercitatione ſcribendi.

Franciſci Robortelli Vtinenſis
EXPLICATIO EORVM OMNIVM, QVAE AD COMOEDIAE ARTIFICIVM PERTINENT.

FINEM habet ſibi propoſitum comœdia eum, quem & alia omnia poëmatum genera, imitari mores, & actiones hominum. Et quoniam omnis imitatio poëtica tribus conficitur. Sermone. Rhytmo & Harmonia; Tria hæc in comœdia adhiberi conſueuerant; ſed ſeorſum in ſingulis partibus, neque ſimul, vt in nonnullis aliis, quod tamen commune habet cum tragœdia, vt in lib. Poët. declarat Ariſtoteles; differt etiam comœdia ab aliis materie rerum ſubiectarum, quas tractat; nam imitatur actiones hominum humiliores, & viliores; & ideò differt à tragœdia, quæ præſtantiores imitatur, vt idem exponit Ariſtoteles. Tertia differentia, quæ inter poëmata conſtituitur, ſumitur à modo diuerſo imitandi. Comœdia imitatur homines, quaſi negociantes, & agentes, quamuis & hoc commune illi ſit cum tragœdia; vnde factum eſt, vt tàm comœdiæ, quàm tragœdiæ δράματα ideſt actus à veteribus dicantur ἀπὸ τοῦ δρᾶν, quod eſt agere, ſeu negociari. Hinc Ariſtoteles in Poëtice, quàmuis obſcurè, explicat tamen; ortam olim contentionem inter Athenienſes, & Megarenſes, qui in Doride habitabant, de aſciſcenda ſibi laude inuentæ primum comœdiæ. Aſſerebant Megarenſes tàm ii, qui in Doride erant, quàm qui in Sicilia, (nam Dorienſes illi ex Sicilia profecti fuerant) apud ſe inuentam comœdiam, eo tempore,

quo in illorùm vrbibus adminiſtratio popularis florebat;atque hac ra
tione nitebantur;quòd Epicharmus prior fuiſſet Chionide et Magnete,
quos Athenienſes antiquiſs. apud ſe iactabant fuiſſe comœdiæ autho-
res;Secunda ratio deducta eſt à proprietate,& vſu dictionis;nam Athe
nienſes δήμους vicos vocabant; Megarenſes verò κώμους, quæ dictio co
mœdiæ nomen dedit; quoniam in vicis primùm, & pagis agi cœpit;
noctu enim quidam diſcurſantes per vicos,& pagos conuitia iocylari-
ter proferebant in eos,à quibus iniuriam acceperant; ex qua re hoc ca
piebatur commodi; quòd multum cohibebatur improborum inſolen
tia,ac petulantia; Ideò permiſſum, vt in theatro recitarentur ea carmi
na conuitioſa; vnde paulatim orta comœdia; Varro quidem hac eâ-
dem via inuentam narrat; itidem & Donatus; ſed vterque apud Athe
nienſes,quod non videtur probare Ariſtoteles. Tertia ratio huiuſmo
di eſt. Athenienſes τὸ ποιεῖν dicunt πράττειν, Megarenſes vero δρᾶν; & quo
niam ἀπὸ τοῦ δρᾶν dicta ſunt δράματα; Similius vero eſt apud Megaren-
ſes prius inuentam comœdiam. Duabus verò de cauſis inuenta vide-
tur,& amplificata comœdia; primum, quia homines apti ſunt ad imi-
tationem,& id inſitum habent à natura,cum adhuc pueri ſunt; deinde
quia vnuſquiſque imitatione gaudet; Cum igitur & eſſent, qui imitari
aptè poſſent; & qui ea,quæ imitatione exprimebantur,libenter ſpecta-
rent, factum eſt; vt in magno eſſet honore tale poëmatis genus. Erat
quidem ab initio rudis, perpuſilla, nec ſatis redundans comœdia; ſed
paulatim aucta fuit; cum in eam, non ſecus ac riuuli ſolent in amnem,
influxiſſet phallica poëſis; (ſicuti in Poëtice declarat Ariſtoteles) pro-
pter affinitatem quandam, & ſimilitudinem rerum; quæ autem, qua-
líſque ſit phallica poëſis, ibi eſt à me copioſè declaratum; Ambigere
tamen videtur Ariſtoteles,an comœdia adhuc ſua ætate eſſet abſoluta,
necne; puto, quòd non ſatis probaret, eam comœdiæ formam, quæ
tunc erat in vſu,veterem à nobis dictam,quia erat conuitiis referta, &
multa imitando agebat, præter ſimile vero, quod in primis ſequi poë-
tam oportet; Teſtatur Ariſtoteles ibidem, non ſatis ſibi eſſe perſpe-
ctum,quomodo aucta fuerit comœdia;affértque rationem hanc,quòd
eiuſmodi poëſis diu latuit neglecta, quia pauci admodum erant ipſius
ſtudioſi propter conuitiorum aſperitatem;Et lege cautum erat,nequis
in theatrum comicarum rerum imitationem proferret; póſtque mul-
tos annos vix aliquando ab ipſo magiſtratu nonnullis conceſſum; vt
comœdiam recitarent; Illud tamen aſſerit,notum eſſe. Phormum, &
Epicharmum primos in Sicilia fabulam finxiſſe comicam;Apud Athe
nienſes verò Cratetem,qui iambica poëſi omiſſa; in qua antè verſatus
fuerat, animum appuliſſe fertur ad ſcribendam comœdiam; quis au-
tem prologos inuenerit,aut chorum, aut multitudinem hiſtrionum in
comœdia,prorſus ignorari.Prologum verò ſciendum eſt,aliter ab Ari
ſtotele ſumi,quàm à Latinis;nam in prologo,quæ prima pars eſt fabulæ

Epi

Episodium aliquod collocatur fabulæ augendæ, & ornandæ causa; esset enim alioqui breuis, & perpusilla. Quòd si quis quærat, vtrùm prius comœdia inuenta fuerit, an tragœdia; Donatus Terentii interpres prius tragœdiam extitisse ait; affértque rationem hanc, quòd à ferino cultu, & syluestribus moribus paulatim deuentum est ad mansuetam, & ciuilem viuendi rationem, atque hilaritatem. Aristoteles verò in Poëtice diligentius rem totam perquirens ex natura ipsa eodem tempore vtranque extitisse videtur innuere; ait enim homines, cùm alii essent σεμνότεροι idest grauiores, & seuiores; alii εὐτελέστεροι idest leues, & iocosi; Illos quidem grauia scripsisse; hos autem leuia, & iocosa; atque ita enatum duplex poëmatis genus; Alterum quidem seuerum; alterum verò iocosum: rémque ita sese habere Homeri probat exemplo, in quo vtranque naturam licet perspicere, & leuem, & grauem; nam quatenus seuero fuit ingenio, & graui, Iliadem scripsit, & Odysseam: quatenus autem leui, & ioculari; Margiten. At ex priore quidem genere enata tragœdia, ex altero autem comœdia, redactis narrationibus ad dramaticas imitationes: nam ipse Homerus primus dramaticè scripsit; Quum igitur Homerus res iocosas dramaticè scripserit, normam videtur primus tradidisse comœdiæ: Paulatim verò ἐκ τῶν αὐτοσχεδιασμάτων extitit vetus comœdia dicta; qualem Aristophanes scripsit: in qua multa fabulosa miscebantur, quod non est in noua postea factum, nàm Deorum personæ in ea sæpè visuntur: vt apud Plautum in Amphitryone: noua comœdia magis accessit ad imitationem morum, qui quotidiè in communi hominum conuictu cernuntur. Ideò Aristoteles, cum nondum, opinor, eius ætate extitisset noua comœdia, in poëtice innuit, quod nos in nostris explicationibus ostendimus, non videri sibi adhuc ad summum peruenisse decoris, sicut postea peruenit; Plutarchus quoque in eo libello, in quo Menandrum cum Aristophane confert, satis multa protulit, ex quibus cognoscas, veterem non satis probari; nouam multò esse laudatiorem; cuius extitit author Menander, quem est in primis noster Terentius imitatus. Verba Plutarchi ego hic nonnulla apponam, vt res facilius intelligatur. Ἀριστοφάνης μὲν οὖν, οὔτε τοῖς πολλοῖς ἀρεστὸς, οὔτε τοῖς φρονίμοις ἀνεκτὸς, ἀλλ᾽ ὥσπερ ἑταίρας τῆς ποιήσεως παρηκμακυίας, εἶτα μιμουμένης γαμετὴν; οὔτε οἱ πολλοὶ τὴν αὐθάδειαν ὑπομένουσιν, οἵ τε σεμνοὶ βδελύττονται τὸ ἀκόλαστον, καὶ κακόηθες. ὁ δὲ Μένανδρος μετὰ χαρίτων μάλιστα ἑαυτὸν αὐτάρκη παρέσχηκεν, ἐν θεάτροις, ἐν διατριβαῖς, ἐν συμποσίοις ἀνάγνωσμα, καὶ μάθημα, καὶ ἀγώνισμα κοινότατον, ὧν ἡ Ἑλλὰς ἐνήνοχε καλὸν παρέχων τὴν ποίησιν, δεικνὺς ὅτι δεῖ, καὶ ὁποῖον ἦν ἄρα δεξιότης λόγου ἐπιὼν ἁπανταχόσε μετὰ πειθοῦς ἀφύκτου, καὶ χειρούμενος ἅπασαν ἀκοὴν φωνῆς Ἑλληνικῆς, In vetere comœdia multum inerat dicacitatis, & maledicentiæ, adeò, vt ne nominibus quidem parcerent. Hoc apud Aristophanem vbique obseruari potest; in Nebulis præsertim; vbi ridetur Socrates vir ille optimus, ac sanctissi-

mus .de hac verò dicacitate præclarè Horatius libro ſecundo Epiſt. in Epiſtola ad Aug. Fuit verò neceſſe totum hoc maledicentiæ genus lege coërcere; atque ita ad ſatyras tranſlatum fuit, quales Horatius ſcripſit, & ante eum Varro, & Lucilius; poſteà verò Iuuenalis, & Perſius. nam olim ſatyra non erat eiuſmodi, ſicuti copiosè docuimus in diſputatione, quam ſcripſimus de ſatyra. Sed qui plura ſcire volet de comœdia vetere, & noua; is legat ea; quæ ſcripta reliquit Platonius Ariſtophanis interpres. Fuit apud veteres quædam comœdia dicta MIMVS à nimia imitatione; Ea res continebat obſcenas, quas hiſtriones ipſo etiam geſtu exprimere conabantur; Ideò Cicero libro de Oratore ſecundo monet, Mimicos ſales oratori eſſe vitandos propter obſcenitatem; qui talem comœdiam ſcribebant, Mimographi olim dicti. Mimorum vero comœdiarum plura recenſentur genera. nam alii Hilarœdi, alii Magœdi, alii Sicyonii, alii Phallophori; Sunt hæ à Latinis Planipedes vocatæ, quod ſine ſocco agerentur; Pantomimum ex hoc genere refert Lucianus in libro de Saltatione; & Saltatorem, qui manibus, ac pedibus aptè motis, omnia exprimebat; quam ſaltandi rationem χειρονομίαν ſcimus vocatam; de ea Quintilianus libro ſecundo. Comœdiarum autem genera totidem fermè connumerantur apud Romanos Stataria; Motoria, Mixta. Togata. Palliata. Tabernaria. Stataria; qualis eſt Andria, nam quietiore agitur modo; Motoria turbulentior eſt, qualis Eunuchus. Mixta ex vtroque, qualis Adelphi. Prætextatæ à prætexta imperatoria dictæ, quibus negocia imperatorum agebantur, ſeu publica ſeu priuata; prætextati enim erant etiam imperatores, & magiſtratus. Hinc Cicero libro quinto Epiſtolarum ad Atticum, Epiſtola prima. „ Magnus eo die prætextatus fui; Reliquæ etiam ſimili ratione vocatæ à rebus, quas complectebantur. Erant etiam Attellanæ ab Attella oppido dictæ, Iocoſæ. de quibus vide Donatum Ter. interpretem. Partes verò comœdiæ, aliæ ſunt, quæ ad eſſentiam reſpiciunt, & eſſentiales dici poſſunt; aliæ, quæ reſpiciunt ad quantitatem; & partes magnitudinem conſtituentes vocari poſſunt; ac primùm de eſſentialibus dicamus. Et numero ſunt quinque, ſeu, vt alii, ſex. Fabula. Mores. Sententia. Dictio. Apparatus. Melodia; Has totidem eſſe ita probat Ariſt. in Poët. Non poteſt recitari comœdia vlla, ſi non adhibeatur Melodia (quia ita obtinuit vſus) & apparatus, vt res in ſcena, tanquàm in vrbe, aut oppido aliquo geri videatur; Ergo neceſſariæ ſunt hæ partes. Melodia, Apparatus; multò verò magis neceſſariæ aliæ, quia ſine iis ne ſcribi quidem poteſt comœdia; Nam ſcripturo comœdiam prius neceſſe eſt excogitare rem, quæ ſcribenda eſt; Ea continetur fabula. ſed rurſus oportet fabulam, quia imitatur eſſe moratam; & exprimere exactè diuerſorum hominum mores; & ideò neceſſaria

altera

altera pars. MORES. nam non omnis oratio Morata; qualis est Mathematicorum, Medicorum, Physiologorum, Dialecticorum. Verùm quia necesse est animi sensa exprimi per orationem; ideò necesse alteram addere partem, quæ est. SENtentia. Sed quia sententia verbis constat; ideò necessariò additur etiam alia, quæ est. DICTIO. Ad hæc omnia respiciat necesse est, qui comœdiam scripturus est aptè sed dicamus de iis singillatim. Fabulam comicam oportet complecti res tenues ac viles; hac enim ratione differt à tragœdia; itidem simplicem, atque vnam tantum actionem imitari, non plures; quæ confici posit intrà vnius Solis periodum, vt doctisimè monet Aristoteles in Poëtice, vbi de tragica loquitur fabula. Periodum autem vnius Solis, putarim ego referri debere, non ad diem naturalem vulgò à Mathematicis vocatum; sed ad artificialem. sicuti copiosius à me dictum est in Explicationibus libelli de Poëtica. Debet fabula habere magnitudinem, & ordinem. Magnitudo facit, vt ab extemporaneis differat quibusdam, & breuibus poëmatibus. Ordo facit, vt omnes partes inter se congruant; neque enim temere debet vbilibet terminari fabula, aut vndelibet initium sumere. Præfiniendæ autem magnitudinis in fabula illa certisima norma est; vt tantum excrescat in vnius actionis tractatione; quantum par sit; hoc est, donec appareat esse venustior; atque vt summatim dicam, Ea iusta magnitudo fabulæ comicæ est, in qua apertè fieri mutationem, & inclinationem turbationum, & rixarum necesse est. Partes verò omnes fabulæ inter sese ita iunctas esse oportet; vt nulla subtrahi, aut transferri posit, quin tota fabula ruat, & dissoluatur; In fabula porrò comica omnia nomina confinguntur personarum, quod in tragœdia non fit; quia hæc argumenta tractat rerum commiserabilium, quæ contigerunt, certis quibusdam hominibus, quorum nomina necesse est proferrè, Comœdia autem omnia confingit ex verisimili, & ideò etiam nomina comminiscitur; sicut præclare docet Aristoteles in libro de Poëtice. Fabulam minime oportet esse episodicam, est enim vitiosa; Episodicam voco eam, in qua præter actionem illam, quæ proposita est ab initio, multa inseruntur; quod olim ab imperitis fiebat poëtis in certaminibus vt longior appareret fabula; & magis oblectaret. Quoniam verò in comœdia non tantum imitatio est rerum vilium, ac tenuium, cuiusmodi sunt in actionibus hominum priuatis; sed etiam turbulentarum; hoc enim etiam adsit oportet, quod est sumptum à natura, & consuetudine humanarum actionum, quæ semper aliquid in se perturbationis, ac difficultatis habent; necesse est intermisceri ea, quæ sunt præter spem, & expectationem nostram; euenta quædam fortuita, quæ insperatam lætitiam afferant, aut dolorem; aut admirationem. Duplex igitur dicimus fabularum comicarum esse genus; aliæ enim simplices sunt; Aliæ implexæ, qua-

les etiam ipſæ ſunt actiones quas imitantur;eæ verò ſimplices ſunt,quæ nihil habent inſperatum; & quæ nullam cqntinent agnitionem. Implexæ autem,quæ aut alterum horum, aut vtrunque continent; Agnitio eſt, cum ex ignoratione in notitiam rei alicuius perducimur; ex qua aut lætitia oritur, aut dolor; ſed ferè ſemper lætitia; nam agnitiones in comœdiæ extrema parte rectè collocantur; vbi turbatio rerum ſedari incipit; cuiuſmodi exemplum ex Andria Terentii ſumi poteſt, & aliis multis, in quibus eſt agnitio. Agnitionis quinque genera ſunt: Primum eſt ex ſignis, quorum alia ſunt ingenita, alia aduentitia, quæ rurſus in duas diducuntur partes, nam aut in corpore ſunt, vt cicatrices,næui: aut extrinſecus, vt monilia. Horum ſignorum alia præſtantiora ſunt, alia deteriora; & alia artificialia, alia verò inartificialia. Artificialia ſunt, quæ ab ipſo poëta excogitantur. Inartificialia, quæ per ſe inſunt in rebus, & ſuppetunt ex ipſa fabula. Ingenita ſigna vocamus,quæ attribui ſolent ipſis habitibus perſonarum; vt claua Herculi, & leonis pellis. Secundum genus agnitionis fit per memoriam; cum aliquid ſpectantes alterius ſimilis nobis ſubit recordatio; & ex ſimili ſimile agnoſcimus. Tertium genus agnitionis fit ex neceſſaria ratiocinatione, vt cum alicui vnum tantum in ciuitate ſimilem eſſe ſcimus; hunc eſſe ſimilem videmus; hunc igitur illum eſſe colligimus. Alia vero agnitio,quæ quarta eſt,fit per parologiſmum; atque ſanè hæc fallax eſt ex principio nõ vero ducta, ſicuti paralogiſmus dialecticorum. Quintum genus agnitionis eſt, quod naſcitur ex veriſimilibus coniecturis attentius conſideratis, & inter ſeſe collatis. Atque hæc de agnitione à nobis breuiter dicta ſint; Copioſius enim in lib.de Poët. apud Ariſtotelem diximus. Neque verò temere progrediendum eſt ad fabulam comicam ſcribendam,ſed certa cum ratione;ac methodo,quæ, ſicuti ſcribit Ariſtoteles,huiuſmodi eſſe debet; Conſtituenda primum eſt poëtæ fabula; & breui oratione deſcribenda, atque ob oculos ponenda; vt intüeri facilè poſsit, quid deceat, quid'ue non deceat; non ſecus ac ſpectator ſolet, dum res in ſcena agitur; Vti autem debebit oratione,quæ fabulam explicet,plana,ac aperta;vt repugnantia,ſi quæ fuerint, perſpiciat; hinc enim maxima pars erratorum proficiſcitur, quæ à malis,& indoctis poëtis committuntur in ſcribendo. Summam rei totius cum ita explicarit poëta, nomina illi ſunt pro re confingenda,quæ apta ſint: mox Epiſodia parare debet & ſuis locis diſponere; Epiſodia enim poëma augent,& actionem ornant,& amplificant.Atq. hæc quidem ita ſeſe habent,quæ ego ex Terentianis aut Plautinis fabulis aliquot proferens exempla non lucidius quidem, ſed prolixius fortaſſe enarraſſem; ideo ſatis mihi viſum fuit, ſi omnia breuiter, ac ſine exemplis,afferrem in medium. Illud quoq.ad artem ſcribendæ comœdiæ pertinet,vt ſciamus, duobus veluti quibuſdam terminis diſtingui ipſius longitudinem: Solutione ſcilicet & connexione.Connexio enim

appel

appellatur id totum, quod ab initio poëmatis pertingit vſque ad eum locum vbi inclinant turbæ rerum,& mutatio fit,ſicuti ſuperius eſt a me dictum: Solutio autem vocatur ea pars, quæ à mutationis principio vſque ad exitum fabulæ producitur. Hæc qui habuerit in promptu, & facilè antiquorum poëtarum ſcripta diiudicabit, & ipſe faciliore quadam ratione comœdiam ſcribet. Sed hactenus à nobis de fabula dictum ſit: nunc dicendum de moribus. In moribus quatuor ſunt conſideranda. Primùm videndum,vt probitatem, & improbitatem præſe ferant in ſingulis hominum generibus. Si probus aliquis fuerit, probi ſunt quoque ipſi attribuendi mores:exprimuntur autem mores ſermone, & actione; nam ex his cognoſcimus, an aliquis probus, an improbus ſit: hoc verò eſt obſeruandum in quolibet hominum genere,nam ſæpè contingit,vt qui mores in vna perſona laudantur, alteri non conueniant; nam ratione perſonarum multum diſsimilitudinis accipiunt: Da mihi ſeruum aliquem non eſſe furacem, in ſeruo hæc eſt ſumma virtus,& probitas,in viro nulla laus eſt: in muliere laus eſt aptè texere, pingere acu,nere;in viro hæc laudari non debent. Alexander Macedo à Philippo patre reprehenſus olim narratur, cum eum inter cantores aliquando canentem deprehendiſſet, quaſi id parum regi conueniret. Neroni vitio datum fuit,quòd peritus eſſet cantor: Commodo, quòd bene iacularetur & luctaretur: quare laudes eæ, quæ conueniunt ignobilioribus,non ſunt laudes,ſi attribuantur præſtantioribus. Serui mores ſi applicentur viro ingenuo, & inſigni non modo deterior fiet, ſed etiam malus:ex quo patet eam, quæ in ſeruo ſumma erat probitas, in illo eſſe ſummum vitium. Secundum genus,quod requiritur in moribus,eſt τὸ ἁρμόττον. vt fortitudo corporis,ſumma quidem virtus eſt; ſed ſi attribuatur fœminæ, & poëta aliquis talem effingat fœminam, qualem Homerus effingit Achillem; valde fuerit reprehendendus. Tertium,quod in moribus ineſſe debet ab Ariſt. in Poët. vocatur τὸ ὅμοιον. „ vt ſcilicet imitatio morum in alicuius perſona exprimatur ex fama iam „ recepta, & communi hominum opinione: tunc enim τὸ ὅμοιον illud ſer- „ uatur,cum talia agentem,& loquentem poëta aliquem inducit: qualia „ homines ipſum agere, & loqui ſolere ſciunt: exemplum eſto: Achillem ſcimus acrem, & inexorabilem fuiſſe ſicque de eo omnes exiſtimant. Talis igitur effingi debet. Vlyſſem callidum,& vafrum narrant fuiſſe antiqui: Eiuſmodi igitur effingendus. De hac re copioſè Horatius in Poët. & in Epiſt. ad Auguſtum,lib. ſecundo. Quartum,quod in moribus neceſſariò poni debet,eſt τὸ ὁμαλόν, æquabiles enim vbique „ mores ſint in poëmate oportet: vt ſi ſemel timidum, auarum, ſuper- „ bum aliquem oſtenderis,eundem talem ſemper oſtendas:non aliquan „ do timidum,aliquando audacem,aliquando auarum, aliquando liberalem: ſummum enim hoc vitium in poëmate: ſed de hac re nos copioſè in noſtris explicationibus dicemus in lib. de Poët. Ariſt. Hora-

tius quoque hæc diligenter ſcripſit in ſua Poët. Sciendum verò mores effingi duplici modo, aut κατὰ τὸ εἰκός, aut κατὰ τὸ ἀναγκαῖον· vt ait Ariſtoteles in libro de Poët. Si igitur perſonæ inducuntur notæ, & eorum quos fuiſſe verè ſcimus, mores ſunt exprimendi ex neceſſario. Sin autem perſonæ fuerint nouæ, & ab ipſo poëta tunc primum effictæ, debent in iis exprimi mores ex veriſimili; quod vt ſciat poſsítque efficere poëta, neceſſe eſt, vt omnium ætatum, omnium ordinum mores obſeruet; ſicut doctè monet Horatius in Poët. & Ariſtoteles in Rhet. ad Theod. lib. ſecundo. neque illud tamen ignorandum; in comœdiis omnes effingi perſonas à poëta; & quolibet nomine appellari, vt ſuperius etiam diximus, & ideò eiuſmodi poëmata recipere tantùm τὸ εἰκός. quàmuis vetus comœdia veram aliquando reciperet perſonam; ſed ego de noua loquor, quæ multò laudatior eſt. In tragœdiis ſecus eſt; nam cum res veræ earum imitatione exprimantur, nomina etiam vera retinenda ſiant; & mores exprimendi κατὰ τὸ ἀναγκαῖον; quàmuis non omnes perſonæ veræ, & notæ etiam in tragœdiam inducebantur. nam ſatis eſt, ſi aliqua vera nomina retinentur eorum, quibus res acciderunt aduerſæ. reliqua pro arbitratu poſſunt à poëta confingi ἐξ εἰκότως, ſicu ti in comœdia fieri diximus. Atque de moribus hactenus à nobis dictum ſit; ex quorum tractatione totum ferè comici poëmatis pendet artificium. Nunc conſequitur vt dicamus de ſententia. Sententiæ virtus eſt, vt aptè exprimat animi ſenſum. hortetur, incitet, retineat, ſoletur, irrideat, contemnat: & huiuſmodi innumerabilia conficiat; ſicuti doctè ſcribit Ariſtoteles in libro de Poët. Oportet autem, cum ſermo comicus ſit tenuis, & vt Græci Rhetores vocant, ἀφελής, ſententias quoq. ipſius minimè grandes eſſe, ſed humiles; alioqui enim non differret à ſermone politico, eo ſcilicet quo vtuntur oratores in foro; Ideò Ariſtides rhetor in libro περὶ ἀφελοῦς λόγου veriſsimè rem totam
„ diiudicauit; ait enim τὰ πολιτικὰ ἐννοήματα ſunt ταχύτερα, ἐνδοξότερα, καὶ ἀπὸ
„ τῶν ἐνδοξοτέρων λαμβανόμενα, καὶ δριμύτερα τήν τε δριμύτητα ἐργαζόμενα, ἐκ τοῦ ἀπανιώ-
„ τερα εἶναι καὶ ἔνδοξα, τὰ δὲ ἀφελῆ νοήματα ἁπλᾶ, ἐπίκοινα, ἄδοξα, καὶ ταῦτα ἀπὸ ἀδόξων
„ ἐπιχειρημάτων ſumpta. præter hanc differentiam, quæ eſt inter ſermonem oratorium, & comicum ἐκ τῶν ἐννοημάτων, eſt etiam alia, quæ ſumitur ἐκ μεταχειρίσεως· nam in ſermone politico, ſeu oratorio eſt declaratio quæſtionum, & probatio diligens, vt animus auditoris, attentè percipiat, & credat ea, quæ dicuntur; In ſermone autem comico, quæſtiones non ſunt, ſed proferuntur omnia tanquàm iam κεκριμένα & probata.
„ Alia quoque eſt differentia ἐκ τῶν σχημάτων, nam, quæ ſunt in ſermone
„ politico, videntur eſſe ταχέα, ἐλεγκτικά, & βίαια (ſic enim ſcribit idem Ari
„ ſtides rhetor) in comico autem, ſeu ἀφελῆ, ἀνειμένα, ἁπλᾶ, μηδένα ἔλεγχον, μηδὲ ζήτησιν ἐμφαίνοντα ſed κοινότερα, καὶ ἀναπεπτωκότα, ſicut enim illa ſermonem efficiunt grandem, & planè πολιτικόν, ita hæc ipſum faciunt ἀφελῆ, ac planè comicum, cùm ſint ὁμιλητικά, & ἰδιωτικά· Atque hæc de ſententia

 dixiſſe

dixiſſe ſatis fuerit. Nunc dicamus de dictione. Ea debet eſſe in ſermone comico, pura, facilis, aperta, perſpicua, vſitata; ex communi deniq. vſu ſumpta; nam, vt idem Ariſtides rhetor ait: ſermo ἀφελὴς, qualis comicus eſt, dictionem grandem non recipit, cum νοήματα habeat, vti dictum eſt, tenuia, & humilia. oratio autem forenſis & politica, cum grandis ſit, ad eam quoque dictionem grandem accommodari oportet. Atque ideo talis conſtituitur differentia inter ſermonem comicum, & politicum ſumpta ex dictionibus; vt in eo, hoc eſt, ἐν τῷ ἀφελεῖ „ ἡ λέξις ὡς ἂν τύχῃ (hæc enim ſunt Ariſtidæ verba) προάγεται· ὑπτίαν ἐμφαίνου- „ σα, καὶ μηδεμίαν ἐπιτήδευσιν. In politico autem, dictio oportet vt ſit ſplendida, ornata & concinna. Addo etiam aliam differentiam, quàm ibidem apud Ariſtidem obſeruaui; In ſermone politico quicquid voluerit aliquis ſignificare, idipſum ſeparatim ſingulis dictionibus neceſſe eſt, vt proferat; verba Græca hæc ſunt. τῇ λέξει ἐν πολιτικῷ λόγῳ τοῦτο μόνον αὐτὸ δεῖ „ ἐμφαίνεσθαι· In ſermone autem tenui, & comico, vna dictio, ſæpe duo, „ aut tria ſignificat: verba Græca ita ſeſe habent; ἐν ἀφελεῖ λόγῳ μία λέξις ἐν, „ καὶ δύο, καὶ τρία σημαίνει, οἷον ἱπποφορβός. Nam ex compoſitione multum ſplen „ doris, & ornamenti accedit: Nunc, poſtquàm de dictione egimus reliquum eſt, vt agamus de apparatu. Apparatus conſtat, ſcena, habitu, & veſtitu hominum, dicamus igitur ſingillatim de iis. Scenarum tria genera recenſet Vitruuius. Tragicum, Satyricum, Comicum. poſtremum hoc ita effingi ait, vt priuatorum ædificia, cùm feneſtris, ac por- „ tis præ ſe ferat, vt etiam nunc fit. Scenam primus Ap. Claudius (vt ſcribit Valerius Max.) varietate colorum adumbrauit; cum antè ex tabulis confici ſoleret ſine pictura: Scenæ ornamenta ſunt Aulæa, Peripetaſmata, Vela. Siparia. & reliqua eiuſmodi. Scena floribus ſternebatur, & croco: vt ex verſu Horatii in Epiſt. declarat Crinitus, qui primum rectè eum locum poëtæ explicauit: In ſcena duas aras extrui ſolitas ſcribit Donatus: & innuit Terentius, vbi ait, „ Verbenas hic ad aram ponito. Altera erat Libero dicata: altera Deo, Deæ'ue in cu- „ ius honorem ludi celebrabantur: nam ludis aut megalenſib. aut circenſibus recitabantur comœdiæ, quas procurare ædiles ſolebant vt ex inſcriptionibus Terentianarum fabularum, quæ adhuc leguntur, cognoſci poteſt. Scena orcheſtram habebat, in qua ſaltatores collocabantur & pulpitum. vbi perſonæ loquentes ſtabant. ideo Horatius hùc reſpiciens ait. „ Traxítque vagus per pulpita veſtem. Sub ſcena machinæ ſtatuebantur vt bronteum, quo exprimebantur tonitrua; & ἐκκύκλιον in tragœdiis, in quo, cum eſſet in rotæ figuram factum; quò facilius volueretur, eminens ab vna parte ſupra pulpitum ſcenæ; omnia ea, quæ ſine horrore ſpectari non poterant pingebantur, vt cerni à ſpectatoribus poſſent, ſed de his hactenus. Veſtitus, habitúſque comicus huiuſmodi narratur à Iulio Polluce fuiſſe. Senibus candidæ attribuebantur veſtes, quòd is habitus antiquiſs. putaretur; Iunioribus purpureus, &

versicolor ; seruis tenuis & pannosus asignabatur vestitus ad paupertatem significandam . gestabant enim exomidas. Parasiti palliis fuscis induti incedebant; Viro læto vestis alba, Aerumnoso,& tristi furua tribuebatur. Lenoni pallium vario colore,et virga,quam manu gestabat: Sacerdotibus oblongæ,talarésq. vestes albæ. Vetulis fœminis ac matronis Melinæ . Calceamenta comica socci erant, sicuti cothrurni,tragica. Barbæ (ut idem scribit Pollux) effingebantur,aut nigræ, aut canæ,aut breues , aut promissæ . Personati cœperunt aliquando esse histriones , cum ante fecibus ora illinerent : personarum inuentorem Thespin fuisse narrat Horatius in Poët. Arist. id incertum esse ait.De melodia ; quæ vt plurimum tibiis fiebat ; dicerem aliquid , nisi satis omnibus eam notam viderem ; quo loco , modóue ea in recitatione poëmatum vterentur, alius erit quærendi locus ; & de hac re tota copiosius in nostris explicationibus in lib. Aristotelis de Poët. Hactenus à me expositæ fuerunt partes comœdiæ, essentiales . Aliæ partes, quæ ad quantitatem respiciunt, quatuor à Donato enumerantur, qualésq. sint, explicantur . Prologus , Prothesis ; Epitasis ; Catastrophe . de his puto scripsisse Aristotelem in lib. secundo de Poët. quem interiisse suspicor ; nam libro primo qui extat ; tragœdiæ partes eiusmodi diligenter persequitur. Comœdia quinque actibus absolui debet,vt etiam monet Horatius in Poët. Donatus obseruat personæ vni non licere exire in scenam,nisi quinquies ; in tragœdia tamen id parcius fit . De choris esset postremo loco dicendum,nam eos recipiebat vetus comœdia; Sed quia eos reiecit noua comœdia,non est necesse,vt de iis plura dicamus,cum præsertim in nostris explicationibus in librum Arist.de Poët.copiosè omnia à nobis fuerint declarata,quæ ad chorum spectant,etiam comicum; redditáque ratio ; cur postea è noua comœdia fuerit sublatus .

Francisci Robortelli Vtinensis

EXPLICATIO EORVM OMNIVM, QVAE AD QVAESTIONES DE SALIBVS PERTINENT.

EX Rhetorica facultate, quæ multas et amplas partes habet; nihil iam ferè nobis videtur reliquum, quod explicemus, prætér duo hæc. Primum ea quæ ad oblectandos, & releuandos animos auditorum spectat: Sales scilicet & acutè dicta. Deinde, quæ ad locutionis genus, & ornamentum sermonis spectant. Quæ cum à me fuerint absoluta; tum demum verè affirmare potero, me vobis quicquid pulcherrima hac, & amplissima facultate, & arte dicendi continetur, explicasse. Agendum vero in præsentia nobis est de salibus, ác facetiis ex Ciceronis præscripto loco, qui positus est in lib. secundo de Oratore. quem antequàm aggrediamur interpretandum, volo, vt breuiter non nulla, quæ ad rem spectant, consideremus. De fine. De materia. Ex qua animi parte proueniant. An de iis tradi ars vlla possit. De Methodo Ciceronis in his tradendis seruata, & Methodo Arist. Ac primum de fine ex quo patebit cur eorum omnis oratio fuerit excogitata. Præclare est ab Aristotele dictum lib. tertio Rhet. Si auditores, & iudices omnes probi essent, ac æquitatis amatores, non fore nobis opus vlla Rhetorices parte, præter eam, quæ tradit rationem probandi, & confutandi. Nam exordium, & epilogus, quæ duæ partes in primis capaces sunt eorum, quæ sunt præter rem; ideo fiunt, vt iudicem nobis concilie mus, in aduersarios irritemus, ad commiserationem & lacrymas cieamus, ad lætitiam & hilaritatem reuocemus. Sed cum ita comparatum sit; vt homines variis iactentur perturbationibus, & ex iis variæ existåt animorum voluntates, delinitiones quasdam à nobis excogitari oportuit, quibus illorum mentes captaremus. Vnde apud Platonem in Gorgia verissime hac de causa dictum fuit, Rhetoricen quàm simillimam esse Adulationi, & fucatoriæ cuidam arti; quàmuis hoc hominũ improborum causa contigerit. Captandorum igitur animorum ratio fuit hæc, vt nos attentè iudices audirent, nostrámq. causam amarent; ad quod adduci non possent sine aliquo delinitione, & oblectamento, vnde ab antiquis Rhetorib. prudenter dictum fuit. Finem oratoriæ facultatis esse, persuadedi. eum finem nos triplici assequimur via docendo, mouendo, oblectando. oblectamus autem suaui oratione. Suauis oratio fit salibus, ác facetiis. Id ipsum hac ratione non dissimili demon

» ſtrat Ariſtoteles lib.tertio Rhet. oblectationem parari neceſſe eſt. Pa-
» rari autem iucunda, & ſuaui oratione. diſcere quidem omnibus eſſe
» iucundum, at cum voluptate, & oblectatione diſcere eſſe iucundiſsi-
» mum.Iucunditatem autem orationis prouenire ex facilitate,& vi ſigni ficationis,ex quo conſequitur,cum in ſalibus vtrunque ſit,eos eſſe ſuauiſsimos,& mirifice oblectare,cum enim oratio obſcura eſt,& inſulſa, omnes alienantur,cum autem ſalſa,facilis,& acuta; omnes attentè, & cum delectatione audiunt. Hic eſt igitur facetiarum,& huius Rhetorices partis finis,quem expoſuimus. Eſt autem,ſicuti patet, cum referatur ad finem totius facultatis; etiam hæc ipſa tractatio, pars quædam rhetorices inter eas videlicet reponenda,quæ ad perſuadendum pertinent,ex quo ſatis patet,maximi eſſe momenti, & plurimi faciendam.
» Ratio quippe perſuadendi omnis (vt Ariſt.declarat lib.primo Rh.) in
» tribus poſita eſt rebus.In commendatione,& exiſtimatione eorum qui
» dicunt.In afficiendis,quacunq.opus fuerit ratione,animis auditorum.
» In perturbationibus & argumentis. Pars vero hæc ſalium,& vrbanitatis tractandæ in duabus verſatur. Nam cum virtutis quandam habeat ſpeciem imò virtus maxima ſit,vt declarabimus poſtea,multum affert commendationis dicenti,& exiſtimationis, Deinde afficit animos audientium,quia oblectat,hilari quadam motione.Hilaris autem permotio animi cum riſu fit.isq; indició nobis eſt animos audientium eſſe exhilaratos,cum ſit lætitiæ ſignum, riſus. Eſt verò lætitia animi affectio quædam,quæ nos faciles,ac exorabiles reddit, Ac beneuolos erga eos, qui nobis excitarunt in animo eam hilaritatem, Argumento nobis huius rei eſſe poteſt,quòd cum amicum,& familiarem aliquem poſt multum temporis reuiſimus,& amplexamur;id facimus cum riſu,& hilaritate. Nam in beneuolentia neceſſe eſt, vt inſit hilaritas, & riſus placidiſsimus, qui hilaritatis eſt index; ſicuti planè è contrario contingit in odio. à quo quàm longiſsimè riſus omnis abeſt: Mærent enim homines, & frontem contrahunt,cum inimicos intuentur. Sed cum feſtiuitas hæc tum in rebus, tum in verbis ſit, de ea loquimur, quæ in oratione verſatur. An igitur erit communis omnium, qui oratione vtuntur? Et an priuati,qui inter homines in conuictu habetur,& quotidiani ſermonis,an publici.& forenſis tantum? Vtriuſq. ſane; ſed nos de forenſi loquimur;nam in eo ſeſe exercet facultas oratoria,de altero
» vero præceptiones dant philoſophi,qui de moribus tractant; ſicuti fecit Ariſt.quod nos paulò poſt quantum ſatis fuerit,explicabimus. Non omnium verò,qui oratione vtuntur,communis eſt.Nam philoſophos decet oratio verecunda,caſta & ſeuera.(vt declarat Cic.in Bruto) Poëtarum vero propria eſt; Sed neq. omnium;nam tragicas qui tractant res,totos ſeſe,orationémque ſuam componunt ad mærorem, & triſtitiam,atq. omnia infuſcant luctu,lacrymis,& dolore. Ne Heroicis quidem liceat admodum ea vti,niſi tollendæ aliquando ſatietatis gratia;de

virtu

virtutibus enim et rebus gestis præclarorum Heroum tractant. magna cum dignitate, bella, nauigationes, pericula, animi magnitudinem, & fortitudinem exponunt. Quàmuis Homerus videtur interdum iocatûs magna cum festiuitate; cum in Thersiten scommata iacit, & cum de Veneris, & Martis coitu cantilenã explicat à Citharœdo recitatam, aliísque multis in locis. Sed id breuiter facit, ac parcè, neque eo planè modo, quo oratores. Vergilius quoque apud nos à grauitate & seueritate heroica nunquàm discedit; ne in coitu quidem Veneris, & Vulcáni explicando. Didonis itidem, & Aeneæ. Dii enim boni quanta cum dignitate amores, qui per se leuissimi sunt, narrat; vt ne in verbo quidé vllo notari vix posit vlla festiuitas; tantum abest; vt obscenitatem præ se ferat. Comicis libentius multò concessum fuit, hac festiuitate vti in sua poësi, quod optima est factum ratione, quia amatoria magna ex parte, & deridicula; quæ in quotidiano conuictu fiunt, tractant. Plautus certè vsque adeo festiuus fuit; vt intemperanter, & immodice salibus vsus dicatur; id quod verissimum est; non vult enim oratio salsa esse nimis. condiri tantum contenta; & conspergi. & quoniam comicis libera datur iocandi facultates, ideo Aristoteles in Poëtices libro de iis meminit; quàmuis alibi dicat se de iis copiosius egisse in Rhetorices scilicet libro tertio, vti sæpe est à me dictum. & dicetur postea. Materiem vero siquis exquirat, quæ sit salium ac iocorum: summatim quidem id dici potest. cum sales, & ioci risum captent, risus autem non aliunde facilius paretur: quàm ex subturpiculis; & maledicis, rectè tamen et ingeniosè prolatis; eorum materiem esse ex subturpiculis; & maledictis eiusmodi. quod est præclare etiam à Cicerone dictum vbi de iis agit: Valde turpia, & obscena viris bonis. qui verecundiam amant, non placent. eósq. irritant verius, quàm delectant. Tristia, & aduersa minus quoq. ad hoc negocium spectant, nam miseros homines in rebus aduersis illudere, quàmuis id salsè posit fieri, inhumanum planè est, vt rectè quoq. affirmat Quint. lib. vi. Risum vero captamus aut ex aliis, aut ex nobis, aut ex rebus mediis. Aliena autem aut reprehendimus, aut confutamus, aut eleuamus, aut repercutimus, aut eludimus. Nostra ridicula indicamus, cũ dicimus aliqua subabsurda; quæ si nobis per imprudentiam excidant, stultitiam redarguunt. Si simulamus, venustatem & festiuitatem habent. media ea sunt, quæ neutram attingunt personam. Item materies salsorũ & acutorum, aut facto, aut dicto effingitur: vt dicto exprimatur, satis patet. Facto, vt cum Fabritius, repulsis à se legatis qui magnam attulerãt vim auri; manum appositã adduxit ad nares, inde ad os, & fauces, mox ad ventrem; significans eo facto, se donec continere posset eas cupiditates corporis, non egere auro, aut diuitiis. Item materies salsorum iocorum ducitur aut ex corpore, aut ex animo, aut ex iis quæ posita sunt extra. Quarum rerum vituperatio si grauior fuerit, non iocus, sed contumelia, & repre

hensio. Si seuerior, non iocus, sed serium fuerit. Si leuis, tùm demum erit iocus, & festiuitas, quam quærimus. atque hæc sic doctè diiudicat Quint. lib. vi. Cap. iiii. In primis vero in iocis fugienda est obscenitas & scurrilitas, honósq. auribus habendus, verissimum enim planè est, non in rebus tantum sed etiam in verbis inesse turpitudinem, quàmuis olim Bryso & Stoici aliter senserint; Quos postea cōfutauit breuibus quibusdam rationibus Arist. lib. iii. Rhet. & Cic. in Epist. quadam ad Pætum. Materies autem hæc subturpicula & iocosa falsè dictorum, quàmuis ex quotidiano conuictu, & omnibus hominum actionibus desumi possit, Ea tamen quæ oratori inseruit, ex vrbanis rebus, ac negociis ciuilibus sumi potissimum debet. Vnde etiam huic generi iocandi, vrbanitatis nomen est impositum à Veteribus, sicuti præclare
» etiam declarat Quintilianus cum ait „ Nam & vrbanitas dicitur,
» qua quidem significari video sermonem præseferentem in verbis, &
» sono & vsu, proprium quendam gustum Vrbis & sumptam ex conuer
» satione doctorum tacitam eruditionem. Denique cui contraria sit rusticitas. Idipsum sæpe videtur innuere Cicero in Epist. ad Pætum cum
» ait. „ Accedunt non Attici, sed salsiores, quàm illi Atticorum Ro-
» mani veteres, & vrbani sales; Ego autem (existimes licet quod lubet)
» mirificè capior facetiis maxime nostratibus, præsertim, cum eas vi-
» deam primum oblitas Latio tum, cum in vrbem nostram est infusa pe
» regrinitas, nunc vero etiam Brachatis, & transalpinis nationibus, vt
» nullum veteris lepôris appareat vestigium. Ibidem. Moriar si præter
» te quenquàm reliquum habeo, in quo possim imaginem antiquæ, &
» vernaculæ festiuitatis agnoscere. Huius igitur vrbanitatis, & elegantioris quidem bene peritum esse oportet oratorem, qui apte iocis ac salibus vti voluerit. Iam vero & illud sciendum vrbanitatem hanc, seu festiuitatem, & comitatem quispiam appellare maluerit, inter virtutes connumerari. Quod politissime explicat Arist. libro quarto Eth. sub finem. vbi de iis virtutibus loquitur, quæ in cotidiano conuictu hominum, & consuetudine exercentur. Nam cum in vita quandam requietem quærere soleamus, & recreari sæpe ioco; videndum est, vt inter nos fiat æquabilis quidam conuictus, & congressus, tum dicendo, tum audiendo. Adhibita hac norma duplici tanquàm moderatrice huius virtutis „ Quæ oportet „ Vt oportet. Virtutem vero esse patet, quia exuperationem, & defectum medii, sicuti cæteræ, habet. Nam qui nimium iocantur, & fines huius virtutis transgrediuntur, Scurræ appellantur. qui quacunq. ratione turpi magis risum quærunt excitare, quàm honeste loquendo oblectare. Qui vero prorsus ab omni genere iocandi abhorrent, ii planè duri, immites, inculti, ac rustici vocantur. Ii vero qui sese in iocis aptè moderantur, comes, & vrbani magna cum laude dicuntur. Adde quòd paulatim habitus hic animo acquiritur, falsè loquendi; non secus planè ac saltatione corpora quæ fuerint exercitata;

agilio

agiliora & aptiora esse videntur ad saltandum; sic hominum animi in iocis cum fuerint exercitati, longóque vsu sibi facultatem hanc paraue rint, id venustius faciunt, & maiore cum dignitate. Iocum verò hunc liberalem esse oportet, ac eruditum. Ac differre multum à seruili, et ru di. Sed cum facetiæ propemodum conuitia quædam sint, cauendum est, ne in id labamur, Est enim reprehendendum. Vnde multis in vrbi bus leges contra conuitia sanciuntur, Ipsum vero virum vrbanum ac festiuum sibimet legem esse oportet in iocando, ne quid peccet. Scurra quidem neq. sibi, neq. aliis parcit, modò risum excitet. eaq; dicit, quæ vir vrbanus ne audire quidem æquo animo potest. Rusticus verò, & durus, planè inutilis est ad congressum, & conuictum hominum, cum in eo ne mica quidem salis sit; & aliorum salsè dicta iniquo ferat animo. Atque sic patet vrbanitatem, & festiuitatem, cum requietem maximam hominibus afferat, inter eas virtutes connumerari; quæ ad colloquium, & conuictum quotidianum spectant. Ex qua autem ani mi parte proueniant si quis quærat; respondeo, non aliunde, quàm ex bene culto, & subacto ingenio; & summo mentis acumine. quod planè requiritur, in eo maxime, qui aptè in iocando sese voluerit exercere; nam qui ioci cum celeritate proferuntur, iocundiores et salsiores sunt. Iique in primis, quos ab altero lacessiti proferimus; qua in re ingenii celeritate magna opus est: Vnde neque omnes ad iocandum, sed inge niosos tantum aptos esse patet. Constat apud veteres nō omnium, neq. virorum, neque populorum hanc fuisse peculiarem laudem. Sed nonnullorum tantummodo; nam inter oratores Græcos Demost. in primis defuisse hanc iocandi facultatem scimus. atq. id sanè factum (quod testatur Quintil.) quia ad id à natura minus fuisset affectus, vel quòd existimarit præclarus orator, oratori qui in grauissimis rebus versatur non conuenire iocos, & sales. Alioqui enim in conuictu salsus, ac perur banus fuit Demosthenes, vti testatur Plutarchus in eius vita: nam cum reprehenderetur quòd è prælio aufugisset turpissimè; respondit Salsissime. ὁ φεύγων πάλιν μαχήσεται. Et cum audiret Philippum Macedoniæ regem laudari, quod esset Bibax. quòd esset venustus corpore, quòd disertus. dixit Demosthenes has laudes in vitium vertens, primum σπογγιᾶς. alterum γυναικός. tertium σοφιστοῦ. Salsissimè quoque redarguit Pythean, qui dixerat ipsius Enthymemata ὄζειν τῶν ἐλλυχνίων; nam respondit, οὐ ταὐτά σοι, κἀμοὶ συνοίδεν ὁ λύχνος. Atque hæc quidem ita festiuè protulit in quotidiano conuictu Demosthenes. In orationibus autem raro apparet voluisse iocari: In Aeschinem aduersarium illud protulit satis salsè in Oratione περὶ παραπρεσβείας, ἐγὼ μὲν οἶνον πίνω, σὺ δὲ ὕδωρ. notans, vt interpres ait, ipsius τὸ θρασῶδες. Ciceronem scimus plus æquo iocis delectatum, maluisséque amicum interdum (vt ipsius vtar verbis) quàm bonum dictum perdere. Treis libros ipsius Iocorum collegisse Tyro eius libertus fertur, qui, teste Quintiliano,

magnam in ſe habebant dicacitatem, neque in conuictu tantum quotidiano, ſed in foro quoque ſæpiſsimè iocatus eſt. Erat enim feſtiuo, ac hilari quodam ingenio, quod ipſe de ſe ſcriptum reliquit in quæſtionum Tuſculanarum prima. vbi ait Ariſtotelem (quod adhuc legi poteſt in Problematibus) dixiſſe omnes melancholicos eſſe ingenioſos, cum feſtiuiſsimus eſſet, ac planè ad hilaritatem natus, Sed etiam in Orationibus in Verrem. In Marcum Antonium. In Piſonem. In Clodium multa ſalsè protulit. An verò non & illud ſalſiſsimum quod profert in Gellium, propter oris maleolentiam, in oratione pro P. Seſtio. Is autem eſt Gellius de quo etiam mentionem facit ob eandem
,, dem rem Catullus in lepidiſsimo epigrammate. Gellius eſt pulcher, quid ni? & quæ ſequuntur. Salſum, ac venuſtum quoque illud eſt, quod in oratione pro A. Cæcinna profert in illum teſtem,
,, eius fidei eleuandæ gratia: his verbis: P. Ceſennius autor fundi, non
,, tàm authoritate graui, quàm corpore. Et in eadem rurſus. Sed
,, ita illum placidum, mollémque reddidi, vt non auderet, ſicut me-
,, miniſtis iterum dicere quot milia fundus ſuus abeſſet ab Vrbe; nam
,, cum dixiſſet minus abeſſe LIII. populus cum riſu acclamauit ipſa
,, eſſe. Sed nimirum nimia illi ſæpe obfuit dicacitas; nam ea in ſe quàm plurimos irritauit; Illud enim videndum eſt in hac iocorum tractatione, vt ne abſit modus. Stratonicum Athenienſem teſtatur Athenæus libro ſeptimo, à Nicocle Cypriorum rege, quod nimis liberè ac ſalſe iocos protuliſſet in ipſius filios, perimi iuſſum. Verba
,, Athenæi ſunt hæc. τελευτῆσαι στρατόνικον διὰ τὴν ἐν τῷ γελοίῳ παῤῥησίαν ὑπὸ νι-
,, κοκλέους τοῦ κυπρίων βασιλέως φάρμακον πίοντα διὰ τὸ σκώπτειν αὐτοῦ τοὺς υἱούς. Ariſtoxenum quoque ſcimus doctiſsimum hominem in Poëmate ſuo, quod Galateam vocarat, Dionyſium Siciliæ regem ſub perſonam induxiſſe Polyphemi, multíſque iocis illuſiſſe; ſed in latomiis incluſum poſtea vitam finiiſſe. Idem verò teſtatur Athenæus libro primo,
,, συνεμέθυε δὲ τῷ φιλοξένῳ ἡδέως ὁ Διονύσιος, ἐπεὶ δὲ τὴν ἐρωμένην γαλάτειαν ἐφωράθη
,, διαφθείρων εἰς τὰς λατομίας ἐνεβλήθη, ἐν αἷς ποιῶν τὸν κύκλωπα συνέθηκε τὸν μῦθον
,, εἰς τὸ περὶ αὐτὸν γενόμενον πάθος, τὸν μὲν Διονύσιον κύκλωπα ὑποστησάμενος, τὴν δὲ
,, αὐλητρίδα γαλάτειαν, ἑαυτὸν δὲ ὀδυσέα. Verum redeo ad id, vnde eram digreſſus. hoc genere iocandi totam ſæpe nationem aliquam excelluiſſe accepimus. Nam & Byzantii, & Rhodii, & Siculi, & Attici præter cæteros vrbani fuerunt, & feſtiui. quod ipſum multis in locis teſtatur Cicero. Qui etiam quærit cauſam cur Attici acutiores. Redditque eam in primis cauſam, quod ſub puriſsimo cœlo; ac maxima aëris temperie illorum vrbs ſita eſſet. Cum ſecus accidiſſet Thebanis, qui quod craſſo eſſent aëre vſi; rudes, hebetéſque vſque adeo fuerunt; vt in iis nihil lepôris, nihil feſtiuitatis, nihil elegantioris

tioris cultus inesset; quod adagio quoque locum dedit in homines prorsus hebetes. Bœotum crasso iurares aëre natum. Siculos quoque salsos fuisse, & ingeniosos innuit; in Tusc. quest. prima, vbi de Epicharmo loquitur, eiusque citat versiculum. Emori nolo sed me esse mortuum nihil æstimo. Epicharmus ingeniosus vt Siculus. Rhodios quis non credat salsos, ac perelegantes homines fuisse, apud quos tandiu bonæ viguerunt artes. quorum insula tam amœno subesset cœlo, vt αἰθρία appellaretur ab antiquis. Quò allusisse putauerim Horatium, cum ait:

Laudabunt alii clarum Rhodon.

Romani (si Ciceroni credas) multò etiam Atticis fuerunt salsiores; quod facilè diiudicari posit, si quis Græcorum sales cum Romanorum salibus conferat. qua de re illud vnum in præsentia dicam. Verissimum quidem id mihi videri, quoniam per se Græcorum oratio capax est delitiarum omnium, quæ minus complecti possunt oratione Romanorum; cuius semper propria fuit grauitas quædam, ac maiestas seueritatis, & dignitatis plenissima. Iocantur sæpe in dictionibus perlepide Græci, vt illud ostendit quod Diogeni adscribitur μὴ φθεῖρε τὴν κόρην. & illud Stratonici, quod recenset Athenæus. τὸν Φάωνα δ᾽ ἔφη αὐλεῖν οὐχ ἁρμονίαν, ἀλλὰ τὸν κάδμον. & illud ἀπὸ τῆς ὀμφάλης εἰς τὴν ὕβριν, & si quæ huiusmodi sunt. vt & illud eiusdem, qui dicebat maxime se admirari matrem satyri, quæ cum δέκα μῆνας ἤνεγκεν, οὗ οὐδεμία πόλις δύναται ἐνεγκεῖν δέκα ἡμέρας. Hæc enim siquis velit Latinè proferre; videat omnem dicti lepôrem & venustatem amitti. Sic igitur planè habendum, Romanorum sales esse quidem maioris ponderis, ac pleniores cuiusdam nescio cuius succi. Græcorum verò iocos tenuiores, humiliores, neque ita solidos, &, vt vno verbo absoluam, oratorios, ac graues, quod multò magis postea patebit, cum Ciceronis contextum explicabimus. Quæsitum verò est ingeniose à veteribus, An de salibus tradi vllæ posint præceptiones; nec'ne. Multi quidem, quoniam homines per se apti nati ad hilaritatem, & festiuitatem sunt, existimarunt, ab hac parte prorsus omnem excludi artem. Alii secus, cum & hæc vna sit Rhetorices pars, existimarunt arte contineri, aut ne reliqua quidem artificiosè tradi. Aristoteles lib. tertio Rhetoricorum ad Theodecten hoc quàm breuissimè » diiudicauit. Tractationem quidem salium naturæ propriam esse, » atque ingenio constare, aut exercitatione quadam. præceptionem ve » rò de iis ad artem oratoriam spectare; verissimè quidem, nam quàm- » uis homines natura in primis ad id ducantur; multum tamen præceptionibus artis possunt iuuari; Quòd siquis obseruationem potius, quàm artem appellare malit, non valde repugnarim; Nam de oratione omnes, quæ traduntur, artes, cum de rebus non sint vllis

non ſatis quidem propriæ artes dici poſſunt; ſed obſeruationes potius quædam; quàmuis parum quidpiam inter obſeruationem, & artem interſit, quod facilè perſpiciat, ſiquis diligenter attendat. Reliquum eſt, vt methodum totam, qua & Cicero & Ariſtoteles in explicandis his vſus fuit, exponamus.

Francisci Robortelli Vtinensis

EXPLICATIO EORVM QVAE AD ELEGIAE ANTIQVITATEM, ET ARTIFICIVM SPECTANT.

INter alia veterum poëmata connumeratur etiam Elegia; cuius mihi origo, finis, materies, artificiumque simul est explicandum. Cum poësis, vti antè dictum fuit, alia sit lyrica, alia scenica; scenicam patet satis non esse Elegiam, Lyricam igitur potius, quæ cum Gymnopædicen, Hyporchematicen, Pyrrhicenque contineat, ad hyporchematicen elegiam redegit, nam in ea χορὸς ᾄδων χορεύεται. vt ait Athenæus libro quarto. Et cum poëmatum alia grandia sint; alia exigua, inter hæc statuimus connumerandam Elegiam. Imitatur verò Elegia, ac diuersis quidem modis pro ratione materiæ; nam nullum poëma plures mutationes recepit, quàm Elegia; atq. ideò difficile est, ei certam attribuere materiem, aut ad genus aliquod Poëmatis redigere, nisi prius omnia distinguãtur; ac separentur. Auletice, quæ vt ait Aristotiles in libro Poët. vtebatur harmonia, & rhythmo; imitabatur etiam aliquando τὰ γοώδη, vt Iulius Pollux scribit libro quarto, vbi ait γίγγραν fuisse αὐλίσκον, qui vocem emitteret γοώδη, & θρηνητικὴν, in Phœnicia primum inuentum, nam Phœnicum lingua γίγγρας uocabatur ὁ ἄδωνις. atque hinc Tibia Gingrina, qua vtebantur in Adonidis festo. Quatenus igitur lugubris Elegia, ac funebris, ad eam auletices partem debet referri, vno hoc excepto, quòd vetus Auletice non vtebatur sermone, qui in Elegia inest. Didymus quoque author est, Tibias lugubres fuisse his verbis. οἱ πρὸς τὸν αὐλὸν ᾀδόμενοι θρῆνοι, ὁ γὰρ αὐλὸς πένθιμος. quæ consuetudo fuit etiam apud Romanos, & ideò Cicero in Miloniana oratione, de funere loquens Clodii, ait: Sine cantu, sine tibiis. quas cantilenas Horatius nænias vocat. Ad hunc verò Elegiæ vsum respiciens Ouidius in morte Tibulli ait.

„ Flebilis indignos elegeia solue capillos
„ Ah nimis ex vero nunc tibi nomen erit.

& Horatius libro primo Od. scribens ad Tibullum.
Neu flebiles decantes Elegos; quamuis querelas flebiles amatorum potius intelligit. Proclus quoque ait in libro περὶ χρηστομαθίας ἐλέγειαν συγκεῖσθαι μὲν ἐξ ἡρώου, καὶ πενταμέτρου, ἁρμόζειν δὲ τοῖς κατοιχομένοις, καὶ εὐλογεῖσθαι ὑπ' αὐτοῦ τούτους. οἱ μέντοι μεταγενέστεροι τῶν διαφόροις ὑποθέσεσιν αὐτῷ ἀπεχρήσαντο

& ideò Aristophanes, vt idem notat Proclus, ait τοῖς σοῖς ἐλέγοις. idest θρήνοις. Ibidem verò Proclus declarat, quale fuerit apud veteres poëma dictum κύκλος, à nostris CIRCVLVS: de quo mentionem facit Aristoteles libro secundo posteriorum ἀναλυτικῶν. quem locum nemo (meo iudicio) adhuc satis explicauit, aut intellexit. Erat Poëma Circulus dictum, ex multorum poëtarum carminib. confectum, qui deincipes scripserant; nam orsi ab Antiqua illa rerum confusione, χάος Græci vocant, gigantum originem; & Titanum, eorum bella descripserunt, ac paulatim deducentes poëma omnem Deorum sobolem persecuti sunt, resque illorum omnes gestas, vsque ad Vlysis tempora. cuius seriem mihi videtur imitatus Ouidius in libris suarum Metamorph. Verba Procli sunt hæc. ὁ ἐπικὸς κύκλος (nam Epicum erat poëma) ἄρχεται ἐκ τῆς μυθολογουμένης οὐρανοῦ, καὶ γῆς μίξεως, ἀφ' ἧς ἑκατόγχειρας γίνονται, καὶ ἑξῆς. διαπορεύεται τά τε ἄλλως περὶ θεῶν τοῖς ἕλλησι μυθολογούμενα, καὶ εἴπου τι καὶ πρὸς ἀλήθειαν ἐξαληθίζεται περατοῦται δὲ ἐκ διαφόρων ποιητῶν συμπληρούμενος μέχρι ὀδυσσέως. Patriam vero, & nomina poëtarũ ipse Proclus refert, aitque probatum à veteribus poëma illud non tàm propter elegantiam, quàm propter ἀκολουθίαν τῶν ἐν αὐτῷ πραγμάτων. Verùm redeo ad rem. Elegia aliquando vsi fuerunt veteres in legibus describendis; Solon in primis apud Athenienses, vt explicat Diogenes Laërtius, & eius versus sæpè recitat; Demost. quoq. in oratione περὶ παραπρεσβ. Aristoteles in Problem. sectione XVIIII. vbi quærit, cur multæ leges cantilenæ vocatæ, ait, homines, priusquàm literas scirent; leges decantare consueuisse, ne ex animo effluerent; idq́. ab Agathyrsis factum. Athenæus quoq. librò XIIII inquit. ᾔδοντο ἀθήνησιν οἱ χαρώνδου νόμοι παρ' οἶνον, ὡς ἕρμιππος ἐν τῷ περὶ νομοθετῶν. Sed versu scriptæ olim leges, quia facilius hærent memoriæ; Hinc Damocrates poëta, & medicus tantopere probatur à Galeno, quòd de medicamentorum ratione, iambicis trimetris scripsit. nam præterquàm quòd memoriam adiuuat; nõ facilè etiam mutari possunt, aut corrumpi; Mensurarum, ponderumque appellationes metro inclusæ. Sicuti in soluta oratione. De poësi legum Aristoteles in libro Poëtices meminit, aitque imitationem suam confecisse, sermone, rhythmo, & harmonia simul. Quatenus igitur Elegia leges olim describebantur; ad Poësin legum redigi oportet. Elegia quoque res bellicæ olim descriptæ, cuiusmodi à Tyrtæo. Fuit Tyrtæus claudus, luscus, ludi denique magister; sed militiam secutus ita excelluit, adeoque militum suorum animos sua oratione incitauit; vt quasi furentes in hostem ruerent. Hinc Horatius ad Pisones scribens ait.

„ Tyrtæusque mares animos ad martia bella
„ Versibus exacuit.

Nos in Paraphrasi Horatii aliquot eius versus ex Stobæo retulimus. Lacedæmonii tantopere Tyrtæi poësi delectabantur; vt cogressuri cum hoste sæpe eius versus canerent.

Quatenus

Quatenus igitur res bellicas Elegia continet; animoſque pugnantium concitat ad furorem; ſub alia ſpecie poëſis collocari debet, quod non dum mihi ſatis liquet; niſi fortaſſe malis redigere ad eandem legum poëſin, aut ad eam muſicen, quam veteres Phrygiam vocabant, valde aptam ad ciendos hominum animos, & concitandos ad furorem; Elegia quoque vſus eſt Theognis antiquiſsimus, doctiſsimuſque poëta, in præceptionibus ſcribendis, quæ ad mores, vitamque rectè inſtituendam pertinent. Cuius liber mehercle aureus, digniſsimuſque, qui ab omnibus legatur, at qui ego nunquàm lego, (lego autem ſæpè) quin & ex elegantia verborum, & ex ſuauitate metri; & ex grauitate ſententiarum magnam capiam voluptatem. Eiuſmodi verò poëmata deſiderat Plato libro de Legibus I I, in quibus non ſit multiplex illa imitatio, qua putabat ille animos hominum corrumpi. Carent igitur imitatione; ſed concini poſſunt ſicuti poëmata legum; & ideò ad genus idem putarim eſſe referendam & hanc poëſin elegis deſcriptam. Elegia poſtremò amoribus, querelis, ac delitiis amantium videtur deſtinata; Atque ideò ob tantam varietatem, & mutationem, fortaſſe ab Horatio dictum fuit.

„ Quis tamen exiguos Elegos emiſerit auctor
„ Grammatici certant, & adhuc ſub iudice lis eſt.

nam & Suidas ambigit à quo primum inuenti fuerint; vndeque ita dicti. Hinc (quia Elegia amores complectitur) Ouid. ait libro I I I Eleg.

„ Forma decens, veſtis tenuiſsima vultus amantis,
„ In pedibus vitium cauſa decoris erat.

nam hoc poſterius dictum eſt propter impares verſus. Canebatur autem noctu, querula voce, ante fores amicarum. Hinc idem Ouidius ait

„ Quam tu non poteris duro reſerare cothurno
„ Hæc eſt blanditiis ianua laxa meis.

Verſus in ea impares, de qua, præter Horatium, etiam Ouidius ita inquit.

„ Venit odoratos elegeia nexa capillos
„ Et puto pes illi longior alter erat.

Idem libro primo Elegia prima

„ Sex mihi ſurgat opus numeris, in quinque reſidat
„ Muſa per vndenos emodulanda pedes.

& libro I I I

„ Et longis verſibus adde breues.

Athenæus libro X I I I ait oraculum ab Apolline redditum huiuſmodi verſibus. Sed prius apponam ipſius verba. ἔχρησέ τε καὶ περὶ τῶν ἀμφὶ χαρίτωνα, προτάξας τοῦ ἑξαμέτρου τὸ πεντάμετρον. καθάπερ ὕστερον καὶ Διονύσιος ὁ αθηναῖος ἐποίησεν ὁ ἐπικληθεὶς χαλκοῦς ἐν τοῖς ἐλεγείοις. ἔστι δὲ ὁ χρησμὸς οὗτος

„ Ευδαίμων χαρίτων, καὶ Μελάνιππος ἔφυ.
„ θείας ἁγητῆρες ἐφημερίοις φιλότητος.

in his versib. videre est præpositum hexametro pentametrum, quod ibidem docet Athenæus præter morem factum. In Elegis scribendis insignis apud veteres olim Græcos fuit Mimnermus; qui & ipse de amoribus, ac delitiis scripsit. Hinc Horatius libro Epist. primo.

„ Si Mimnermus vti censet, sine amore, iocisque
„ Nil est iucundum viuas in amore, iocisque.

Stobæus versus duos Mimnermi recitat, qui valde locum hunc Horatii explicare possunt, ac illustriorem reddere, nam si diis placet, nonnulli etiam in nomine poëtæ lapsi sunt proferendo; Sententia est in his Horatianæ quàm simillima.

„ τίς δὲ βίος τί δὲ τερπνὸν ἄτερ χρυσῆς ἀφροδίτης;
„ τεθναίην, ὅτε μοι μηκέτι ταῦτα μέλοι.

Varro etiam apud Romanos vir grauissimus, amatorias res elegis videtur scripsisse; inquit enim Ouidius libro III de Arte amandi.

„ Dictaque Varroni fuluis insignia villis
„ Vellera germanæ Phrixe querenda tuæ.

nam Gallum, Propertium.. Tibullum omnes satis norunt, præstantissimos in hoc genere fuisse: hinc illud

„ Et teneri possis carmen legisse Properti
„ Siue aliquid Galli, siue Tibulle tuum;

Aristotelem quoque (vt Callimachum, & reliquos poëtas prætermittam) ipsum philosophum grauissimum satis constat aliquando se Elegiis scribendis oblectasse; atque in eo genere multum excelluisse. quod ideò libentius refero, vt agnoscant nostræ ætatis Philosophi, quàm sint illius similes qui vix duob. aut trib. libris Aristotelis, ac ne iis quidem integris perlectis; sed quid libros dixi? imò pagellis, statim se philosophos iactant; cum & Latinæ, Græcæque linguæ venustatem nunquàm perceperint; neque vllam antiquitatem degustarint; aut alias artes, quæ in communi hominum vsu versantur; magistras ornatè apteque dicendi didicerint; satisque habeant, si fœdè, ac impurè loquantur, ne grammaticorum quidem præceptionibus seruatis. Neque verò de omnibus loquor; nam multos habet nostra hæc ætas doctissimos, elegantissimosque Philosophos; sed de iis tantum qui ita se fœda barbarie ingurgitarunt; vt pauculis quibusdam exceptis quæstionib. quas quotidie insulsè tractant, nihil præterea norint; & alios; qui prorepere vltrà eos fines, quib. illi se incluserunt, studēt, irrideant, ac contemnant; Verùm redeo ad rem. Hactenus de materie, antiquitate, seu vsu, & origine, simulque de fine Elegiæ locuti fuimus. Nunc reliquum esset, vt de artificio ipsius loqueremur; Sed breuiter tantùm, ne longior sim, locos demonstrabo. In Elegia, quando imitatur, non .n. semper id facit; imitatio ferè semper Epica est; nam habet ἀπαγγελίαν ipsius poëtæ; nihilque imitatur præter verisimile, aut necessarium; nam quomodo hæc sint intelligenda, satis in

Poët.

Poët. Aristotelis fuit à nobis declaratum. tametsi Catullus in Elegia quadam Ianuam loquentem facit, quæ tota Dramatica est. qualis etiam Ode illa libro tertio apud Horatium

„ Donec gratus eram. id enim video aliquando vsitatum. Orationem requirit Elegia, lenem, perspicuam, neque elatam nimis, neque rursus nimis humilem; & vbique patheticam; ac moratam. voco autem moratam, quo modo Aristoteles docuit libro Rhetoric. tertio, & in libro Poët. In ea commiserati o frequens esse debet. Conquestio. exclamatio, apostrophe, prosopopœia, seu fictio personarum, excursus seu παρέκβασις præter rem propositam. in quam etiam aliquando narratio desinat, sicuti sæpe apud Tibullum est videre. is enim in primis artificiosè vtitur & aptè quidem huiusmodi genere παρεκβάσεων. ut quilibet poterit, etiam me non proferente exempla; per se rem totam in illius elegiis perspicere. Debet verò in primis elegia consperſa esse, ac tincta aliqua antiquitatis significatione; sæpe etiam occulta: ac dum aliud narratur, interposita. qualis locus est apud Tibullum libro primo Elegia prima

Et quodcunque mihi pomum nouus educat annus
Libatum agricolæ ponitur ante Deos.

innuit enim fructuum primitias, quas Græci vocabant ἀπαρχὰς de quibus Porphyrius in libro περὶ ἀποχῆς τῶν ἐμψύχων secundo ait. ἑάων γὰρ ὁ πόρος τῶν καρπῶν, καὶ τῶν ἀπὸ γῆς, ἢ ὁ τῶν ζώων. Idem Porphyrius libro secundo. ἔστι καὶ ἀπόλλων παραινῶν θύειν κατὰ τὰ πάτρια, τουτέστι κατὰ τὸ ἔθος τῶν πατέρων παλαιόν, τὸ δὲ παλαιὸν διὰ τῶν ποπάνων, καὶ τῶν καρπῶν ἦν. & rursus libro tertio μιμνησώμεθα τὸ χρυσοῦν γένος, ὅτι ἠρκοῦντο τῷ ἐκ γῆς καρπῷ. Alius locus eiusdem Tibulli. in eadem Elegia est: cum ait

„ Nec è puris spernite fictilibus.
„ Fictilia antiquus primùm sibi fecit agrestis
„ Pocula, de facili composuitque luto.

iis enim vtebantur veteres in sacris faciendis, cum magis erant frugi. de qua re Porphyrius libro secundo διὰ τοῦτο καὶ τοῖς κεραμίοις ἀγγείοις, καὶ τοῖς ξυλίνοις, καὶ πλεκτοῖς ἐχρῶντο, καὶ μᾶλλον πρὸς τὰς δημοτελεῖς ἱεροποιίας τοιούτοις χαίρειν πεπεισμένοι τὸ θεῖον. Rursus Elegia secunda libri primi. cum ait.

„ Ter cane, ter dictis expue carminibus.
„ Et me lustrauit tædis.

de qua re Lucianus in Menippo μετὰ γοῦν τὴν ἐπῳδὴν τρὶς ἄν μου πρὸς τὸ πρόσωπον ἀποπτύσας ἐπανῄει πάλιν. & paulò post. ἐκάθηρέ τε με, καὶ ἀπέμαξε, καὶ περιήγνισε τῇ δᾳδί. præter hunc & alius est locus apud eundem eadem elegia

„ Non ego Tellurem genib. perrepere supplex. & quæ sequuntur. significatur enim veterum δεισιδαιμονία de qua Theophrastus in libro Characterū. cuius verba aliquot eo libentius apponam, ex vetustissimo libro manuscripto, qui est apud me, quia vulgò non habentur in impressis libris: plura enim capita characterum habet liber

meus, quàm vulgati libri. ait igitur. δεισιδαιμονία ἐστὶ δειλία πρὸς δαιμόνιον· ὁ δεισιδαίμων δὲ ἀπονιψάμενος τὰς χεῖρας, καὶ περιρρανάμενος ἀπὸ ἱεροῦ δάφνην εἰς τὸ στόμα λαβὼν οὕτω τὴν ἡμέραν περιπατεῖν. Paulò post καὶ ἐπὶ τοῖς τριόδοις κεφαλὴν λούσασθαι, καὶ πυκνὰ τὴν οἰκίαν καθαριεῖν, καὶ οὐδ᾽ ἐπιβῆναι μνήματι. de qua re Iuuenalis etiam Satyra .VII.

„ In tunicis eat, & totum semel expiet annum
„ Hybernum fracta glacie defendat in amnem.
„ Ter matutino Tyberi mergetur, & ipsis
„ Vorticibus timidum caput abluet: inde superbi
„ Totum Regis agrum: nuda, ac tremebunda cruentis
„ Erepet genibus.

Huiusmodi igitur eruditione & antiquitatis cognitione conspergenda est Elegia. Atque hactenus sit à nobis de Elegiæ artificio dictum.

Errata sic corrigito

Ex Commentarijs in Aristotelem

Pag.	versu	
4	26.	Rhet. ad
9	9	ἐν καταχορδύσει
	12	tunc nos poëtas
36	14	non illepidum
	51	aliquanto post
44	30	ita vertit Pac.
53	48	Libr. sexto his
66	39	ratione
93	26	quærat Cur in
113	49	tumore pedum
144	10	Dialogo septimo de
	36	quàmque vere
154	18	orta inter eos
190	13	ratiocinationem
211	37	non alio modo
222	7	Poëtę sui expurgãdi
	29	aliunde intru sum
235	15	κολούει id est mutila facit, disiungitque.
240	47	non ad poëticen
246	44	quasi mutuationes
250	41	ratione Catullus Sir.

Ex posterioribus Elucubrationibus

12	39	cõmista sit, probari velit; si
13	47	dissimiles tragicis
14	43	tardior ne an
16	37	censor quidam
32	29	Quenquam animantem
43	9	& seueriores
51	24	eorum omnis ratio
53	18	iocandi facultas
	24	maledictis
57	14	id mihi non videri

Excudebat Laurentius Torrentinus Florentiæ. Mense Octobri MDXLVIII. cum Priuilegio Pauli III Pont. Max. Caroli V. Imp. Henrici II. Regis Gallor. Cosmi Medicis Ducis Florent. ad annos decem; prout in singulis horum diplomatibus graui mulcta cautum est.